

УПРАВЛІННЯ ОСВІТИ І НАУКИ
ЧЕРКАСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ ДЕРЖАВНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ
КОМУНАЛЬНИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«ЧЕРКАСЬКИЙ ОБЛАСНИЙ ІНСТИТУТ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ОСВІТИ
ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ ЧЕРКАСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ РАДИ»

ФОРМУВАННЯ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ У ГРУПІ ПРОДОВЖЕНОГО ДНЯ

**Навчально-методичний посібник
(за матеріалами інтернет-семінару)**

**Черкаси
2016**

ББК 74.200.61

З-12

Рекомендовано до друку вченою радою КНЗ «ЧОППОПП ЧОР»

Протокол №2 від 25.05.2016 р.

УКЛАДАЧІ:

Добровольська Л.Н., завідувача відділом початкової освіти комунального навчального закладу «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради»;

Чорновіл В.О., методист відділу початкової освіти комунального навчального закладу «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради

РЕЦЕНЗЕНТИ:

Гаряча С.А., кандидат педагогічних наук, завідувач кафедри педагогіки та освітнього менеджменту комунального навчального закладу «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради»;

Дмитренко Л.Г., методист Черкаського міського методичного кабінету установ освіти Черкаської міської ради Черкаської області.

З – 12 Добровольська Л. Н., Чорновіл В.О. Формування компетентностей молодших школярів у групі продовженого дня : навчально-методичний посібник. – Черкаси: Видавництво Комунального навчального закладу «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради», 2016.-124 с.

Посібник містить теоретико-методичні та практичні матеріали, які допоможуть вихователям групи продовженого дня та вчителям початкових класів організувати навчально - виховний процес з молодшими школярами у групі продовженого дня.

Для вихователів групи продовженого дня, вчителів початкових класів.

© КНЗ «ЧОППОПП Черкаської обласної ради», 2016.

ЗМІСТ

1.	Вступ	4
2.	Краса держави-людина	5
3.	Роль вихователя групи продовженого дня у формуванні творчого працездатного колективу	9
4.	Формування самоосвітніх навичок учнів під час самопідготовки в умовах ГПД	13
5.	Активізація самопідготовки учнів	17
6.	Секрети цікавого навчання під час проведення самопідготовки в групі продовженого дня	23
7.	Формування природознавчої компетентності вихованців ГПД під час прогулянок	41
8.	Формування природознавчої компетентності вихованців групи продовженого дня	45
9.	Формування природознавчої компетентності вихованців	51
10.	Спостереження та дослідження на цільових прогулянках в умовах ГПД	57
11.	Заглянімо в світ природи	62
12.	Формування природознавчої компетентності вихованців ГПД через ігрову діяльність на прогулянках	66
13.	Формування природознавчої та здоров'язбережувальної компетентності під час прогулянок у групі продовженого дня	73
14.	Організація здоров'язбережувальної діяльності першокласників у групі продовженого дня	78
15.	Створення умов, спрямованих на формування здоров'язбережувальної компетентності учнів під час прогулянок	83
16.	Формування життєвих навичок молодших школярів до здоров'ятворчої освіти	88
17.	Формування здоров'язбережувальної компетентності молодших школярів під час фізкультурно-оздоровчої роботи в ГПД	93
18.	Фізкультурно-оздоровча робота в ГПД	101
19.	Планування занять з фізичної культури в групі продовженого дня	107
20.	Коли зроблені уроки (вправи на розвиток уваги молодших школярів)	110
21.	Інтелектуальна гра «Найрозумніший» для учнів 2 класу на клубній годині в ГПД	116

Вступ

Група продовженого дня в початковій школі - одна з форм виховання учнів, яка створює найсприятливіші умови для їхнього відпочинку, навчання і виховання. Робота в ГПД забезпечує розумовий, моральний, естетичний, фізичний та духовний розвиток молодших школярів, створює умови для організації продуктивної праці, відкриває можливості всебічного виявлення і розвитку індивідуальних, здібностей, запитів та інтересів дітей, враховуючи вікові особливості.

Основними завданнями групи продовженого дня є:

- організація самостійної роботи учнів із закріплення та поглиблення знань, умінь та навичок, набутих на уроках;
- створення сприятливих умов для формування учнівського колективу та надання кваліфікованої допомоги учням у підготовці до уроків і виконанні домашніх завдань;
- організація індивідуальної, групової та колективної роботи учнів;
- організація дозвілля школярів;
- формування в учнів ціннісних орієнтацій;
- здійснення заходів, спрямованих на збереження та зміцнення здоров'я учнів, на їх психічний та фізичний розвиток, набуття навичок здорового способу життя;
- виховання позитивного ставлення до суспільно-корисної праці;
- надання допомоги батькам або особам, які їх замінюють, у вихованні учнів.

Успішна робота групи продовженого дня залежить не тільки від того, наскільки цілеспрямовано спланована робота, але й наскільки правильно організований у ній режим. Від раціонального, з точки зору педагогічної і гігієнічної побудови, режиму залежить підвищення успішності, збереження достатньої працездатності і попередження втомлюваності учнів. Дотримання упродовж тривалого часу правильного режиму сприяє зміцненню здоров'я, створює життєрадісний настрій і підвищує працездатність школярів. Неухильне дотримання режиму виховує в учнів такі цінні якості як дисциплінованість, акуратність, організованість.

Правильне чергування в режимі дня праці і відпочинку в свою чергу сприяє збереженню в дітей найвищої працездатності.

Режим дня в групі повинен відповідати психолого-педагогічним, гігієнічним і віковим особливостям учнів і сприяти перетворенню в єдиний гармонійний процес навчально-виховну роботу, відпочинок і трудову діяльність школярів.

Г. В. Заїченко,
вчитель початкових класів
Тальнівської загальноосвітньої
школи I – III ступенів №2
Тальнівської районної ради
Черкаської області

КРАСА ДЕРЖАВИ – ЛЮДИНА

У Національній доктрині розвитку освіти в Україні передбачено, що у сучасній системі освіти має цілеспрямовано здійснюватися громадянське виховання особистості, яка усвідомлює свою приналежність до української нації, зберігає і продовжує українські культурно - історичні традиції, шанобливо ставиться до української мови, історії, а також до культури інших національностей, які проживають в Україні, виявляє культуру міжетнічних і міжособистісних взаємин.

Сьогодні державі потрібна свідома, соціально активна особистість, яка готова до участі в процесах державотворення, до самостійного життєвого вибору на основі гуманістичних цінностей, до співпраці у громадському суспільстві.

Процес формування громадянської культури особистості значною мірою зумовлюється змістом освітніх предметів. Особлива роль належить предметам гуманітарного та художньо – естетичного циклів, предметам варіативної складової та системі позашкільної роботи. У вихованні громадянина велика роль належить початковій школі. Основи громадянської освіти і виховання закладаються ще в дошкільному закладі. Але фундаментальні знання дає початкова школа.

Сучасне розуміння громадянських чеснот обов'язково передбачає повагу до прав і свобод людини, відповідальність, відкритість та критичне мислення, толерантність. На основі цих якостей може формуватися такий важливий компонент громадянськості, як готовність брати участь у соціально – політичному житті країни, усвідомлення того, що якість життя громадян залежить від них самих та їхньої готовності впливати на прийняття рішень на різних рівнях влади. Повага до інших людей, їхніх прав і свобод, здатність захищати свою думку та свої права, а також повага до законів Батьківщини починається з поваги до себе.

Здатність відстоювати свої права базується на почутті власної гідності. Формування цієї якості має бути об'єктом особливої уваги вчителя початкових класів.

Ефективність громадянської освіти залежить від форм і методів її організації як у навчальний, так і в позаурочний час.

Як зробити так, щоб громадяни нашої держави, закінчивши школу, згадували про неї, як про місце, де вони вчилися вирішувати проблеми, які ставить перед ними життя.

Мене найбільше цікавить питання виховання громадян нової, незалежної нації, яка, створивши власну державу бачила б у ній потужній засіб забезпечення соціальної свободи, миру, злагоди й незалежності, яка б розуміла, що побудувати демократичну державу зможе лише активний, небайдужий громадянин.

Я вважаю, що різні форми і методи громадянської освіти й виховання покликані формувати в особистості вміння міркувати, аналізувати, ставити запитання, шукати власні відповіді, робити висновки, брати участь у громадському житті.

Пропоную власний, на мою думку, ефективний підхід до розв'язання проблеми, де визначальну роль відводжу фактам, а не емоціям. У центр уваги ставляться щоденні проблеми учнів та їхніх батьків як громадян, тобто членів суспільства, які мають права та обов'язки.

Наприклад:

Більше року ми пишемо листи нашим захисникам Вітчизни, надсилаємо їм власні вироби та малюнки, плетемо маскувальні сітки, збираємо пластмасові кришечки для протезування бійців АТО.

Це дає змогу розвивати такі риси особистості, як поінформованість, активність, ініціативність, комунікабельність, відповідальність. Бо мозок учня не тільки отримує інформацію, а й обробляє її. Зазвичай намагаюсь наводити приклади із життя.

Мудрі оповідання письменника – педагога Василя Олександровича Сухомлинського допомагають учням пізнавати себе та інших людей. Його тексти використовуємо як на уроках з курсу «Я у світі», так і на уроках «Основи здоров'я».

Бо я – людина

Вечоріло. Битим шляхом йшло двоє подорожніх – батько й семирічний син. Посеред шляху лежав камінь. Батько не помітив каменя, спіткнувся й забив ногу. Крекчучи, він обійшов камінь і, взявши дитину за руку, пішов далі. Наступного дня вони йшли тією ж дорогою. Знову батько не помітив каменя... І третього дня батько й син пішли тією самою дорогою. До каменя було ще далеко. Батько каже синові:

- Дивись уважно, синку, треба обійти камінь.

Ось і те місце, де батько спіткнувся й забив ногу. Подорожні сповільнюють кроки, але каменя немає. Бачать, край дороги сидить сивий старий дід.

- Дідусю, - запитав хлопчик, - Ви не бачили тут каменя?

- Я прибрав його з дороги.

- Ви також спіткнулися й забили ногу?

- Ні, я не спіткнувся й не забив ногу.

- Чому ж ви прибрави камінь?

- Бо я – людина.

Хлопчик зупинився в задумі.

- Тату, - запитав він, - а ви хіба не людина?

Запитання до тексту

- Чому дідусь вважає себе людиною?

- Як проявилася його людяність?

Актуальне завдання сучасної школи – виховати юних громадян у дусі толерантності, яке є запорукою мирного життя у багатокультурному суспільстві. Проблема неприйняття вкрай актуальна для школи, тому треба вчити дітей бути толерантними до своїх однокласників, незалежно від їхньої зовнішності, національності, мови, захоплень, але й уміння відчувати їхній психічний стан.

Горбатенька дівчинка

Клас розв'язував задачу. Учні схилились над зошитами. Коли це у двері хтось тихо постукав.

- Відчини двері й подивись, хто там стукає, - мовив учитель.

Чорноокий хлопчик, що сидів за першою партою, живенько відчинив двері. До класу зайшов директор школи з маленькою дівчинкою. Тридцять п'ять пар очей впилися в незнайому дівчинку. Вона була горбатенька.

Учитель затамував подих і повернувся до класу. Він дивився у вічі пустотливих школярів і мовчки благав: хай не побачить дівчинка у ваших очах ні подиву, ні насмішки.

У їхніх очах була тільки цікавість. Вони дивилися на незнайому дівчинку й лагідно всміхалися.

Учитель полегшено перевів дух.

- Цю дівчинку звать Оля, - сказав директор. – Вона приїхала до нас здалеку. Хто поступиться їй місцем на першій парті? Бачите, яка вона маленька?

Усі шість хлопчиків і дівчаток, що сиділи за передніми партами, піднесли руки:

- Я...

Учитель був тепер спокійний: клас витримав іспит.

Запитання до тексту

- Чим незнайомка відрізнялася від дітей?
- Як почувається людина, коли потрапляє туди, де вона не така, як усі?
- Що ми можемо зробити для такої людини?

Особливістю завдань громадянської освіти в початковій школі є створення умов для формування в учнів елементарних знань про державу, закони, права і відповідальність людини і громадянина, основні моральні цінності та норми поведінки. На цьому етапі розвиваються комунікативні здібності дитини, що допомагають їй інтегруватися в суспільство, уміння спілкуватись і розв'язувати конфліктні ситуації через діалог, закладаються ціннісні орієнтири свідомого громадянина.

Наприклад:

На уроці української мови у третьому класі при вивченні теми «Іменник», підбиваючи підсумок уроку, можна використати метод «Мікрофон»

Україна – одна з найбільших країн у Європі. Столиця України – Київ. Головна вулиця – Хрещатик.

Найбільші річки – Дніпро, Дністер, Дунай. Найвища гора - Говерла. Найбільші міста – Харків, Львів, Одеса. На території України проживають люди різних національностей.

Кожен учень у «мікрофон» говорить одне слово – відповідь. «Україна» (столиця, вулиця, ріки, гора, населення).

Наприклад, на уроці української мови в третьому класі при вивченні теми «Речення» можна запропонувати учням таке завдання:

Закінчити речення

Державними символами України є –

Державний Прапор України –

Державний Герб України –

Я маю право на –

Я знаю такі державні свята :

Я знаю такі народні свята :

На уроках математики при вивченні теми «Додавання і віднімання іменованих чисел» варто розповісти учням про грошові одиниці різних країн світу.

Грошовою одиницею країн Євросоюзу є євро. Аргентини – песо. України – гривня. Болгарії – лев. Бразилії – реал. Данії – крона. Латвії – лат. Японії – єна.

Неможливо уявити справжнього громадянина, який би не виявляв любові до рідного краю, не шанував батька – матері, не знав свого родоводу, національних традицій.

Наприклад:

При проведенні свята «Козацькому роду нема переводу» проводжу вікторину:

1. Що означає слово «козак»?
2. Як утворилися козацькі поселення?
3. Де виникла головна фортеця Січі?
4. Хто був першим гетьманом?
5. Чому Січ називали Запорізькою?
6. Що означає слово «побратим»?
7. Що вміли робити на Січі?
8. Як приймали у козаки?
9. Які лицарські чесноти були у козаків?
10. Який одяг носили козаки?
11. Як називався козацький ватажок?
12. Якого кольору був прапор у Запорізькій Січі?
13. Як козаки голили собі голову?
14. Як називались козацькі човни?

Я намагаюсь виховати своїх учнів добрими людьми, які були б не байдужими один до одного. А майбутнє моєї країни – це мої учні, громадяни нашої України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Бех І. Д., Воронцова Т. В. Основи здоров'я 3 клас/І. Д.Бех, Т. В. Воронцова - К.: «Алатон» 2013р.
2. Захарійчук М. Д., Мовчун А. І. Українська мова 3 клас/ М. Д.Захарійчук.,
3. Савченко О.Я. Виховний потенціал початкової освіти /О.Я. Савченко - К.:2009.- с.9.
4. Сухомлинський В.О. «Квітка сонця» /В.О. Сухомлинський. «Школа», 2010р. А. І. Мовчун - К.: «Грамота» 2013р.

Ю. І. Сиволдасва,
вихователь групи продовженого дня
Уманської міської гімназії
Уманської міської ради
Черкаської області

РОЛЬ ВИХОВАТЕЛЯ ГРУПИ ПРОДОВЖЕНОГО ДНЯ У ФОРМУВАННІ ТВОРЧОГО ПРАЦЕЗДАТНОГО КОЛЕКТИВУ

Виховання учнів у сучасній школі здійснюється у контексті національної і загальнолюдської культури, охоплює весь навчально-виховний процес, поєднує інтереси особистості, суспільства, держави і нації.

Програмою передбачено залучення учнів до різних форм творчої та суспільно-корисної діяльності, зокрема: пізнавальної, оздоровчої, трудової, художньо-естетичної, спортивної, ігрової, культурної, екологічної, що організовується в години дозвілля, тобто в позаурочний час. [1, с.4].

Перебуваючи на групі продовженого дня учні продовжують навчатися та розвиватися.

Форми роботи тут відрізняються від урочного часу, щоб діти не втомлювались.

Основними завданнями функціонування групи продовженого дня є:

- створення сприятливих умов для формування колективу;
- організація самостійної роботи учнів по закріпленню, поглибленню та розширенню знань, зміцненню умінь та навичок, набутих на уроках;
- розвиток пізнавальних інтересів, здібностей та обдарувань учнів, виховання у них допитливості та зацікавленості до набуття знань;
- формування комунікативних навичок;
- організація заходів, спрямованих на збереження та зміцнення здоров'я учнів, формування навичок здорового способу життя;
- виховання ціннісних орієнтацій у школярів, навичок культурної поведінки;
- формування досвіду творчої діяльності;
- оптимальне поєднання форм організації індивідуальної, групової та масової роботи з учнями;
- організація дозвілля учнів.

Дітям подобається перебувати на групі продовженого дня, адже тут вони мають змогу більше спілкуватись один з одним, перебувати на свіжому повітрі. І найголовніше для учнів початкових класів – це можливість пограти разом із

однокласниками. Завдання вихователя - правильно організувати вільний час дітей.

Я працюю з різновіковою групою, яка складається з учнів 2-3 класів. Відповідно у дітей різне навантаження, децю відрізняються їх захоплення, вид занять у вільний час. Якщо третьокласники вже освоюють шахи, доміно, лото, то учні другого класу віддають перевагу сюжетно-рольовим іграм, малюванню, розфарбовуванню. Але всі учасники групи перебувають на одній території, в одному класі. І дуже важливо налагодити дружні стосунки між дітьми. Часто можна спостерігати дитячі суперечки на зразок: «А чому він назвав мене малявкою! А я не малявка! Я вже в другому класі!». І це вже є маленький конфлікт, який треба мирно вирішити. Кожна дитина вважає себе дорослою, тому що стала школярем. І як приємно бачити, коли під час перерви діти з різних класів спілкуються між собою, товаришують. Бо після уроків вони зустрінуться на групі продовженого дня.

Уміння спілкуватися в колективі у кожної людини формується ще на самому ранньому етапі його розвитку. Дитячий садок, школа...В стінах цих установ рано чи пізно з'являються свої групи за інтересами. Але як згуртувати дитячий колектив, члени якого ще мало знайомі один з одним і не горять бажанням контактувати?

Дитячий колектив потрібно формувати щоденно, це копітка і відповідальна робота. І тут авторитет вихователя, особливо для дітей молодшого шкільного віку, надзвичайно великий.

Найперше, що необхідно провести ще в перший день перебування у групі продовженого дня – це гра «Знайомство». Таких ігор існує багато, і вони не потребують особливих зусиль при підготовці. Ігри на знайомство для дітей молодшого шкільного віку краще проводити на свіжому повітрі. В ігровій формі вони швидше запам'ятовують своїх друзів і швидше знаходять спільні інтереси.

Гра, будучи відображенням соціального життя, робить істотний вплив на всебічний розвиток дитини.

Ігровий колектив - це соціальний організм з відносинами співробітництва, супідрядності взаємного контролю. Ігри сприяють створенню сприятливої психологічної атмосфери. Завдяки їх проведенню, діти вчаться довіряти і підтримувати одне одного, вирішувати поставлені завдання всією групою, а не індивідуально. Діти навчаються співпрацювати та взаємодіяти.

Основа згуртованості будь-якого колективу, в тому числі дитячого, - це емоційна близькість, партнерство, духовний зв'язок. Щоб згуртувати дітей, всіляко стимулюю у них так званий «дух єдності». Розробляю для учнів ігри, які не передбачають певної кількості учасників. Таким чином, можна

одночасно задіяти одразу всіх дітей. Групові ігри (особливо командні) об'єднують гравців спільною метою - перемогою в змаганні. Члени команд допомагають один одному швидше впоратися з поставленими завданнями, а після гри діти ще довго стануть ділитися своїми враженнями і емоціями.

Крім колективних ігор, дітям подобаються спільні прогулянки, походи. Такі заходи ідеально підходять для створення загального позитивного емоційного фону колективу.

Під час прогулянок у учнів формуються необхідні моральні поняття та навички культури поведінки.

У своїй роботі я постійно практикую колективні творчі справи. Така робота потребує особливої підготовки і виконання її займає не одне заняття. Наприклад, проект «Дивовижна країна Океанія» був реалізований дітьми як підсумок тематичного тижня води, який включав у себе серію занять: «Цікаві факти про воду», «Що ми знаємо про океани і моря?», «Дивовижні морські мешканці», «Виготовлення паперових рибок у техніці оригамі». (Додаток 1)

Тиждень мистецтва, під час якого діти знайомились із балетом, видатними балеринами та балетмейстерами, дізнавались як створюють пуанти, виготовляли паперових балерин. Підсумком став колективний проект «Балет». (Додаток 2)

Моїм вихованцям подобається «Бульбашкотерапію», під час якої діти пускали кольорові бульбашки. Кожен був зосереджений на роботі і намагався надути якомога більшу бульбашку. Кінцевим результатом стала незвичайна кольорова картина, до створення якої кожна дитина приклала свої старання. Усі отримали масу задоволення та позитивні емоції. (Додаток 3)

Протягом тижня, присвяченого науці про Всесвіт, ми дізнались нашу адресу в космосі і в ігровій формі мандрували до сусідніх планет. Створили проект «Дивовижний космос». (Додаток 4)

Ще ми створюємо не тільки колективні проекти, а й групові. Тут з'являється дух змагання і кожна група учнів намагається показати якомога кращий результат. Так ми створили три чудові картини. (Додаток 5)

Діти надзвичайно люблять творчо працювати. І коли в них це виходить – вони просто щасливі від того, що можуть спостерігати плід своєї праці. Це надихає їх, надає впевненості в собі, в своїх силах і в них з'являється ще більше бажання працювати, розвиватись, вчитись.

Коли в колективі панує спокій, взаєморозуміння і підтримка – дитина почуває себе комфортно і затишно.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Лихва А.В. Система виховання у початковій школі (за Національною програмою виховання МОН України)/А.В. Лихва- Х.: Вид. група «Основа», 2012. – 373 с. – (Серія «Початкова школа. Класний керівник»).

2. Про затвердження Положення про групу продовженого дня загальноосвітнього навчального закладу/Кабінет Міністрів України; Постанова, Положення від 05.10.2009 № 1121

3. Максим Привалов. Як згуртувати дитячий колектив [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://kakotvet.com/biznes/insha-biznes/15722-jak-zgurtuvati-ditjachij-kolektiv.html>

О. В. Бурська,

вчитель початкових класів

Смілянського навчально-виховного комплексу

«Загальноосвітня школа I-III ступенів №3-колегіум»

Смілянської міської ради Черкаської області

ФОРМУВАННЯ САМООСВІТНІХ НАВИЧОК УЧНІВ ПІД ЧАС САМОПІДГОТОВКИ В УМОВАХ ГПД

Будь-яка справжня освіта здобувається шляхом самоосвіти...

*Все, що робиш і чого досягаєш самотійно, з власної волі
та бажання, - залишається в голові найміцніше.*

М. Рубакін

Скільки б у школяра не було предметних знань і вмінь, старанності й сумлінності - їх усе одно буде замало для подальшого успішного навчання і розвитку.

Навчання за своєю природою та особливостями організації - процес складний. З одного боку, учні оволодівають певною сумою знань, які можна використовувати в різноманітних ситуаціях, з іншого - здійснюється процес формування прийомів навчальної праці, певних умінь, що дають нам можливість засвоювати знання легко, здобувати їх самотійно. Ці процеси взаємопов'язані: фонд дієвих знань - це своєрідний матеріал для формування навчальних умінь, а сформовані вміння дають можливість поповнювати цей фонд новими знаннями.

Сьогодні необхідно, щоб учні не просто запам'ятовували навчальний матеріал, а запитували, досліджували, творили, розв'язували, інтерпретували та дебатовали за його змістом. Тому компетентнісний підхід у навчанні є актуальною проблемою сьогодення, особливо у початковій школі.

Ключова компетентність уміння вчитись виявляється у здатності учня організувати і контролювати свою навчальну діяльність. Ця компетентність реалізується шляхом формування вмінь:

- організовувати своє робоче місце;
- орієнтуватися у часі та раціонально використовувати його;
- планувати свої дії, виконувати розумові операції,
- доводити роботу до кінця;
- володіння вміннями й навичками самоконтролю та самооцінки.

На мою думку, саме робота в ГПД створює всі необхідні умови для формування найважливішої з ключових компетентностей – уміння вчитись. Адже однією з форм організації навчального процесу в групі продовженого дня є самопідготовка, яка передбачає формування навичок самоосвіти, самовиховання і сприяє всебічному розвитку особистості учня.

Ще Я.А.Коменський проголошував: «...Альфою та омегою нашої дидактики нехай буде: пошук та відкриття способу, за якого вчителі менше навчали б, а учні більше б училися». Самостійна робота виступає чи не єдиним способом формування самостійності у здобутті знань, адже вона - пізнавальна, організаційно й методично спрямована діяльність без прямої допомоги вчителя.

Що ж таке вміння вчитись самостійно? Як примножувати свої знання та вміння, удосконалювати й розвивати свої здібності? На мою думку, це означає точно знати свої можливості, недоліки та прогалини в знаннях і коли зустрічається завдання, яке виконати одразу неможливо, не самоусуватися, а шукати засоби поповнення своїх знань новим досвідом. Але й це ще не все. Це здатність шукати нові завдання, виконання яких вимагає роздумів, досліджень. Для дитини, яка володіє вмінням учитися, кожне таке завдання - ніби задача з неповними даними. «Це я вже знаю, а це - ще ні. Що мені треба узнати, щоб виконати завдання?» - таким має бути перший крок до самонавчання. [3, с.14]

Вихователь повинен бути активним учасником самопідготовки, вчити навичкам культурної розумової праці. Потрібно вчити своїх вихованців того, як готуватися до виконання домашніх завдань, як організовувати своє робоче місце, як швидко знаходити в підручнику потрібну сторінку, заголовок, статті, номер задачі, вправи. Усі ці «дрібниці» є певною системою розумової праці, що сприяють піднесенню якості знань, умінь і навичок учнів. [2, с. 3]

Щодня самопідготовка в нашій ГПД починається з організації свого робочого місця. Для цього дається обмежений час (не більше 2 хвилин), під час якого звучить спокійна музика. Зараз мої четвертокласники знають, що за цей час треба встигнути прибрати з парти все зайве і приготувати необхідне: щоденник, підручник, з яким працюєш, зошит, чернетку (за потребою), пенал з ручкою, олівцем, гумкою та лінійкою. А в другому класі на початку я

використовувала гру-мовчанку «Роби, як я»: піднімаю підручник і чекаю, поки всі учні його теж піднімуть у руці, кладу на парту, потім щоденник, ручку і т.д.

Однією з головних проблем організації самопідготовки є проблема раціонального використання часу, що відведений на виконання домашніх завдань. За сучасних умов людина повинна здобувати інформацію швидко, отже, читати, писати, обчислювати в оптимальному темпі. Дітям необхідно знати, скільки часу їм відведено на розв'язання задачі та прикладів, на виконання граматичних вправ, на підготовку усних завдань. Тому доречно у класі мати годинник, адже це допомагає вихователю та учням раціонально використовувати кожну хвилину.

На даному етапі можна застосувати прийом-гру «А я виконаю дане завдання за ...хв». Кожен учень озвучує свій час. Дані записую на дошці. Це дає змогу учневі швидше мобілізуватися на виконання і не відволікатися, весь час контролюючи свій час. Зате яке задоволення і гордість відчуває дитина, коли вона вкладається у відведений час або випередить його! Зекономлені хвилини дають право по закінченні самопідготовки першому обрати настільну гру, пазли, цікаву енциклопедію та ін. У другому класі для заохочення, крім цього, вручалися і фішки.

Навчити дітей правильно розподіляти час і роботу необхідно і через те, що час самопідготовки обмежений. Економна витрата часу за максимального досягнення результатів має стати для кожного учня правилом.

Дуже важливо, щоб діти швидко розпочинали працювати. Своєчасний початок приготування домашнього завдання - необхідна умова впливу на якість завдання. Уміння діяти послідовно, самостійно планувати цю послідовність - важливий фактор успішності самопідготовки. Під час самопідготовки учнів других класів значну роль відіграє вчитель, адже діти ще тільки вчаться, як потрібно самостійно працювати. [2, с.8]

Саме в цей період необхідно приділити значну увагу роботі з пам'ятками і алгоритмами роботи над певними завданнями. Учитель повинен пояснювати, як слід виконувати завдання, пропонувати зразки виконання вправ, поступово підводити їх до самостійної підготовки.

Розпочинаючи працювати, учні повинні уявляти, у якій послідовності вони розв'язуватимуть задачу та виконуватимуть вправи. Виконуючи вправу, вони спочатку повинні уважно прочитати завдання до неї, визначити, яким правилом скористатися для її виконання. За потреби учні знаходять це правило, читають його, наводять свої приклади.

Під час виконання домашніх завдань при потребі учні можуть вільно підходити до інформаційно-довідкового центру і шукати потрібну літературу:

словники, схеми, довідники, матеріал в енциклопедіях, таким чином формуючи вміння користуватися додатковою літературою.

Самопідготовка як індивідуальна самостійна робота дитини повинна бути побудована диференційовано як за змістом і часом, так і за характером контактів учнів з вихователем. Диференційований підхід повинен забезпечувати постійну зміну характеру педагогічного керівництва: від спільної діяльності учнів і вихователя до діяльності, що цілком побудована на саморегуляції й самоконтролі, коли учень опанував основні прийоми навчальної діяльності.

Особливістю самопідготовки є те, що кожний учень сам повинен виконувати домашнє завдання і впоратися з усіма його труднощами. Якщо ж на ГПД пояснюють матеріал, колективно виконують завдання, то втрачається сам зміст проведення самопідготовки [2, с.8]. Про яке формування компетентності уміння вчитися може йти мова?

Сильнішим учням завжди рекомендую творчі завдання з даної теми. Для математики це: змінити питання задачі, щоб у розв'язку додалась ще одна дія; знайти ще один спосіб розв'язання; скласти і розв'язати аналогічну задачу і т.д. З української мови: додати свої, складені на цю тему речення; інші відомі прислів'я; слова на обрану тему і виконати з ними такі ж завдання.

Дуже люблять учні, особливо четвертого класу, при наявності вільного часу працювати в куточку «Заморочок», де містяться папки з цікавими чи складними завданнями, які потребують більшої уваги, логічного мислення, просторової уяви.

Однією з форм розвитку пізнавальної активності учнів є використання мультимедійного супроводу під час організації роботи самопідготовки. Активізуючи різні органи чуття засобами мультимедіа, ми сприяємо найкращому засвоєнню навчального матеріалу. Привабливий вигляд чітко структурованої і дозованої інформації теж сприяє кращому запам'ятовуванню.

Використання мультимедійного супроводу активізує сприйняття матеріалу, дає змогу повторити матеріал за лічені хвилини та запобігти нераціональній витраті часу й сил. [1, с. 30]

При підготовці домашніх завдань з літературного читання та природознавства, які потребують відповіді на ряд питань до тексту прочитаного, використовую монітор, де ті ж самі питання з підручника, а також додаткові, оформлені різним кольором, а на сторінці веселий смайлик чи інший цікавий, підібраний по темі, малюнок. Навіть таке незначне оформлення викликає інтерес до поглибленого пошуку відповідей на запитання.

Результативність самопідготовки значною мірою залежить від уміння молодших школярів аналізувати хід і результати своєї роботи. Самоконтроль

передбачає критичне ставлення до своєї праці, усвідомлення й виправлення помилок, виховує почуття обов'язку, відповідальності, сприяє вдосконаленню навичок розумової діяльності.

Вихователь повинен поступово знайомити учнів із різними прийомами самоконтролю виконаної роботи:

- зіставити написане з текстом;
- зіставити написане з вивченим правилом;
- перевірити написання за словником;
- перевірити хід своїх міркувань за пам'яткою, алгоритмом, схемою тощо.

[1, с. 30]

Перш ніж перевірити роботу дітей, вихователь організовує самоперевірку, яка привчає учнів контролювати свої дії. Можна практикувати самоперевірку за ключами: готувати розв'язок завдання, яке з'являється на моніторах у вигляді ключів. Учні перевіряють виконане письмове завдання очима, без ручки. Після чого зображення на моніторах зникає, і якщо діти виявили помилки, самостійно виправляють їх. [1, с. 31]

Дуже подобається учням прийом «Заглянь за дошку», де записана лише відповідь задачі чи рівняння, а діти звіряють цю відповідь зі своєю.

Група продовженого дня є дієвим засобом для розвитку та виховання учнів початкової школи, формування їх ключових компетентностей, розумових здібностей.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Вишневська О. Самопідготовка. Нестандартні підходи в умовах ГПД /
2. Данилюк С.А. Самопідготовка в ГПД як важливий чинник організації навчального процесу початкової школи /С.А. Данилюк. – «Вихователю ГПД. Усе для роботи», №12, 2012
3. Чернійчук А. Розвиток в учнів самоосвітніх навичок /А.Чернійчук.– «Початкова освіта», №28, 2012 О. Вишневська. – «Початкова освіта», №9, 2014

Г. П. Молчан,

заступник директора з навчально-виховної роботи

Уманського НВК «Загальноосвітня

школа I-III ступенів №10 –медична гімназія»

Уманської міської ради Черкаської області

АКТИВІЗАЦІЯ САМОПІДГОТОВКИ УЧНІВ

Самопідготовка - важливий етап в усьому комплексі навчально-виховної роботи ГПД. Від його правильної організації залежить ефективність усього

навчально-виховного процесу, оскільки під час виконання завдань учні не тільки закріплюють набуті на уроці знання, а й виробляють у собі позитивні риси характеру: наполегливість, волю, працьовитість, уміння долати труднощі.

Перед вихователями, що проводять самопідготовку, постає багато питань, що вимагають дослідження і наукового обґрунтування. Основні з них - організація спільної роботи вихователя і вчителів; урахування індивідуальних особливостей школярів у розвитку їхньої самостійності в навчальній роботі.

В організації і проведенні самопідготовки є чимало труднощів, спільних для всіх вихователів. До них належать: найбільш раціональний порядок виконання завдань; роль і місце вихователя в проведенні самопідготовки; організація самостійної роботи сильних учнів з урахуванням їх інтересів і нахилів; індивідуальна робота зі слабкими учнями; навчальна взаємодопомога, взаємоконтроль.

Легше розв'язується питання самопідготовки в класі-групі і набагато важче проводити її у змішаній групі. Вихователь змішаної групи має бути універсалом. Він не тільки повинен знати навчальні програми, а й володіти змістом багатьох предметів кількох років навчання, знати методику їх викладання [1, с.59].

Відповідальною і складною у роботі вихователя є організація виконання учнями домашніх завдань. Від правильно організованого виконання домашніх завдань під час самопідготовки забезпечується міцність знань, виховання в учнів самостійності і наполегливості.

Нині характер домашніх завдань різко змінюється. На перший план у процесі їх виконання висувається вміння застосовувати знання на практиці. Учні не тільки виконують вправи, розв'язують задачі, а й порівнюють різноманітні явища, знаходять відповідь на поставлені в літературі і в житті питання, проводять нескладні досліди, спостереження. Домашні завдання, особливо практичні, розширюють і поглиблюють знання дітей, підвищують культуру розумової праці.

Щоб успішно організувати самопідготовку, вихователь повинен знати шкільні програми і підручники. У процесі вивчення програм слід звернути увагу на найважчі розділи, які і під час підготовки домашніх завдань можуть викликати в учнів серйозні труднощі.

Під час самопідготовки необхідно створити в групі найбільш сприятливі умови, за яких учні, не відволікаючись, швидко і самостійно виконуватимуть домашні завдання.

У перші дні вересня, коли учні тільки звикають до режиму навчальної роботи, вихователь проводить з ними коротку бесіду, в якій роз'яснює, як працювати з книжкою чи посібником, аналізувати той чи інший матеріал. Ці

рекомендації розробляються до початку навчального року і обговорюються на методичних об'єднаннях. На їх основі формулюються правила самопідготовки, які служать керівництвом для учителів, вихователів і учнів груп продовженого дня.

Ось деякі з них:

Правила підготовки усних домашніх завдань

1. Пригадай розказане вчителем на уроці.
2. Читай текст повністю. Принагідно, де потрібно, користуйся малюнками, схемами, кресленнями, картою, словником.
3. Читай уважно і намагайся запам'ятати основне.
4. Для кращого запам'ятовування записуй у зошит дати, назви, імена.
5. Перекажи прочитане.
6. Читай вдруге, звертаючи увагу на ті місця, які забуваються.
7. Відтвори прочитане подумки і вголос.
8. Якщо текст погано запам'ятовується, запиши короткий план прочитаного і перекажуй за ним. Запам'ятай план.

Правила підготовки письмових завдань

1. Приведи в порядок робоче місце, приготуй усе необхідне для роботи.
2. Зручно сядь.
3. Прочитай завдання, подумай. Подивись, які правила слід застосовувати у вправі. Пригадай їх. Якщо забув, прочитай у підручнику.
4. Якщо треба, проглянь подібну вправу, виконану в класі під керівництвом учителя.
5. Пиши не поспішаючи, але й не дуже повільно. Не відволікайся сторонніми справами.
6. Виконавши вправу, перевір її, акуратно виправ помилки. Якщо вийшло брудно, перепиши.

Вимоги, які ставить вихователь, мають бути такими ж самими, як і ті, що вчитель ставить перед дітьми па уроці. Щоб вимоги до учнів були однакові, вихователі відвідують уроки вчителів, а вчителі - самопідготовку.

Вчителі, відвідуючи групу, ознайомлюються з режимом роботи учнів у позаурочний час, з організацією підготовки домашніх завдань, позакласним читанням і іншими виховними заходами. Тут вони можуть простежити і практично перевірити дозування домашніх завдань, доступність їх для учнів і труднощі, з якими діти стикаються в процесі їх виконання[1, с.18-20].

Вихователі відвідують уроки вчителів. При цьому вони ближче ознайомлюються з класом, спостерігають за роботою учнів в умовах класних занять, вивчають систему роботи вчителя. Відвідання уроків дає можливість

визначити основні вимоги вчителів з окремих предметів, а також якість знань учнів.

Коли в групі є вихованці з різними здібностями, тоді учнів, що добре встигають з окремих предметів, вихователі об'єднують у групу консультантів: один-два учні з кожного предмета. Але найчастіше змішана група об'єднує відстаючих, і неорганізованих дітей. Трапляється, що групу консультантів створювати ні з кого. В таких випадках вихователі посилюють індивідуальну роботу з найбільш підготовленими, хоч і неорганізованими, учнями і перетворюють їх у своїх помічників в організаційних питаннях (ставлять відповідальними, за проведення екскурсій, прогулянок тощо). Діти охоче беруть на себе обов'язки командирів, відповідальних за гру, організацію харчування в їдальні. Це в свою чергу зближує їх з іншими дітьми, група для них стає ближчою, ріднішою і бажанішою. Безумовно, щодо цих дітей не може бути відразу розв'язане завдання виникнення інтересу, до учіння, проте певні передумови для його розв'язання створюються. Та й розвивати бажання вчитися значно важче, ніж просто змушувати силою авторитету виконувати всі розпорядження вихователя. До того ж усім відомо, що з примусу учні роблять усе далеко не так, як можуть, і здатні робити.

Велику увагу приділяють вихователі розробці раціональної системи роботи над виконанням домашніх завдань з різних предметів. Тому на початку кожного навчального року вони звертають увагу вихованців на засвоєння пам'ятки підготовки уроків з різних предметів, нагадують учням, що треба готувати завдання в такому порядку, як сказано в пам'ятці. А з новачками працюють, над поступовим, засвоєнням пам'ятки, виробляють певну систему роботи над завданням з кожного предмета.

У практиці роботи вихователів груп продовженого дня склалась певна система, яку можна виразити в такий спосіб:

Діяльність вихователя та учнів

1. Місце вихователя біля столу: він повинен переконатися, що всі школярі включилися у роботу.
2. Приготування приладдя, необхідного для роботи.
3. Початок роботи.
4. Індивідуальна робота з одним-двома учнями (за планом вихователя).
5. Виконання завдання з математики.
6. В міру виконання зошити з виконаною роботою кладуть на стіл вихователя.
7. Перехід окремих учнів до виконання завдання з української мови.
8. Перегляд зошитів із завданням з математики.

9. Виконання завдання з української мови основною масою учнів.

10. Перехід окремих учнів до виконання завдання з усного предмета.

11. Виконання усних завдань основною масою учнів.

12. Взаємоперевірка завдань з усного предмета окремих учнів.

13. Групова робота над помилками з математики і української мови (розбір типових і поодиноких помилок, повторення необхідних правил, аналіз задач і т.д.)

14. Повернення додому.

За такої системи роботи вихователь привчає дітей працювати зосереджено, систематично, раціонально і ефективно використовувати час. Розв'язання завдань значно полегшують наочні посібники: схеми, таблиці [1, с.61].

Наявність довідників, енциклопедій на партах під час самопідготовки привчає учнів до самостійного їх використання під час роботи. Така система роботи більшою мірою сприяє розвитку самостійності учнів. Цій же меті, розвитку самостійності учнів, служить створення рухливих (таких, що змінюються щотижня) груп довір'я. Кожен, хто за попередній тиждень не одержував 1-6 балів, включається до групи довір'я, а той, хто одержав принаймні 1-6 балів, виводиться з неї. Групі довір'я надається більша самостійність.

Робота групи довір'я широко використовується з виховною метою, список її щотижня змінюється в класі.

Така система роботи вихователів надає учням більшої самостійності під час самопідготовки. Для тих учнів, яким потрібна допомога під час роботи, вихователі створюють групи консультантів з двох-трьох добре встигаючих з даного предмета учнів. Вихователь і вчитель, працюючи з ними, вчать їх консультивати товаришів з відповідного предмета.

При даній системі проведення самопідготовки учні працюють зосереджено, не гаючи часу, відповідно до своїх можливостей. Це привчає їх до самостійної систематичної роботи, а наявність довідкової і науково-популярної літератури з різних предметів дає їм змогу підвищувати свою самоосвіту. При цьому роль вихователя залишається організуючою і спрямовуючою.

Роль вихователя на самопідготовці в основному залежить від складності домашнього завдання, від кількості уроків, які слід підготувати, і від тієї мети, яку ставить вихователь перед самопідготовкою. Якщо вихователь і має з'ясувати, як учні вміють самостійно працювати і чи можуть самі справитись із завданням з того чи іншого предмета, то основну увагу він спрямовує на вивчення працездатності окремих дітей. Спостереження за їх роботою ведуться протягом одного-двох тижнів. Після цього вихователь консультиється з учителем, відзначає, що окремі учні витратили на виконання завдання з його

предмета занадто багато часу. Вихователь разом з учителем, з'ясовують причини цього і планують з такими учнями індивідуальну роботу.

Іноді вихователь ставить за мету простежити за розвитком творчої активності учнів на самопідготовці. Протягом кількох днів він фіксує, скільки часу необхідно, для виконання завдання з кожного предмета. Якщо частина учнів виконує, наприклад, математику набагато швидше від інших, то їм з цього предмета на наступні самопідготовки пропонують індивідуальні завдання.

Якщо активність, у роботі з будь-якого предмета падає, вихователь перевіряє, яке за обсягом завдання дає вчитель, скільки часу треба учням з різними здібностями, щоб виконати його. Спостереження проводиться протягом тижня. Коли не всі учні вкладаються у відведений час, він з'ясовує причину (громіздке завдання, погана організація, вчитель рекомендує надто багато додаткової літератури та ін.). Якщо вихованці не вміють розподілити час, вихователь пропонує їм скласти індивідуальний план роботи на сьогодні і на наступні дні самопідготовки.

Така робота можлива тільки при тісному контакті між вихователем і вчителем. Кращі вчителі прагнуть до того, щоб домашня робота пробуджувала думку учнів, активізувала їх діяльність щодо закріплення і поглиблення знань. Індивідуальні завдання дають учням або для усунення прогалин в знаннях, або щоб підготувати їх до наступного, складнішого завдання.

Вихователі велику увагу приділяють систематичному контролю знань учнів. Кожного дня вибірково вихователь планує спостереження за кількома учнями з окремих предметів, намагаючись протягом тижня 1-2 рази перевірити підготовку завдань кожного з них. Форми контролю за підготовкою усних завдань найрізноманітніші: перевірка всього завдання з предмета; вимога відповісти на одне основне запитання, що вимагає знання і осмислення завдання; усний або письмовий план відповіді; індивідуальне завдання на картці, яке ґрунтується на вивченому сьогодні правилі, фронтальний контроль у кінці самопідготовки в формі вікторини тощо [1, с.64].

Готуючись до кожного заняття, вихователь переглядає щоденник зв'язку. Особливо, треба робити це вихователеві змішаної групи, оскільки майже неможливо перед кожним заняттям зустрітися з усіма вчителями, а переглянути три, навіть п'ять щоденників зв'язку він може. Крім того, вихователь переглядає класні журнали, а вибірково, й зошити з класною роботою (у сильних, середніх і слабких учнів), домашні завдання, передбачає труднощі, які можуть виникнути в окремих вихованців; з тими, хто сьогодні погано відповідав на уроці; стежить, щоб усе необхідне для самопідготовки - наочні посібники, обладнання. і т. п. - було принесено в групу. Це дуже велика робота,

яка вимагає багато сил і часу. Тому справжнім вихователем може бути лише людина, яка не тільки любить дітей, а й добре знає їх психологічні і вікові особливості, весь час перебуває в творчому пошуку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Хоменко І.С., Присяжнюк К.Ф., Смужаниця В.І., Таран М.П., Збірник Б.О. «Продовжений день у школі». Вид-во «Либідь». Київ – 1999. 167с.

В. В. Товстюк,
*вихователь ГПД Уманської загальноосвітньої
школи I-III ступенів №4
Уманської міської ради
Черкаської області*

СЕКРЕТИ ЦІКАВОГО НАВЧАННЯ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ САМОПІДГОТОВКИ В ГРУПІ ПРОДОВЖЕНОГО ДНЯ

*Гра має важливе значення в житті дитини,
має те саме значення, яке в дорослого
має діяльність, робота, служба.
Яка дитина в грі, така з багатьох поглядів
вона буде в роботі, коли виросте.
Тому виховання майбутнього діяча
відбувається насамперед у грі.
А.С.Макаренко*

Виховне значення гри, її різнобічний вплив на розвиток дитини важко переоцінити. Гра органічна для дитячого віку і за вмілого керівництва з боку дорослих здатна творити дива. Лінивого вона може зробити працелюбним, незнайку - знаючим, неумілого – умільцем. Неначе чарівна паличка. Гра може змінити ставлення дітей до того, що здається їм іноді досить звичайним і нецікавим. Гра допомагає вихователю ГПД створити дружний дитячий колектив. В іграх виховується дисципліна, діти привчаються до дотримання правил, справедливості, вміють контролювати свої вчинки, правильно і об'єктивно оцінювати вчинки інших. В іграх вихователь зможе краще розпізнати своїх вихованців, їх характер, звички, організаторські здібності, творчі можливості, що дозволить йому знайти найбільш правильні шляхи впливу на кожного з дітей. І що дуже важливо, ігри зближують вихователя з дітьми, допомагають установити з ними найбільш тісний контакт.

Ігри бувають різні: сюжетні, рухливі, музичні, дидактичні, пізнавальні, творчі. Всі вони потрібні і по-своєму корисні дітям і повинні бути використані вихователем у своїй роботі.

У вихователів ГПД більше можливості навчити дітей багатьом іграм, прищепити любов до них, досягти того, щоб вони твердо увійшли в дитячий побут. Для цього створюються необхідні умови, режимом дня передбачається спеціальний час. Гра доречна в багатьох випадках. Якщо діти втомилися від уроків, їх треба заспокоїти. Знання ігор необхідно кожному вихователю ГПД. Дидактична гра – складне педагогічне явище, призначення якого полягає в імітації й моделюванні навчальних ситуацій через гру.

Правильно організовані й удаю здійснені дидактичні ігри виконують такі дидактичні завдання:

- забезпечують реалізацію особистісно орієнтованого навчання, насамперед, через можливість стимулювання в учнів різних за природою мотивів;

- розвивають в учнів дослідницькі навички, постійно захоплюючи гравця своєю перспективою, несподіваною зміною ролей, персонажів, потайних стимулів;

- дають гарну нагоду учням відволіктися від цілеспрямованого натиску навчально-пізнавальної діяльності, впливів, що домінують, заглибитися у змодельоване грою середовище;

- розвивають їх розумові, психічні, вольові якості та функції;

- змінюють позицію щодо сприйняття навколишнього світу та знаходження свого місця в ньому.

Дитячі ігри, організовані вихователем у процесі навчально-пізнавальної діяльності учнів під час етапу виконання домашніх завдань, сприяють кращому засвоєнню навчального матеріалу, розвивають творчі здібності, навички організації сумісної діяльності. Вони виховують волю і характер дитини, наполегливість і посидючість, витримку і винахідливість, вміння володіти собою за різних обставин.

Особливістю дидактичних ігор є те, що їх стосовно змісту, методики та правил розробляє вихователь ГПД із дидактичною метою. Ігри з природним матеріалом організують під час прогулянок. Вони сприяють закріпленню знань про природу, формуванню і розвитку логічних процесів (аналізу, синтезу, класифікації), вихованню бережливого ставлення до природи. За допомогою дидактичних ігор у дітей в невимушеній обстановці розвиваються мовленнєві вміння; ігри математичного змісту сприяють формуванню вмінь співвідносити елементи різних множин, встановлювати взаємно однозначні співвідношення між ними.

У творчих іграх діти самостійно вигадують сюжет, персонажів та їхні дії, розподіляють і виконують намічені ролі. Дидактичні ігри спрямовані на закріплення знань, здобутих дітьми під час навчання, розвиток уваги, пам'яті, мислення.

Запропоновані ігри допоможуть вихователям ГПД організувати самоосвітню діяльність учнів в позаурочний час. Їх використання сприятиме глибшому засвоєнню та закріпленню знань дітей з української мови, підвищить ефективність навчання, виховає зацікавленість до нього.

Щоб вчасно запобігти перевтомі дітей і підтримувати їхню активну увагу, необхідно систематично в ГПД під час самопідготовки вводити елементи гри. Гра захоплює, знімає нервову напругу, розвиває кмітливість, самостійність, почуття колективізму. Ігри потребують від дітей дисциплінованості, бажання та вміння узгоджувати свої дії з діями інших гравців. Вони вчать дітей відповідати за свої дії, потребують від дітей більшої розумової активності, ніж традиційні види роботи (бесіди, відгадування загадок), і даються легше, приносять більше задоволення. Гра – творча діяльність дитини.

Українська мова

Ігри

Гра «Звуки і букви»

Один учень вимовляє звук, другий називає букву, якою він позначається.

Наприклад: [н] – «ен», [о] – «о», [п] – «пе».

Гра «Утвори слова»

Вихователь називає слово. Учні мають скласти з них слово. Учні мають скласти з них слово таким чином: узяти з першого слова перший звук і позначити його буквою, з другого – другий, з третього – третій.

Мало, дим, сир (мир);

Звір, лось, шишка, липи, корито (зошит);

Лава, лин, бамбук, молодий, батон (лимон).

Гра «Склади»

Почуте слово з одного складу – підстрибніть, з двох складів – присядьте.

Слово, риби, куш, звірі, лист, півень, марка, кріт, дощ.

Гра «Розподілити»

Виписати слова в 3 стовпчики: в перший – односкладові, в другий – двоскладові, в третій – трискладові.

Рак, автобус, міст, сокира, кит, голуби, горобець, тигр, кулі, барабан.
Сова, стіл, кури, папуга, слон, ластівка.

Гра «За порядком»

Записати слова, відновивши правильний порядок складів.

Ро-со-ка, ба-со-ка, ше-ко-ня, ко-ва-ро, це-цу-ня, ся-ро-по, ча-кур, ця-вів.

Гра «Добери словечко»

До кожного з поданих слів доберіть таке, що відрізняється лише голосним звуком.

Булка - ... (білка)

Лис - ... (ліс)

Бак - ... (бік)

нірка - ... (нирка)

Крук - ... (крик)

мир - ... (мур)

Гра «Шифрувальник»

П а в м а

к а б і л

с у к б о р

К а л а с т і в

л е к а л е

р о к а с о

Гра «За абеткою»

Записати слова в алфавітному порядку.

Трава, кит, собака, росте, малина, весна, береза, перо, крило, гриби.

Гра «Утворіть пару»

П...ро

мед

С...чі

плечі

К...ти

кит

Пл...че

клен

М...довий

пера

Кр...ло

сич

З...рно

числа

З...мля

крила

Ч...сло

зерна

Гра «Заповни пропуски»

- Уставте пропущені букви

Л...сти, кр...ло, с...стра, з...рно, з...мА, ч...сло, в...сна, с...ло, шв...дкий, с...р...да.

Гра «Розсіпанки»

- Розставте слова по місцях і запишіть отримані речення.

1-ша група:

а) Там, гасто, ялиночки, молоді, зеленіли.

б) В, золотисті, світлосте, берізках, іскорки.

2-га група:

а) Дівчатка, через, йшли, ліс.

б) лісі, було, і, тихо, В, нарядно.

Гра «Обери літеру»

- Прочитайте слова. Запишіть їх, вставляючи букву г або г.

Об...ортка, а...рус, по...ода, дзи...а, ...удзик, ... уси, ...ава, ...рім, ...рунт, по...ляд.

Прочитайте спочатку слова, в яких усталили букву г,
а потім – слова з буквою г.

Гра «Спільне закінчення»

- Знайдіть спільне закінчення слів

Карт(...), маш(...), кал(...) (Відповідь: - ина)

Гороб(...), гле(...), паль(...) (Відповідь: - чик)

Сер(...), вікон(...), сон(...) (Відповідь: - це)

Гра «Ф чи хв?»

...іалка, ...іст, ...ея, ...футбол, ...ороба, ...фортеця, ...иля, ...илина, ...онтан,
...сарафан, ...оя.

Гра «Віднови словечко»

Поділіть текст на речення.

Підкралась холодна осінь дерева і кущі скинули свої розкішні вбрання сонечко
все рідше виглядає комахи поховалися у щілини.

Гра «Твердий - м'який»

Учні розподіляються на дві команди: хлопчики – дівчатка. Перша команда
називає склади з твердими приголосними звуками, друга – з м'якими.

Гра «Шаради складів»

Учитель називає слова, зазначаючи, які склади цих слів слід узяти, щоб
утворити нове слово. Перший склад слова бетон, другий – слова вересень, а
третій – слова ваза (Береза)

Перші склади слів: черепаха, редиска, вигін, кипіти. (Черевички)

Перший склад слова помідор, перший і другий слова неділя і другий – слова
кілок. (Понеділок)

Гра «Порівняй»

- Визначте кількість звуків у словах і поставте знаки <, >, =.

Рак □ мак сон □ дощ

Щит □ вуж гора □ нора

Гриб □ гість щиглик □ дзвоник

Лось □ ліс щітка □ кішка

Гра «Утвори пару»

З'єднайте слово і його ознаку.

Ящірка щасливий

Щітка прудка

Друг нова

День щирий

Гра «Зайве слово»

Вода, село, пень, гора, кора.

Син, синок, синій, синівський.

Зерно, кити, стебло, весна, липа, листок.

Гра «За абеткою»

Спишіть слова в алфавітному порядку.

Поставте наголос.

П'ять, б'ють, здоров'я, солов'ї, полум'я, рюкзак, м'ята, реп'ях, пір'я.

Гра «Встав апостроф»

П'ять, дев'ять, десять, б'ють, реп'ях, рюкзак, рядно, буряк, буре, весілля, черв'ячок, м'ясо, п'ятірка, ряд, кар'єр, пам'ять, м'ята, Рябко, п'явка, п'ятниця, м'який.

Гра «Так - ні»

Учитель називає слово. Якщо при його написанні вживається апостроф, учні кажуть «так», в іншому випадку – «ні».

П'є, бур'ян, пір'я, здоров'я, солов'ї, лялька, хлоп'ята, в'ється, буре, б'ють, цвяхи, п'ють, в'яне, море.

Гра «Утвори за зразком»

- Утворіть за зразком слова з апострофом.

Зразок: торф – торф'яний

Камінь - ...

Риба - ...

Хлопець - ...

Солома - ...

Олово - ...

Дерево - ...

Гра «Додай словечко»

- Складіть словосполучення, додаючи слова з апострофом.

Гратися з _____;

На _____ поверсі;

Співають _____;

Перед _____ будинком;

Слова для довідок: м'ячем, п'ятому, кам'яним, солов'ї

Гра «Хто? Що?»

Дівчатка виписують слова, які відповідають на питання хто? Хлопчики – що?

Школа, радість, тигр, книжка, зима, горобець, водій, вода, мрія, білка.

Гра «Добери слово»

1-ша група Іграшки: лялька, ...

2-га група Звірі: вовк, ...

3-тя група Дерев: тополя, ...

Гра «Хто у кого?»

У качки (хто?)

У курки (хто?)

У вівці (хто?)

У кози (хто?)

У корови (хто?)

У свині (хто?)

Слова для довідки: курча, теля, ягня, поросся, козеня, каченя.

Гра «Один - багато»

Учень читає назву одного предмета, а учні мають записати назву багатьох предметів.

Відро - ... колесо - ...

Ложка - ... моряк - ...

Лісник - ... школяр - ...

Футболіст - ... яблуко - ...

Гра «Загальна назва»

Оса, комар, бджола – це...

Олівець, гумка, ручка – це...

Соловей, журавель, синичка – це...

Ірина, Олена, Максим – це...

Шевченко, Франко, Малишко – це ...

Іванівна, Григорович, Василівна – це...

Гра «Загубилась буква»

- Уставте пропущені букви, запишіть імена.

...етяна   ...ндрій

...лена   ...икола

...рина   ... аксим

... офія   ...митро

...настасія   ...константин

...аталія   ... гор

Гра «Утвори ім'я»

- Від поданих слів-імен дорослих – утвори дитячі імена.

Іван -   Андрій –

Олена -   Микола –

Марина -   Василь -

Гра «Велика чи мала буква?»

Учитель називає слова, серед яких є імена, прізвища людей, назви і клички тварин. Учні мають дві картки різного кольору. На одній написано «велика буква», на другій – «мала буква». Цими картками діти показують, яку букву треба писати в названому слові.

Оленка, Леся, Олег, Мурка, хлопчик, півник, корова, Василь Іванович, їжак, Барсик, Лиска, Павлюк, лисичка, Бровко, Оксана Іванівна, папуга, зошит, лінійка, зима, Франція, Ніна, слива, Карпати, жито, просо, Петро.

Гра «Я знаю...»

Учитель кидає м'ячик. Учень, який його отримав, говорить: «Я знаю три назви міста» (або країн, або річок)

Гра «Упіймай слово – назву ознаки»

Ходить місяць кучерявий,
Темній ночі – золотий дар.
Десь у лузі чорнобровій
Виграє щось сопілкар.
Червоні снігурі
Стрибають по дворі:
В задумі чорний крук
Присів на білий сук.
Синиці голубі
Співають на вербі.
На зиму омелюх
Пошив рудий кожух.

В.Лучук

Гра «Аукціон»

- До поданих слів доберіть слова – назви ознак. Виграє той, хто назве останню ознаку.

Дівчинка –
Сонце –
Ліс –
Вітер –
Мова –

Гра «Пограємо в протилежності!»

Дерево високе, а кущ... (низький)
Дорога широка, а стежка ... (вузька)
Орел великий, а синичка... (маленька)
Редька гірка, а диня ... (солодка)

Дидактичний матеріал

1. До кожного з поданих слів дібрати такі, що відрізняються лише голосним звуком.

Дім - ...;   нірка - ... ;
Лід - ...;   булка - ...;

Крук - ...; сом - ... ;
Літо - ...; рука - ... ;

2. Продовжувати ряд слів, добираючи їх так, щоб вони, римувалися.

Листок – молоток – колобок - колосок - волосок

Гілка - ..., ..., ...,

Коса - ..., ..., ...,

3. З поданих складів утворити і записати слова.

Поставити наголос.

Ро,со,ка; вей,ло,ко,со; та,сві,нок; со,ка,роч; ча,ка,шеч.

4. Вставити пропущені літери: я,ю,є,ї.

За...ць, гр...дка, ...блу..., р...сно, син..., т...льпан, га...чка, л...лька, р...кзак,
співа..., л...бов, літн... .

5. Прочитати. Знайти помилки в словах. Записати слова правильно.

Пеніок, колори, сьогодні, майрїти, майонез, иого, всйому, лотчик, міліон,
медальон .

6. Слова кожної групи записати в алфавітному порядку. Які слова у
творились?

Р,і,в,ш; т,і,г,с,ь; т,я,ж,и,т; і,к,о,н,в; с,т,і,в,ь.

7. Вставити пропущені букви ф або хв. Записати

...ланель, ...абрика, ...анера, ...артух, шар..., ...орма, ...утболка, ...илька,
гра...ин, ...алити, ...іст, сара...ан, ...орій.

8. Записати слова, вставляючи потрібну літеру з дужок.

Ягі(д,т)ка,	шу(б,п)ка,	ле(х,г)ко,
Зу(б,п)ки,	ага(т,д)ка,	бері(з,с)ка,
Ка(з,с)ка,	подру(ж,ш)ка,	ри(б,п)ка,
Мере(ж,ш)ка,	ло(ш,ж)ка,	сте(ж,ш)ка.

9. Дібрати до даних слів по два синоніми (слова, близькі за значенням).

Гарний -... Веселий -... Сміливий -...

Говорити -... Друг - ... Ходити - ...

10. Дібрати слова протилежні до даних слів по два синоніми (слова, близькі
за значенням).

Новий – старий;	білий - _____	ніч - _____
Гарний - _____	веселий - _____	сонце - _____
Короткий - _____	товстий - _____	весна - _____
Початок - _____	бабуся - _____	мир - _____

11. Замінити прикметники так, щоб похмура картина природи змінилася на
протилежну.

Важкі чорні хмари пливли по небу. Сердитий вітер гойдав віти дерев. Жовте листя сумно тріпотіло од вітру. Настала холодна осінь.

12. Зі слів кожного рядка скласти речення. Утворити текст і дібрати заголовок.

зайчисько, із, Вискочив, кубельця, свого.

Сів, на, прислухається, лапи, задні.

ворогів, у, Багато, сірого.

Бува, лукава, не бродить, лисиця, десь.

Який розділовий знак потрібно поставити?

Хліб треба берегти і шанувати (.)

Чи бережеш ти хліб (?)

Бережи і шануй хліб (!)

Ми живемо на планеті Земля (.)

Хто бачив Землю з космосу (?)

Бережіть нашу прекрасну планету (!)

13. Дібрати і записати відповідні назви.

Назви міст: _____

Назви річок: _____

Назви країн: _____

Назви вулиць: _____

14. Прочитати слова. Виписати іменники. Визначити рід.

Мед, літає, бджола, гречаний, вулик, висить, яблуко, пасіка, пахучий, дерево.

15. Замінити словосполучення одним словом, яке називає ознаку предмета.

Стіл для письма, журнал класу, барліг ведмедя, поличка для книг.

16. Поширити речення прикметниками.

Прилинула...весна. На ...подвір'я вибігли... школярі. Прислухався до ...звуків.

17. Дібрати пропущені – назви дій.

Швидко скрізь цей птах.....,

Безліч мошок.....,

За вікном гніздо.....,

Тільки в нас він не зимує.

(Ластівка)

18. До кожного дієслова дібрати і записати іменник.

Зразок. Читати (що?) книжку.

Садити, дарувати, вишивати, малювати, випікати, вишивати, кроїти, ткати, орнаментувати.

19. Визначити частини мови.

Підкреслити головні члени речення.

Стоїть гора високая,

зелений гай шумить;
пташки співають голосно,
і річечка блищить.

Природознавство

Ігри

Гра «Обери зимову ознаку»

- Підкресліть ознаки зими.

Довгі ночі, короткі дні. Сонце добре світить і гріє. Сонце низько над горизонтом. Всі дерева стоять голі. Птахи прилітають з вирію. Небо низьке, сіре, непривітне. Уночі бувають заморозки. Температура повітря вдень і вночі нижче 0о. Сніг укрит заморзлу землю. Ґрунт замерз. Водойми вкриті льодом.

Гра «Підкресли потрібне»

- Підкресліть природні явища, характерні для весни.

- З'явилися бруньки на деревах;
- Ведмідь спить у барлозі;
- Білка запасає їжу;
- З'явилися комахи;
- Тане сніг;
- Мороз;
- Льодохід;
- Опадає листя;
- Листопад;
- Йдуть дощі;
- Метуть заметілі;
- Яскравіше світить сонце;
- Дзюрчать струмки;
- Сонце світить, але не гріє;
- Прохолодно;
- Земля вкрита снігом.

Гра «Їстівне - неїстівне»

Учитель промовляє назви грибів. Якщо гриб їстівний, діти плескають в долоні. Якщо гриб – неїстівний – тупотять.

Маслюк, мухомор, опеньки, білий гриб, біла поганка, несправжні опеньки, сиріжки, груздь, підосичник, підберезник.

Гра «Хто більше?»

Виграє той, хто назве більше грибів.

Виграє той, хто назве більше птахів.

Гра «Посади птахів до годівнички»

Поміркуйте, які птахи осілі, а які перелітні.

Виберіть тільки осілих – зимуючих.

1-ша група - ластівка, горобець, голуб, зозуля, дятел, омелюх.

2-га група - журавель, синичка, жайворонок, сорока, снігур.

3-тя група - зяблик лелека, ворона, галка, соловей, дятел.

Гра «Знайди зайве»

Шпак, ластівка, ведмідь, грак.

Бабка, метелик, заєць, бджола.

Гра «Продовж ланцюг живлення»

Морква, заєць, ...

Сіно, козуля, ...

Гра «Назви «зайве» слово»

Березень, січень, квітень, травень.

Ведмідь, їжак, журавель, білка.

Лелека, ворона, ластівка, лебідь.

Гра «Підкресли прикметник весни»

- Сонце світить яскраво;
- Небо ясне блакитне;
- Теплий дощ;
- Збільшується тривалість ночі;
- Підвищується температура повітря;
- Прокидаються після сплячки тварини;
- На деревах бубнявлють бруньки;
- Зацвітають проліски.

Гра «Хто більше?»

Назвіть птахів, яких можна зустріти у лісі, у парку взимку. Вмграє той, хто назве більше.

Гра «Чи правильне твердження?»

Сороки, галки, сірі ворони залишаються зимувати, бо в них не вистачає сил для перельоту в теплі краї.

Гра «Оплески»

- Що ви покладете у годівничку птахам?

Гарбузове насіння; пшоно; підсмажене соняшникове насіння; зерно; крихти хліба; і насіння бур'янів; солоне сало; насіння клена, кавуна, дині, конопель, цукерки.

Гра «Так - ні»

- Чи вірити ви, що...
- Взимку у ведмедиці народжуються ведмежата?
- Білка всю зиму спить у дуплі?

• Заець всю зиму живиться тими запасами, які він приготував з осені?

• Лисиця ловить мишей під снігом?

Гра «Четвертий зайвий»

• Грудень, січень, лютий, вересень.

• Шуба, светр, шапка, валянки.

• Береза, клен, ялина, дуб.

• Заметіль, злива, завірюха, хурделиця.

Гра «Обери»

- Виберіть і підкресліть явища, характерні для рослин навесні.

Поясніть їх

На деревах немає листя. Розпустилися бруньки. Льодохід. Цвітуть квіти.

Опадає листя. Яскравіше світить сонце. З'явилися комахи. Листопад. Тане сніг.

З'явилися бруньки на деревах.

Гра «Закінчи речення»

На городі сіють... (моркву, огірки, буряки).

На полі сіють зерно... (жито, пшеницю, соняшник).

На квітнику висівають... (айстри, чорнобривці).

У садку саджають... (яблуні, груші)

Гра «Не помились!»

- Закресліть назви отруйних ягід.

Журавлина, суниця, чорниця, беладонна, пасльон, вороняче око, вовчі ягоди, обліпіха, малина.

Гра «Хто живе в лісі?»

Серед перелічених тварин визначте тих, що живуть у лісі: білка, горобець, собака, рись, їжак, ластівка, морська свинка, бурий ведмідь, гуска, лелека, лось, шишкар, дятел, мурашка, зозуля.

Гра «Хто де живе?»

Правильно помістіть звірів у свої будиночки.

Хто живе?	Де живе?
-----------	----------

Ведмідь	лігво
---------	-------

Лисиця	гайно
--------	-------

Білка	барліг
-------	--------

Вовк	нора
------	------

(Ведмідь – барліг, лисиця – нора, білка – гайно, вовк – лігво)

Гра «Переставлені склади»

Переставте склади так, щоб утворилися слова-назви тварин і рослин, що зустрічаються на луках.

Ба жа, равельжу, ши на н юко, ре пе піл ка, кач дер, ка я щір, калеле, ти кро.

(жаба, журавель, конюшина, перепілка, деркач, ящірка, лелека, кроти)

Я і природа

Вікторина «Царство рослин»

1. У якому лісі немає листя?
2. Яка рослина цвіте лише один раз?
3. Які квіти дарують свої аромати тільки вночі?
4. Квіти якої овочевої рослини слугували прикрасо. У зачісці французької королеви?
5. Яке дерево називають «Сплюхою» за те, що воно зацвітає найпізніше?
6. Яка ягода найбільша?
7. Яка рослина України найсолодша?
8. Яка рослина України найсолодша?
9. Яка рослина України найкисліша?
10. Як називають груші, що ростуть під землею?
11. Плоди якої рослини називають «другим хлібом»?

Відповіді:

1. Хвойному.
2. Кактус.
3. Матіола, флокси, нічна фіалка.
4. Квіти картоплі.
5. Акацію.
6. Гарбуз.
7. Цукровий буряк.
8. Щавель.
9. Земляна груша або топінамбур.
10. Картопля.

Природнича вікторина

1. Записати назву хоча б однієї риби, що має вуса (Сом)
2. Що для птахів страшніше взимку: холод чи голод? (Голод)
3. Який птах виводить пташенят узимку (Шишкар)
4. Які тварини сплять з відкритими очима? (Змії, рибки)
5. Пташенята якої пташки не знають своєї матері? (Зозулі)
6. Які птахи годують пташенят «пташиним молоком»? (Голуби)
7. Який пристрій допомагає орієнтуватися на місцевості? (Компас)
8. Записати назву хоча б однієї отруйної рослини. (Мухомор)
9. Якщо буде погода, якщо жабенята тримаються поверхні води, а жаби голосно кушкають? (Дощ)

10. Записати назву найбільшої тварини на землі. (Кит).

Математика

1. Заповнити пропуски.

$$\begin{array}{llll} 8- & -3=2 & -4+2=4 & 6- & + & =7 \\ 7+3- & =8 & -3+ & =10 & 5+ & - & =6 \end{array}$$

2. Розташувати числа в порядку зростання; спадання.

А) 7, 4, 1, 3, 9, 2, 5, 6, 8

Б) 8, 4, 2, 6, 0

В) 1, 5, 3, 7, 9

Г) 4, 0, 1, 9, 2, 7

3. Вибрати та обвести кружечком правильну відповідь

$$88-19 \quad (70,69,68) \quad 78-32 \quad (46,36,48)$$

$$34+28 \quad (62,63,54) \quad 26+41 \quad (66,67,61)$$

$$100-74 \quad (30,26,37) \quad 50-34 \quad (24,16,26)$$

4. Вставити пропущений знак + або –

$$66*27=93 \quad 55*45=100 \quad 57*26=31$$

$$100*17=83 \quad 23*45=68 \quad 34*39=73$$

5. Вставити пропущений знак <, > або =.

$$5 \cdot 5 \quad 4 \cdot 7 \quad 2 \cdot 8 \quad 4 \cdot 4 \quad 3 \cdot 5 \quad 45:9$$

$$2 \cdot 3 \quad 30:5 \quad 3 \cdot 7 \quad 3 \cdot 6 \quad 4 \cdot 6 \quad 5 \cdot 6$$

6. Записати усі двоцифрові числа, сума цифр яких дорівнює 8

17,26,35,44,53,62,71,80

7. Записати всі парні двоцифрові числа, в яких число десятків дорівнює найменшому одноцифровому числу.

10,12,14,16,18

8. У книжці 104 сторінки. Скільки разів використовують цифру 5 для нумерації її сторінок?

20 разів.

9. Із лісу треба привезти тільки 4 ялини. Скільки разів доведеться з'їздити до лісу? 3 рази.

10. На лузі пасеться кілька корів. У них разом 12 ніг. Скільки голів у цих корів? Скільки рогів? 3 голови; 6 рогів.

11. На галявині граються лисенята, разом у них 14 вух. П'ятеро лисенят побігли в нору. Скільки лисенят залишилось на галявині? Скільки у них разом вух? Ніг? Хвостів?

2 лисенят; 4 вуха; 8 ніг; 2 хвости.

12. Микола з Тарасом грали у шахи дві години. Скільки часу грав кожен з них? (Дві години)

13. На груші виросло 5 яблук, а на ялинці – лише два. Скільки всього яблук виросло? (Жодного. На цих деревах яблука не ростуть).

14. Що станеться з білою хусткою, якщо її занурити у Чорне море? (Вона стане мокрою)

15. У лютому в нашому дворі розквітли три ромашки та дві троянди. Скільки стало квітів?

(Ані скільки. У лютому квіти не ростуть)

16. На ганку гралися п'ять мишенят. Прибігла кішка і сіла на ганку. Скільки звірів стало на ганку. (одна кішка – мишенята повтікали)

Творчі ігри

«Місто звірів»

Об'єднати дітей у групи та запропонуйте їм намалювати на аркуші ватману місто звірів. Одній групі зобразити школу для звірів, другій лікарню для звірів, третій – крамницю для звірів, четвертій – їдальню для звірів.

«Розмови птахів»

Поділіть дітей на пари. Один учень у парі – птах, що залишається зимувати в місті або лісі (горобець, голуб, снігур, шишкар, рябчик), другий – перелітний птах (грак, шпак, журавель, жайворонок, ластівка). Діти повинні придумати невелику сценку-діалог між цими двома птахами.

В цьому діалозі кожен птах повинен розповісти про переваги свого способу життя.

Після того як діти покажуть одне одному свої сценки, обговоріть, яким птахам живеться легше: перелітним чи тим які залишаються на зимівлю.

Розвиваємо уяву.

«Розумні мурахи»

Об'єднати дітей у групи й попросіть їх подумати, як учинять мурахи в таких випадках:

- У мурашнику сталася пожежа;
- Хтось наступив на мурашник;
- У мурашнику почалася епідемія якої-небудь хвороби;
- Мурахам не вистачило запасів, заготовлених на зиму.

Попросіть дітей намалювати ситуація, в яку потрапили мурахи. З малюнків дітей зорганізується виставка «Розумні мурахи»

«Мурашина школа»

Об'єднати дітей у кілька груп. Потім попросіть їх намалювати на великому аркуші марш шини школу і розповісти про неї за запитаннями:

- З якого віку в цій школі вчать маленькі мурашки?

- Хто їх навчає?
- Які предмети вивчаються?
- Чи довго в ній учаться?
- Де вона розташована?
- Як обладнана мурашина школа?

За своїми малюнками діти розповідають про мурашині школи.

Оформляється виставка «Мурашина школа»

Ігри можна провести за темами, наприклад: (гімнастична школа для білок, льотна школа для бабок, школа боротьби для ведмежат, ткацька майстерня павучків).

Увага і спостережливість

«Предмети на одну літеру»

Об'єднайте дітей на дві або кілька команд. Напишіть на дошці яку-небудь літеру, наприклад «Р». Кожна команда протягом 1-2 хв. повинна знайти в кімнаті й записати всі предмети на літеру «Р».

Потім команди по черзі називають усі ці предмети. Перемагає команда, що знайшла більше предметів на задану літеру.

Вчимося співпрацювати

«На безлюдному острові»

Діти об'єднуються в групи, і кожній з них дається аркуш паперу. Попросіть дітей уявити себе після аварій корабля на безлюдному острові. Діти повинні подумати, як та з чого вони почнуть своє життя на цьому острові. Попросіть дітей записати план своїх дій і обґрунтувати його. Потім представник від групи зачитує план, складений його групою.

На допомогу школі

«Хто їде в потязі»

Об'єднайте дітей у групі. Кожна група отримує зображення вагона, у вікні видно літери. Діти кожної групи повинні скласти казку про пасажирів свого вагона. Наприклад, якщо у вікнах вагона намальовані літери «л», «п», «к», діти повинні скласти казку про те, як у потязі їхали лелека, пугач, корова.

Попросіть дітей відповісти на запитання:

- Куди їдуть пасажири їхнього вагона?
- Який у них характер?
- Про що вони розмовляють дорогою?
- Що вони їдять у дорозі?
- Що вони люблять робити у дорозі?
- Що вони везуть з собою?

Попередьте дітей, що всі відповіді мають починатися з тієї літери, яка намальована у вікні вагона.

Приклад: Лелека іде до міста Лубни, він дуже люб'язний. Дорого. Лелеки лісові ягоди, він везе із собою лопату і лінійку. Він дує любить розв'язувати різні логічні задачі.

Потім діти записують і малюють свої казки. З малюнків дітей організовується весела виставка «Хто їде в потязі».

Улюблене на літеру «А»

Розкладіть на столі картки з різними літерами алфавіту написом донизу. Діти підходять до столу й витягають по одній літері. Потім діти називають усе, що вони найбільше люблять на ту літеру, що їм дісталася, наприклад, на літеру «А».

Попросіть дітей записати все, що вони перелічили, і скласти невелику казку.

Складаємо речення й оповідання.

Об'єднайте дітей у кілька груп. Кожна група отримує по одній приголосній літері й повинна скласти одне або кілька речень, кожне слово в яких має починатися з цієї літери.

Потім кожна група складає невеликі оповідання, в яких кожне речення також починається з літери, яку отримали діти.

Після цього запропонуйте кожній групі відповіді на запитання так, щоб у кожному слові відповіді була певна літера.

Орієнтовні запитання

- Хто зібрався в подорож? (В імені кожного учасника подорожі має бути літера «Т»: Тетяна, Тарас, Тимофій)
- Які міста відвідали мандрівники? (у назві кожного міста має бути літера «М»: Мадрид, Мінськ, Магадан, Маріуполь.)
- Що вези із собою туристи? (у назві кожної речі має бути літера «Р»: рюкзак, рибу, фарби, сорину.)
- Чим пригощали гостей? (у назві кожного продукту має бути літера «С»: суп, сир, сервелат, скумбрія).
- Що побачили туристи під час подорожі? (у назві має бути літера «П»: піраміди, пальми, пам'ятники)

Перемагає група, яка назве більше слів і речень за найменший строк.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Бутрім В. Інтерактивні дидактичні ігри/В. Бутрім– К.: Шкільний світ, 2007. – с. 10-36.

3. Зайцева В. Ігроманія /В. Зайцева– Т.: Підручники і посібники, 2013.

4. Лопатіна О.О., Скребцова М.В., 600 творчих ігор для дошкільнят і школярів/О.О.Лопатіна, М.В.Скребцова– Харків: основа, 2000.

6. Ярошенко О.І., Соколкіна Т.М., Капелюшна М.А. Ігротека вихователя ГПД /О.І.Ярошенко,Т.М.Соколкіна,М.А.Капелюшна– Х.: Вид.група «Основа», 2012, с.184.

2. Гамалій А.Т. Ігри та цікаві вправи з української мови для 1-3 класів / А.Т.Гамалій – К.: Шкільний світ, 1980. –с.15-30.

5. Микитинська М.І., Мацько Н.Д. Математичні ігри в 1-3 класах/ М.І.Микитинська,Н.Д.Мацько - К.: Радянська школа, 1980 р.

Л.Л. Адаменко,
*вихователь групи продовженого дня
Канівської гімназії імені Івана Франка
Канівської міської ради
Черкаської області*

ФОРМУВАННЯ ПРИРОДОЗНАВЧОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ВИХОВАНЦІВ ГПД ПІД ЧАС ПРОГУЛЯНОК

У початковій школі природознавча компетентність учнів формується через засвоєння системи інтегрованих знань про живу та неживу природу, основ екологічних знань, опанування способами навчально-пізнавальної та природоохоронної діяльності, розвитку ціннісних ставлень до природи, до самого себе.[1, с.186]

В.О.Сухомлинський підкреслював: «Людина була і завжди залишиться сином природи, і те, що ріднить її з природою, повинно використовуватися для її залучення до багатства духовної культури. Світ, який оточує дитину, це перш за все світ природи з безмежним багатством явищ, з невичерпною красою. Я вбачаю виховний сенс у тому, щоб дитина бачила, відчувала, переживала, осягала розумом, як велику таємницю, залучення до життя в природі...» [2, с. 42].

Ознайомлення дітей з природою - один із головних засобів їх розвитку. В процесі його розширюється орієнтація дітей в навколишньому середовищі, формуються пізнавальні здібності, виховується відповідне відношення до природи. Ознайомлення дітей з природою дає їм відповідний об'єм знань про предмети, явища неживої і живої природи, виховання інтересу і любові до неї.

Ознайомлення дітей шкільного віку зі світом природи є найважливішим засобом формування гармонійної, всебічно розвиненої особистості, що володіє знаннями й навичками екологічно доцільної поведінки в природі.

Педагогічний навчально-виховний процес повинен бути спрямований на формування таких психологічних властивостей особистості, як потреба в спілкуванні з природою, інтерес до пізнання її законів, мотиви поведінки і діяльності по охороні природи, переконання - в соціальній обумовленості відношення людини до природи, в необхідності управління природними явищами.

Слід комплексно реалізовувати завдання екологічного виховання, а саме:

- виховання гуманного ставлення до природи;
- формування системи екологічних знань та уявлень про природу;
- розвиток умінь бачити і відчувати красу, привабливість кожного елемента довкілля; милуватися і захоплюватися ними;
- включення у посильну еколого-зорієнтовану діяльність.

Вирішення цих завдань забезпечить активне спілкування школярів з природним довкіллям і сприятиме їх соціалізації.

Прогулянка – це педагогічно організована форма активного відпочинку дітей. На прогулянці відновлюється розумова працездатність учнів, розширюється світогляд, розвиваються пізнавальні інтереси, формуються навички моральних взаємин.

Прогулянка – це рух за певними маршрутами з метою задоволення потреби організму у русі. Прогулянка може перериватися зупинками для відпочинку, ігор та розваг. На початку прогулянки потрібно встановити правила, які діти мають обов'язково виконувати. Під час прогулянки вихователь розвиває працездатність, організовує пізнавальну діяльність, здійснює моральне виховання дітей, навчає узгоджувати свою поведінку із загальноприйнятими нормами поведінки, сприяє спілкуванню між учнями і вихователем.

Найбільш придатним місцем для проведення прогулянки, організації спортивних та рухливих ігор, розваг є шкільний спортивний майданчик. Також можна відвідати прилеглі парки, сквери, ліси, стадіони.

До проведення прогулянки вихователіві групи продовженого дня необхідно старанно готуватися, щоб прогулянка була цікавою, змістовною. Кожна прогулянка має свою мету, зміст, методику проведення. В залежності від пори року, особливостей місцевості, погодних умов вона має свої особливості. Необхідно постійно стежити за самопочуттям учнів, не допускати їх стомлення. Взимку слід скорочувати тривалість прогулянки.

Вихователь готується до прогулянки так:

- визначає вид прогулянки;
- з'ясовує її мету;
- розробляє маршрут, знайомиться з ним;

- обирає місце проведення;
- визначає час на прогулянку;
- розробляє завдання;
- окреслює вид діяльності учнів;
- складає конспект.

Вихованців групи продовженого дня потрібно заздалегідь попередити про прогулянку, щоб одяг і взуття відповідали погоді. Перед прогулянкою потрібно повідомити її мету і завдання, розповісти учням про маршрут, визначити порядок його дотримання. Обов'язково провести короткий, чіткий, доступний дітям інструктаж з техніки безпеки. В кінці підбити підсумки прогулянки.

Існують різні види прогулянок. Вони обумовлені своєю метою і правилами, які необхідно дотримуватись. У групі продовженого дня прогулянки можуть бути оздоровчо-виховні (діти виконують певні фізичні вправи, грають в ігри) та пізнавально-виховні (наближені до екскурсій). Пізнавально-виховні прогулянки задовольняють організм дитини у відпочинку, благотійно впливають на формування спостережливості, збагачують новими знаннями про навколишній світ, розвивають позитивне ставлення до навчання, привчають бути уважними до думки товаришів, вихователя. Під час цих прогулянок можна проводити ігри розважального характеру.

Особливе місце поміж прогулянок посідає прогулянка у природу. Природа завжди залишає глибокий слід у душі дитини, впливає на її почуття своєю яскравістю, багатогранністю, динамічністю. Дитині здається, що вона першою відкрила скарби природи, вона дивується і радіє цьому. Їй здається, що вона першою почула голос цвіркуна, що саме для неї співає зяблик.

Діти тягнуться до природи, вона збуджує їх цікавість. Вони дивляться зацікавлено на навколишній світ, але не бачать усього, іноді не помічають головного. Якщо поряд перебуває вихователь, який дивується і милується разом із ними, учить їх не лише дивитися, але й бачити, діти бажають дізнатися ще більше. Любов та інтерес дітей до природи вихователь має використовувати для їх усебічного гармонійного розвитку, навчати дітей берегти природу, насолоджуватися її красою, відтворювати її.

Під час прогулянки слід подивитись, як гарно навколо, розглянути квіти, комах, послухати спів птахів, а вдома чи в класі прочитати казку про лісових мешканців і відтворити враження від побаченого під час прогулянки. А можна навпаки - прочитати казку про якогось мешканця степу, лісу, водойми, а потім знайти його у природі, порівняти опис у казці із зовнішнім виглядом у реальному житті. Щоразу, коли відкривається гарний краєвид, слід обов'язково помилуватися красою природи й обговорити її «необхідність», значення в житті

людини, взаємозалежність природних об'єктів. Так поступово у дітей формується ціннісне ставлення до природи як цілісної системи.

Прогулянка «Як весна пробуджує природу»

Мета: забезпечити активний відпочинок дітей на свіжому повітрі; спостерігати за весняними змінами в природі, розвивати образність мовлення, мислення; вчити складати казки; виховувати любов та бережливе ставлення до природи.

Хід прогулянки

I. Організаційний момент

1. Привітання

Доброго здоров'я, діти, доброго вам дня!
Хай вам ясно сонце світить у вікно щодня,
Хай сміється мирно небо і дивує світ.
А земля нехай дарує вам барвистий цвіт,
Бо здоров'я, любі діти, в світі головне.
А здорових і веселих щастя не мине!

2. Інструктаж

-Пригадайте правила поведінки під час прогулянки.

II. Основна частина

1. Повідомлення теми і мети прогулянки.

2. Спостереження за природою. Бесіда.

-Діти, ось і прийшла знову до нас довгоочікувана Весна. Цілу зиму вона спала у своєму чарівному ліжечку, сплетеному із барвінкового листя і м'яти, а постіль її була з осикового пуху, вкривалась барвистим покривалом із квітів і шовкових трав. Їй снились прекрасні добрі сни. Та ось прийшла пора прокидатись. Встала вона, потягнулась, вмила першим дощиком, та й взялася до роботи.

-Подумайте, кого вона взяла собі в помічники?(Березень, Квітень, Травень)

-Яку роботу Весна виконує з Березнем? Розійдіться по подвір'ю і пошукайте в природі «цікавинки», які подарував нам березень.(Прогнала мороз, розтопила сніги, визволила річку від льоду.)

-Яку ж роботу виконав уже березень? (Пробудив дерева від сну.)

-Як він це робить? Хто йому в цьому допомагає? (Сонечко)

-Як воно це робить? Що ще відбувається в природі?

-Який місяць приходить за Березнем? (Квітень)

-Чому його назвали Квітнем? (Заквітчує землю квіточками.)

-Який місяць прийде за Квітнем? Чому його так називають?

-Які вірші, загадки про місяці, весну ви знаєте?

Квітень – славний квітникар,

Сонячно і рясно

Уквітчав наш календар

Першим цвітом-рястом.

Стояла я і слухала весну,

Весна мені багато говорила,

Співала пісню дзвінку, голосну,

То знов таємно-тихо шепотіла.

Леся Українка

-Якими словами можна назвати весну?(Працелюбна, тепла, добра, сердита, холодна, рукодільниця, красуня та ін.)

-Які весняні народні прикмети ви знаєте? (Пізня весна дарує гоже літо та ін.)

3.Складання казки «Як весна пробуджує природу»

4.Проведення ігор на свіжому повітрі

Гра «Струмочок»

Діти стають парами і піднімають руки вгору. Учень "струмочок" біжить між парами і вибирає собі пару. Хто залишився без пари, той стає "струмочком".

Гра «Горобчики-стрибунці»

На землі малюється коло. В колі – «кіт», поза колом – «горобчики».За командою «горобчики» встрибують в коло і вистрибують з нього. «Кіт» ловить «горобчиків» тільки в колі.Коли спіймано чотирьох «горобчиків», вибирається новий «кіт».

III.Підсумок прогулянки

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Навчальні програми для загальноосвітніх навчальних закладів із навчанням українською мовою. 1-4 класи. - К. : Видавничий дім «Освіта», 2011, - 392 с.3.

Л. В.Євстаф'єва,
вчитель початкових класів
Уманської спеціалізованої школи
I-III ступенів № 12 з поглибленим вивченням
англійської мови Уманської міської ради
Черкаської області

ФОРМУВАННЯ ПРИРОДОЗНАВЧОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ВИХОВАНЦІВ ГРУПИ ПРОДОВЖЕНОГО ДНЯ

Виховання дітей дошкільного і шкільного віку є одним із завдань у галузі народної освіти. Ефективною формою виховання молоді в системі народної освіти є школи і групи продовженого дня.

Виховання – процес свідомого розвитку особистості. На сучасному етапі розвитку школи цей процес має бути особистісно зорієнтованим. У центрі всієї шкільної освітньої системи має перебувати особистість дитини, необхідно забезпечити її комфортні безконфліктні й безпечні умови розвитку, реалізувати її природні потенції.

Проблема спілкування людини з довкіллям на сьогодні залишається дуже важливою, тому що людство взаємодіє з усіма формами життя на планеті. Тому природознавча та екологічна освіта і виховання є невід'ємними складовими у формуванні особистості школяра, його світоспоглядання та світосприймання.

Без природи неможливе і духовне становлення особистості. Ще з раннього дитинства відбувається спілкування дитини з довкіллям, що впливає на її характер, на все подальше життя. Духовні потреби людини взаємопов'язані з усвідомленням вічної й невичерпної краси світу.

В.О.Сухомлинський писав: «Краса природи відіграє велику роль у вихованні духовного благородства. Вона виховує в душі дитини здатність відчувати, сприймати тонкощі, відтінки речей, явищ, порухи серця.

Природа є джерелом добра. Її краса впливає на духовний світ людини тільки тоді, коли юне серце облагороджується вищою людською красою – добром, правдою, людяністю, співчутливістю, непримиренністю до зла».

Одним з важливих напрямків роботи в групі продовженого дня є гуманістичне виховання засобами природи, тобто екологічне виховання. Уже в молодшому шкільному віці діти мають зрозуміти, що світ природи існує не лише як об'єкт наукового вивчення та практичної діяльності людини, але й як об'єкт безкорисливого споглядання, милування, джерело естетичних емоцій та почуттів.

За силою емоційно-естетичного впливу природа не поступається іншим засобам виховання, а навіть переважає їх. Сьогодні слід чітко усвідомлювати і вчити дітей, що вона впливає навіть на екологічну ситуацію в суспільстві. Адже екологічна свідомість формується не раптово, а лише в процесі тривалого і поступового пізнання природи, що починається ще в дитинстві. Саме школа повинна дати учням систему знань про навколишній світ. Проте чи не найважливіше – вчасно скоригувати систему ціннісних орієнтацій. Адже відомо, що знання про природу не завжди визначають ставлення до неї. Тому завдання вихователя групи продовженого дня – вплинути на мотиваційну сферу дитини, що сприяє екологізації особистості. Подолати споживацьку психологію стосовно природи можна лише за гармонізації системи виховання.

Вихователіві групи продовженого дня необхідно широко використовувати в системі виховної роботи прогулянки, екскурсії, трудові справи, бесіди, милування і спостереження за природою, свята, конкурси, вікторини, виставки малюнків, присвячені природі. Значну увагу необхідно приділити вивченню природи рідного краю, що формує конкретне уявлення про неї, допомагає пізнати її об'єкти та явища у взаємозв'язку, сформувати світогляд молодшого школяра. Необхідно піднести дитяче сприймання природи на належний емоційно-образний рівень та організувати оцінну діяльність учнів, відповідно спрямовуючи їх безпосереднє спілкування з природою за допомогою певних запитань, творчих завдань, яскравого літературно-художнього змісту (поезії, пісні, загадки тощо).

Безсумнівно, що діти молодшого шкільного віку ще неспроможні в повному розумінні цього слова споглядати природу і відчують її насамперед у русі, в конкретних діях. Тому під час безпосереднього чуттєвого контакту з довкіллям бажано залучати їх до ігрової та посильної трудової діяльності. Щоденні прогулянки в групі продовженого дня мають бути змістовними та цікавими з урахуванням потреби дитини у фізичному, інтелектуальному та духовному розвитку.

Слід пам'ятати про те, що саме вихователь має бути взірцем адекватної реакції на красу природи, - отже, вирішальну роль відіграють його яскраве, емоційне слово та виразна міміка.

Учні неодмінно мусять добре засвоїти елементарні правила поведінки на природі. Вихователь ГПД пояснює дітям, що вони прийшли до природи в гості, а для рослин, комах, птахів і тварин – як рідний дім. Гостям не годиться заважати господарям, слід поводитись уважно. Треба боротися навіть із поодинокими спробами зірвати квітку, роздавити комаху. Виховання дбайливого господаря й захисника природи – завдання важливе й

відповідальне. Тож основи екологічної культури ми покликані закладати з перших кроків дитини в природу.

Під час прогулянок діти можуть брати посильну участь у сільськогосподарській, природоохоронній, суспільно-корисній праці. Вихованці збирають насіння та ягоди рослин для підгодівлі зимуючих птахів, розміщують годівниці на пришкольній ділянці.

Прогулянка осіннім парком

Тема «Птахи – наші друзі»

Мета: формувати уявлення учнів про різноманітність птахів рідного краю, сезонні зміни у житті птахів, вчити поділяти їх на перелітні та зимуючі, поглибити знання про значення птахів у природі і житті людини, вчити допомагати птахам у скрутну годину, розвивати спостережливість, бережливе ставлення до пернатих друзів.

Обладнання: загадки, прислів'я, народні прикмети.

Хід прогулянки

I. Організаційний момент

1. Одягання дітей.

2. Інструктаж.

- Настала чудова пора. Погода напрочуд хороша. Маємо змогу відпочити на свіжому повітрі. Перш ніж вийдемо на подвір'я школи, пригадаймо правила поведінки під час прогулянки.

(Повторення правил поведінки)

II. Основна частина

1. Бесіда.

- Діти, прислухайтесь до звуків. Чи чуєте ви спів пташок?

- Чи можете ви уявити ліс без співу пташок? Без пташиного хору, без барабанного дробу дятла і скрекотання сороки, сумного кування зозулі чи мелодійних наспівів малинiвок, мухоловок? У такому мовчазному лісі було б і страшно, і сумно...

- Яких птахів можна побачити в природі у цей час? Сьогодні ми вирушаємо до осіннього парку і будемо спостерігати, які зміни відбулися у житті птахів.

2. Слухання віршів про осінь

(Учні готують вірші про осінь).

Потемніли крони сосон,

Тихо сіються дощі,

Оголила тепла осінь

І дерева, і кущі.
І тепер здаля помітні
Гнізд воронячих шапки,
Зникли птахи перелітні –
Гуси, іволги, шпаки.
У гіллі синиця тенька,
Лущить зерна цілий день,
І від білочки опеньки
Поховалися за пень.

3. Загадки про птахів

- Пригадайте загадки про птахів.
Пташка невеличка,
В неї ї білі щічки,
Сірі лапки, чорна шапка,
Фартушок жовтенький,
Голосок тоненький.
Ця пташина невеличка,
Називається ... (синичка).
Навприсядки скаче
Он там білобока,
Веселої вдачі
Строката ... (сорока).
Чив-чив-чив, чив-чив-чив,
Хто співати їх навчив?
Сірі пташенята ці
То, звичайно ... (Горобці).
Прилетіли чорні хмари,
Голосно закаркали:
«Кар – кар – кар, це для вас,
Щоб впізнати швидше нас». (Ворони)
Сам вечірньої години
Заховався в кущ калини.
Та у дуду голосну
Грає пісню чарівну. (Соловей)
Тільки осінь на порозі,
Ці птахи уже в дорозі.
Рідний край свій покидають
І на південь вирушають. (Журавлі)
- Які птахи перелітні, а які зимуючі?

4. Народні прикмети

- Здавна люди милувалися і спостерігали за птахами , за їхньою поведінкою. Чи знаєте ви, яку погоду можуть прогнозувати птахи?

Галки збираються зграями – на дощ.

Ворона ховає дзьоб під крило – на холод.

Дятел вистукує – на дощ.

Птахи сідають на верхівки дерев – на тепло.

Снігур взимку співає – на сніг, на завірюху.

Ворони влаштували в небі хороводи – до снігопаду.

Жайворонки гуляють на погоду.

Сова кричить на холод.

Зозуля кує на сухому дереві – на мороз.

Кімнатні птахи мовчать перед заметіллю.

5. Прислів'я та приказки про птахів

«Ковтнув, як бузько, жабу».

«На кожній сіножаті і віл пасеться, і бузько жаби ловить»

6. Хвилинка-цікавинка

Шпаки віддають своїх пташенят до «школи» 1 вересня. Уроки тривають 5-6 днів, а тоді шпаки розлітаються на «практику». Заняття починаються зранку. Батьки дітей навчають «вокалу». Після завершення уроків шпаки розлітаються на обід. Пообідавши, повертаються на заняття, що тривають до вечора. На сніданок шпак поїдає 50-60 комах.

Грак за рік знищує до 8 тисяч дротяників-черв'яків, які підточують коріння культурних рослин.

Солов'ї, як і люди, вчать співати. Лише на третій рік життя вони стають співаками. Ці птахи знищують мух, гусениць, жуків.

Лелеку називають ще чорногузом, гайстером, веселиком, бузьком. Зазвичай чорногузи гніздяться в лісах, поблизу озера, болота – там, де плодиться багато жаб, які разом із гадюками та вужами є головною поживою для цього птаха.

Одна сім'я синичок знищує за день не менше 4-х сотень шкідливих комах та різної гидкої гусені.

Зозуля поїдає волохату гусінь, яку не бере в рот ніяка інша пташка. Оката сова за ніч знищує 10-15 мишей. Не менше як тонну зерна з колгоспного врожаю збереже одна сова.

7. Повторення правил поведінки в природі.

- Як ви вчините, якщо знайдете пташине гніздо? (Відповіді дітей).

- Як ми можемо допомогти пташкам взимку?

Рухлива гра «Птахи»

Гравці за лічилкою вибирають «господиню» та «яструба», решта- птахи. «Господиня» без відома «яструба» дає назву кожному «птаху»: зозуля, сова, ластівка і т.д. Прилітає «яструб». У нього з «господинею» починається діалог:

- За ким прийшов?

- За пташкою.

- За якою?

«Яструб» називає, наприклад, «зозуля». Вона вибігає, «яструб» її ловить. Якщо названого «яструбом» птаха немає, «господиня» проганяє «яструба». Гра продовжується доти, поки «яструб» не впіймає всіх «птахів».

Дидактична гра «Хто зайвий?»

Горобець, соловей, снігур, сойка, синиця. (Соловей)

Дятел, ластівка, шишкар, снігур,ворона. (Ластівка)

Жайворонок, ластівка, соловей, горобець. (Горобець)

III. Підбиття підсумку прогулянки.

- Запам'ятайте народну мудрість «Підгодовуй птахів узимку, вони віддячать тобі влітку»

СПИСОК ВИКОРИСТАНА ЛІТЕРАТУРИ

1. Жиганюк Н.А. Система виховної роботи групи продовженого дня/ Н.А. Жиганюк- Вихователю ГПД – 2014.-№ 4, с.7-8

Л. В.Євстаф'єва,

*вчитель початкових класів Уманської
спеціалізованої школи I-III ступенів № 12
з поглибленим вивченням англійської мови*

Уманської міської ради

Черкаської області

ФОРМУВАННЯ ПРИРОДОЗНАВЧОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ВИХОВАНЦІВ ГПД ПІД ЧАС ПРОГУЛЯНОК

Виховання дітей дошкільного і шкільного віку є одним із завдань у галузі сучасної освіти. Ефективною формою виховання учнів в системі освіти є групи продовженого дня.

Виховання – процес свідомого розвитку особистості. На сучасному етапі розвитку школи цей процес має бути особистісно зорієнтованим. У центрі всієї

шкільної освітньої системи має перебувати особистість дитини, необхідно забезпечити її комфортні безконфліктні й безпечні умови розвитку, реалізувати її природні потенції.

Проблема спілкування людини з довкіллям на сьогодні залишається дуже важливою, тому що людство взаємодіє з усіма формами життя на планеті. Тому природознавча та екологічна освіта і виховання є невід'ємними складовими у формуванні особистості школяра, його світоспоглядання та світосприймання. Без природи неможливе і духовне становлення особистості. Ще з раннього дитинства відбувається спілкування дитини з довкіллям, що впливає на її характер, на все подальше життя. Духовні потреби людини взаємопов'язані з усвідомленням вічної й невичерпної краси світу.

В.О.Сухомлинський писав: «Краса природи відіграє велику роль у вихованні духовного благородства. Вона виховує в душі дитини здатність відчувати, сприймати тонкощі, відтінки речей, явищ, порухи серця. Природа є джерелом добра. Її краса впливає на духовний світ людини тільки тоді, коли юне серце облагороджується вищою людською красою – добром, правдою, людяністю, співчутливістю, непримиренністю до зла».

Одним з важливих напрямків роботи в групі продовженого дня є гуманістичне виховання засобами природи - екологічне виховання. Уже в молодшому шкільному віці діти мають зрозуміти, що світ природи існує не лише як об'єкт наукового вивчення та практичної діяльності людини, але й як об'єкт безкорисливого споглядання, милування, джерело естетичних емоцій та почуттів.

За силою емоційно-естетичного впливу природа не поступається іншим засобам виховання, а навіть переважає їх. Сьогодні слід чітко усвідомлювати і вчити дітей, що вона впливає навіть на екологічну ситуацію в суспільстві. Адже екологічна свідомість формується не раптово, а лише в процесі тривалого і поступового пізнання природи, що починається ще в дитинстві. Саме школа повинна дати учням систему знань про навколишній світ. Проте чи не найважливіше – вчасно скоригувати систему ціннісних орієнтацій. Адже відомо, що знання про природу не завжди визначають ставлення до неї. Тому завдання вихователя групи продовженого дня – вплинути на мотиваційну сферу дитини, що сприяє екологізації особистості. Подолати споживацьку психологію стосовно природи можна лише за гармонізації системи виховання.

Вихователіві групи продовженого дня необхідно широко використовувати в системі виховної роботи прогулянки, екскурсії, трудові справи, бесіди, милування і спостереження за природою, свята, конкурси, вікторини, виставки малюнків, присвячені природі. Значну увагу необхідно приділити вивченню природи рідного краю, що формує конкретне уявлення про

неї, допомагає пізнати її об'єкти та явища у взаємозв'язку, сформувати світогляд молодшого школяра. Необхідно піднести дитяче сприймання природи на належний емоційно-образний рівень та організувати оцінну діяльність учнів, відповідно спрямовуючи їх безпосереднє спілкування з природою за допомогою певних запитань, творчих завдань, яскравого літературно-художнього змісту (поезії, пісні, загадки тощо).

Безсумнівно, що діти молодшого шкільного віку ще неспроможні в повному розумінні цього слова споглядати природу і відчувають її насамперед у русі, в конкретних діях. Тому під час безпосереднього чуттєвого контакту з довкіллям бажано залучати їх до ігрової та посильної трудової діяльності. Щоденні прогулянки в групі продовженого дня мають бути змістовними та цікавими з урахуванням потреби дитини у фізичному, інтелектуальному та духовному розвитку.

Слід пам'ятати про те, що саме вихователь має бути взірцем адекватної реакції на красу природи, - отже, вирішальну роль відіграють його яскраве, емоційне слово та виразна міміка.

Учні неодмінно мусять добре засвоїти елементарні правила поведінки на природі. Вихователь ГПД пояснює дітям, що вони прийшли до природи в гості, а для рослин, комах, птахів і тварин – це рідний дім. Гостям не годиться заважати господарям, слід поводитись уважно. Треба боротися навіть із поодинокими спробами зірвати квітку, роздавити комаху. Виховання дбайливого господаря й захисника природи – завдання важливе й відповідальне. Тож основи екологічної культури ми покликані закладати з перших кроків дитини в природу.

Під час прогулянок діти можуть брати посильну участь у сільськогосподарській, природоохоронній, суспільно-корисній праці. Вихованці збирають насіння та ягоди рослин для підгодівлі зимуючих птахів, розміщують годівниці на пришкільній ділянці.

Прогулянка осіннім парком

Тема. Птахи – наші друзі

Мета: формувати уявлення учнів про різноманітність птахів рідного краю, сезонні зміни у житті птахів, вчити поділяти їх на перелітні та зимуючі, поглибити знання про значення птахів у природі і житті людини, вчити допомагати птахам у скрутну годину, розвивати спостережливість, бережливе ставлення до пернатих друзів.

Обладнання: загадки, прислів'я, народні прикмети.

Хід прогулянки

I. Організаційний момент

1. Одягання дітей

2. Інструктаж

- Настала чудова пора. Погода напрочуд хороша. Маємо змогу відпочити на свіжому повітрі. Перш ніж вийдемо на подвір'я школи, пригадаймо правила поведінки під час прогулянки.

II. Основна частина

1. Бесіда

- Діти, прислухайтесь до звуків. Чи чуєте ви спів пташок?

- Чи можете ви уявити ліс без співу пташок? Без пташиного хору, без барабанного дробу дятла і скрекотання сороки, сумного кування зозулі чи мелодійних наспівів малинівок, мухоловок? У такому мовчазному лісі було б і страшно, і сумно...

- Яких птахів можна побачити в природі у цей час? Сьогодні ми вирушаємо до осіннього парку і будемо спостерігати, які зміни відбулися у житті птахів.

2. Слухання віршів про осінь (учні готують вірші про осінь).

Потемніли крони сосон,
Тихо сіються дощі,
Оголила тепла осінь
І дерева, і кущі.
І тепер здаля помітні
Гнізд воронячих шапки,
Зникли птахи перелітні –
Гуси, іволги, шпаки.
У гіллі синиця тенька,
Лущить зерна цілий день,
І від білочки опеньки
Поховалися за пень.

3. Загадки про птахів

- Пригадайте загадки про птахів.

Пташка невеличка,
В неї ї білі щічки,
Сірі лапки, чорна шапка,
Фартушок жовтенький,
Голосок тоненький.
Ця пташина невеличка,
Називається ... (синичка).
Навприсядки скаче
Он там білобока,

Веселої вдачі
Строката ... (сорока).
Чив-чив-чив, чив-чив-чив,
Хто співати їх навчив?
Сірі пташенята ці
То, звичайно ... (горобці).
Прилетіли чорні хмари,
Голосно закаркали:
«Кар – кар – кар, це для вас,
Щоб впізнати швидше нас». (Ворони)
Сам вечірньої години
Заховався в кущ калини.
Та у дуду голосну
Грає пісню чарівну. (Соловей)
Тільки осінь на порозі,
Ці птахи уже в дорозі.
Рідний край свій покидають
І на південь вирушають. (Журавлі)
- Які птахи перелітні, а які зимуючі?

4. Народні прикмети

- Здавна люди милувалися і спостерігали за птахами, за їхньою поведінкою. Чи знаєте ви, яку погоду можуть прогнозувати птахи?

Галки збираються зграями – на дощ.
Ворона ховає дзьоб під крило – на холод.
Дятел вистукує – на дощ.
Птахи сідають на верхівки дерев – на тепло.
Снігур взимку співає – на сніг, на завірюху.
Ворони влаштували в небі хороводи – до снігопаду.
Жайворонки гуляють на погоду.
Сова кричить на холод.
Зозуля кує на сухому дереві – на мороз.
Кімнатні птахи мовчать перед заметіллю.

5. Прислів'я та приказки про птахів

Ковтнув, як бузько, жабу.
На кожній сіножаті і віл пасеться, і бузько жаби ловить.

6. Хвилинка-цікавинка

Шпаки віддають своїх пташенят до «школи» 1 вересня. Уроки тривають 5-6 днів, а тоді шпаки розлітаються на «практику». Заняття починаються зранку. Батьки дітей навчають «вокалу». Після завершення уроків шпаки

розлітаються на обід. Пообідавши, повертаються на заняття, що тривають до вечора. На сніданок шпак поїдає 50-60 комах. Грак за рік знищує до 8 тисяч дротяників-черв'яків, які підточують коріння культурних рослин.

Солов'ї, як і люди, вчать співати. Лише на третій рік життя вони стають співаками. Ці птахи знищують мух, гусениць, жуків.

Лелеку називають ще чорногузом, гайстером, веселиком, бузьком. Зазвичай чорногузи гніздяться в лісах, поблизу озера, болота – там, де плодиться багато жаб, які разом із гадюками та вужами є головною поживою для цього птаха.

Одна сім'я синичок знищує за день не менше 4-х сотень шкідливих комах та різної гидкої гусені. Зозуля поїдає волохату гусинь, яку не бере в рот ніяка інша пташка. Оката сова за ніч знищує 10-15 мишей. Не менше як тонну зерна з колгоспного врожаю збереже одна сова

7. Повторення правил поведінки в природі.

- Як ви вчините, якщо знайдете пташине гніздо? (Відповіді дітей).

- Як ми можемо допомогти пташкам взимку?

Рухлива гра «Стрибаючі горобці»

Підготовка

На землі креслиться коло діаметром 4-6 м. Вибирається ведучий – «кішка», яка стає або присідає всередині кола. Решта гравців – «горобці» – стоять поза колом. За сигналом керівника «горобці» починають вскакувати в коло і вискакувати з нього. «Кішка» намагається спіймати «горобця», який не встиг вистрибнути з кола. Спійманий присідає або стає в центрі кола. Можна садити пійманих на лавочку поряд із колом. Коли «кішка» піймає 3-4 «горобців», із неспійманих вибирається нова «кішка». Спіймані «кішкою» знову стають «горобцями» і вступають у гру, гра починається спочатку. Перемагає той, кого жодного разу не спіймали. Відзначається також «кішка», яка зуміла швидше за інших спіймати визначену кількість «горобців».

Правила

1. «Кішка» може ловити «горобців» тільки у колі.

2. «Горобці» стрибають: група 1 – на одній нозі, група 2 – на двох ногах.

3. Спійманими вважаються «горобці», яких «кішка» торкнеться рукою, коли «горобець» стоїть у колі хоч би однією ногою. Той, хто перебіг через коло, вважається спійманим.

- Чим більше ми будемо дбати про птахів, тим вдячніше вони будуть дбати про здоров'я й урожай наших садків. Тому ви можете повісити годівнички і допомогти пташкам пережити зиму.

Рухлива гра «Птахи»

Гравці за лічилкою вибирають «господиню» та «яструба», решта – інші птахи. «Господиня» без відома «яструба» дає назву кожному «птаху»: зозуля, сова, ластівка і т.д. Прилітає «яструб». У нього з «господинею» починається діалог:

- За ким прийшов?
- За пташкою.
- За якою?

«Яструб» називає, наприклад, «зозулю». Вона вибігає, «яструб» її ловить. Якщо названого «яструбом» птаха немає, «господиня» проганяє «яструба». Гра продовжується доти, поки «яструб» не впіймає всіх «птахів».

Дидактична гра «Хто зайвий?»

Горобець, соловей, снігур, сойка, синиця. (Соловей)

Дятел, ластівка, шишкар, снігур,ворона. (Ластівка)

Жайворонок, ластівка, соловей, горобець. (Горобець)

III. Підбиття підсумку прогулянки.

- Запам'ятайте народну мудрість «Підгодовуй птахів узимку, вони віддячать тобі влітку»

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Н.А.Жиганюк «Система виховної роботи групи продовженого дня»//Вихователю ГПД – 2014- № 4 - с.7-8

О. А. Маслюк,

вихователь групи продовженого дня

Смілянської загальноосвітньої школи I-III ступенів №10

Смілянської міської ради

Черкаської області

СПОСТЕРЕЖЕННЯ ТА ДОСЛІДЖЕННЯ НА ЦІЛЬОВИХ ПРОГУЛЯНКАХ В УМОВАХ ГПД

Цільові прогулянки в умовах ГПД можна віднести до фрагментарних навчальних занять, під час яких організуються короткочасні спостереження та міні-дослідження, що поєднуються з відпочинком дітей на свіжому повітрі.

У процесі безпосереднього спілкування з природою під час спостережень та досліджень розв'язуються освітні, розвивальні та виховні завдання: формуються природознавчі компетентності; діти оволодівають загальнопізнавальними вміннями і навичками (виділяти в предметах їхні ознаки, порівнювати групи предметів за однією ознакою, помічати зміни у спостережуваних об'єктах,

робити висновки за допомогою вихователя); здійснюється екологічне виховання молодших школярів.

Дослід «Забарвлення тварин»

Мета. Розширити знання дітей про особливості пристосування тварин до життя у різних кліматичних зонах; учити встановлювати зв'язки між природними умовами та особливостями зовнішнього вигляду і способу життя тварин; розвивати мислення, увагу, мовлення.

Хід

У сонячну, але холодну погоду, вихователь пропонує дітям одягти рукавиці. На одну руку зі світлої тканини, а на другу – з темної. Підставити руки під сонце, потримати п'ять хвилин і порівняти відчуття: у якій рукавиці тепліше. Після цього дослід ставить проблемне запитання: «Чому у тварин, які живуть там, де дуже тепло, у пустелі, савані, забарвлення світліше, ніж у тих, що живуть у лісах?». Обговорюють і захисну функцію кольору шкіри.

Дослід «Кольоровий сніг»

Мета. Збагачувати знання дітей про властивості снігу (може змінювати колір, ліпиться, при великому морозі розсипається, в теплі тане); заохочувати до створення різноманітних снігових фігур; розвивати мислення, мовлення, творчі здібності.

Хід

Діти ліплять на подвір'ї снігові фігури, розфарбовують їх заздалегідь підготовленою в пластикових пляшках кольоровою водою. Роблять і перевіряють припущення, якого кольору буде тала вода з цих фігур.

Дослід «Небезпечні ігри з вогнем»

Мета. Дослідити основні властивості різних матеріалів при взаємодії з вогнем; сприяти усвідомленню дітьми небезпеки гри з вогнем; розвивати дослідницькі навички, логічне мислення, вміння порівнювати, навички безпечного користування вогнем.

Хід

Усі дії виконує дорослий на свіжому повітрі, діти лише спостерігають. За допомогою сірників та свічки вихователь показує, що відбувається з матеріалом (папером, деревом, пластмасою, тканиною) при взаємодії з вогнем. Діти відповідають на запитання: «Що швидше згорає? Що плавиться? Що залишається після згорання?». Роблять висновок: вогонь здатен знищити все на своєму шляху, тому дітям гратися з пожежонебезпечними предметами заборонено.

Дослід «Властивості каміння»

Мета. Дослідити основні властивості каміння; розвивати дослідницькі навички, логічне мислення, зв'язне мовлення

Хід

Діти розглядають каміння різної структури (шебінь, морський камінець) під лупою. Відповідають на запитання: «Звідки береться каміння? Де його можна побачити у природі? Що можна з ним зробити? Чи має каміння запах?». Обстежують різні камінці на дотик, запах, міркують, чи є у каміння смак (пояснюють, чому це не варто перевіряти).

Дослід «Найміцніша дорога»

Мета. Дослідити та порівняти властивості піску, глини, каміння; розвивати дослідницькі навички, логічне мислення, уміння оцінювати й порівнювати, робити висновки, зв'язне мовлення.

Хід

Під час ігор у пісочниці вихователь пропонує дітям побудувати дороги з піску, глини і каміння. Потім ці доріжки полити водою (пішов дощ). Запитує, яка з них виявиться найміцнішою, чому.

Дослід «Рослини на шкільній клумбі»

Мета дослід. Дослідити, скільки видів рослин росте на шкільній клумбі, в шкільній теплиці, рослин якого виду найбільше; розвивати спостережливість, увагу, вміння узагальнювати спостереження.

Хід

Група дітей складає перелік рослин, які ростуть на шкільній клумбі, готує фоторепортаж «Квіти на шкільній клумбі».

Спостереження за деревами на шкільному подвір'ї

Загадка

Батько тисячі синів має,
Кожному шапочку справляє
А сам не має. (Дуб)

Вихователь:

- Знайдіть дуб серед рослин на шкільному подвір'ї. Розглянемо, з яких органів він складається.

Розгляд дуба

- Орган, який знаходиться під землею і ми його не бачимо?
- Що далі йде від кореня?
- Скільки стебел у дерева?
- Яке стебло?
- Як інакше називається стебло у дерева?
- Що ще є на дереві?

Висновок. Отже, ми розглянули дерево на прикладі дуба. Але якщо ви уважно поглянете навкруги, то побачите, що є багато різних дерев.

- Які дерева ростуть на нашому пришкольному подвір'ї?
- Що є спільним для усіх дерев? За якою ознакою вони схожі?

Розгляд ліщини

– Тепер розглянемо ліщину. Чи можемо ми назвати її деревом? Щоб відповісти на це питання, потрібно розглянути, з яких органів вона складається.

- Орган, який знаходиться під землею і ми його не бачимо?
- Що далі йде від кореня?
- Скільки стебел у ліщини?
- Які стебла?
- Які органи ще є на ліщині?

Висновок. Отже, ліщина – це кущ, тому що вона має багато стебел.

- Які ще кущі ростуть на пришкольному подвір'ї?
- Що є спільним для усіх кущів? За якою ознакою вони схожі?

Розгляд ромашки

— А ще розглянемо трав'янисту рослину, на прикладі ромашки. З яких органів вона складається?

- Орган, який знаходиться під землею?
- Що далі йде від кореня?
- Яке стебло у ромашки?
- Що ще є на ромашці?
- Які ще трав'янисті рослини ростуть на нашому подвір'ї?
- Що є спільним для усіх трав? За якою ознакою вони схожі?

Висновок. Розглянувши дуб, ліщину і ромашку, ми можемо зробити висновок, що ці рослини відрізняються стеблами: у дерева одне дерев'янисте стебло – стовбур, у куща багато дерев'янистих стебел; у трав'янистих рослин стебло м'яке, соковите.

Спостереження за дощовим черв'яком

1. Під час руху черв'яка зверніть увагу на його передній кінець, який називають головним. Розкажіть про те, що міститься тут, як влаштована глотка, як він харчується. Порівняйте форму головного і заднього кінця черв'яка.

2. Покладіть черв'яка на папір і поспостерігайте, як він рухається: ось він повільно витягує вперед свій головний кінець. До нього підтягується середина, а задній кінець поки що нерухливий. Він слугує упором, розслаблюється, а потім підтягується. Так він просувається вперед.

3. Можна покласти черв'яка на мокре скло: на такій поверхні він не зможе просунути вперед. Чому? Для того, щоб з'ясувати це, потрібно покласти його на папір з тонким шаром піску. Подивіться, як він рухається.

4. Запропонуйте дітям обережно погладити черв'яка від головного кінця до заднього, а потім – навпаки. Діти відчують, що його тільце спочатку

здаватиметься гладким, а потім трохи шорсткуватим. Насправді по тілу проходять щетинки. Саме завдяки цій особливості дощові черв'яки пересуваються, потрапляють вглибину землі. Підтвердити це припущення допоможе слід, що залишає за собою дощовий черв'як на тонкому шарі мокрого піску, а також розгляд черв'яка через збільшене скло [1, с.58 – 59].

Спостереження за мурашками на шкільному подвір'ї

1. Якщо уважно придивитися до шкільного подвір'я, можна побачити «крокуючих строєм» мурашок. Зверніть увагу, куди вони рухаються, що несуть, де зникають. Можна побачити, що зникають вони у маленьких кругленьких отворах прямо в землі.

2. Можна взяти одну комаху, посадити її на руку і розглянути через лупу. Ми побачимо певні особливості зовнішнього вигляду, які відрізняють мурашок від інших комах.

3. Якщо придивитися до того, що несе мурашка, можна визначити, яка його роль у сім'ї: тягне травинку – будівник, тягне личинку – годувальник. Але не слід турбувати комаху, заважати їй, намагатися перенести ношу. Хай все буде так, як і повинно бути в природі – вона мудріша за людину.

4. Під час спостережень треба звернути увагу на стан дерев, кущів, що ростуть поблизу мурашиних стежинок, пошукати цих комахок на стовбурах дерев. Чому вони тут опинилися? Що їх сюди привело? Поступово дійдемо висновку, що мурашки – дуже корисні комахи, адже знищують велику кількість шкідників.

Спостереження за мурашками у лісі

1. Покладіть на мурашину стежку грудочку цукру. Комахи накинуться зусібч, і невдовзі від неї нічого не залишиться. Ласуні! Якщо покласти маленькі шматочки хліба, то і їх зтягнуть до мурашника, бо стимул життя мурашок – зробити якомога більше запасів.

2. Роздивіться уважно мурашину оселю, спробуйте визначити, з чого вона зроблена, що несуть мурахи додому.

3. Покладіть на мурашиній дорозі гусінь. Чи звернуть на неї увагу мурашки?

4. Розгляньте дерева і кущі поблизу мурашника. Переконайтеся, що вони мають добрий вигляд. Зробіть висновок, що мурашки, знищуючи велику кількість шкідників, приносять багато користі. Чим більше їх у лісі, тим чистішим і здоровішим буде ліс.

5. Посадіть мурашку собі на руку. Як вона поведеться? Скажіть дітям, що невеличкий біль виникає не від укусу, а від кислоти, яку мурашка вприскує в ранку.

6. З'ясуйте, в яку погоду мурашки найактивніші і як змінюється їхня активність протягом доби. Вони можуть передбачати погоду: чутливі до змін

вологості повітря і вчасно сигналізують про наближення або припинення дощу. Так, якщо в мурашнику всі ходи відкриті і спостерігається активний рух комах, слід чекати хорошої днини. Якщо навколо гнізда мурашок мало і більша частина ходів щільно закрита, значить його мешканці відчули збільшення вологості повітря і поховалися.

7. Візьміть березову гілочку, встроміть у вершину мурашника і поспостерігайте, що робитимуть мурашки. Якщо піднімуться по гілочці аж до верху – цього дня буде тепло. А коли проповзуть трішечки і повернуться назад – ще кілька днів буде холодно [1, с.31 – 33].

Гра «Чи спостережливий ти?»

Хід гри

Діти об'єднуються у дві команди. Виграє та команда, яка дасть найбільшу кількість правильних відповідей.

- Що означає, коли в рослини зів'яли листочки? (Її треба полити.)
- Про що «говорить» собака, який підібгав під себе хвоста? (Я боюся.)
- Якщо краплі в калюжах утворюють великі бульки, чи довго йтиме дощ? (Ні.)
- Що хоче зробити кішка, якщо вигинає спину і піднімає хвіст трубою? (Налякати.)
- Що з'являється замість квітки в рослини? (Насіння або плід.)
- Чи відлітає сорока в теплі краї?
- Коли пахнуть квіти матіоли? (Увечері).

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Любарова В.М. Найменшим про найменших: Дивовижні творіння природи / Віра Любарова. – К.: Шк. світ, 2010. – 128 с.
2. Організація та методика проведення предметних уроків в початковій школі // [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://ua.textreferat.com/referat-13469-1.html>
3. Спостереження та досліди // [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://uchitelska.at.ua/publ/pochatkova_shkola/prirodovnavstvo_1_klas/urok_
4. Форми організації навчання природознавству в початковій школі // [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://ua-referat.com>

В. Ю.Носова,
вихователь ГПД
Червонословідської загальноосвітньої
школи I-III ступенів №2
Черкаської районної ради

ЗАГЛЯНІМО В СВІТ ПРИРОДИ

*Світ, що оточує дитину,-
це передусім світ природи з безмежним багатством явищ,
з невичерпною красою.
Тут, у природі,
вічне джерело дитячого розуму.
Василь Сухомлинський*

Сьогодні, коли постав цілий ряд екологічних проблем, які загрожують здоров'ю людей, ми все більше розуміємо, що необхідно бути ближчим до природи. Але вона настільки багатогранна, що навіть не кожен дорослий може пізнати її закономірності та особливості. Тому одним із важливих завдань, що стоять перед вихователем групи продовженого дня, є формування природознавчої компетентності школяра. Цього педагог зможе досягти під час такого режимного моменту як прогулянка.

Відповідно до Положення про групу продовженого дня загальноосвітнього навчального закладу (Постанова Кабінету Міністрів України від 05.10.2009р. №1121) прогулянка повинна тривати не менш як 1 годину 30 хвилин. Їй відводиться так багато часу тому, що вона є активною формою відпочинку дітей. Під час прогулянки у вихованців відбувається відновлення працездатності, розвивається пізнавальний інтерес, формується уявлення про унікальність природного оточення, виникає бажання дбайливого та шанобливого поводження з ним. Приємні переживання та зацікавленість, що з'явилися під час спілкування з природою, ніби переносять дитину у світ душевної гармонії. Отже, під час прогулянок вихователь дбає не лише про фізичний стан здоров'я дітей, а й психічний.

Для кращого опанування програмного матеріалу учнями з природознавства велике значення має зв'язок їхньої навчальної діяльності з виховною роботою в групі продовженого дня. Тому вихователь має бути добре обізнаним з державними вимогами до рівня загальноосвітньої підготовки учнів (відповідно до Навчальних програм для загальноосвітніх навчальних закладів).

Вихователь у плануванні цільових прогулянок, екскурсій, різних видів занять за інтересами обов'язково передбачає такі види ігор, пізнавальних завдань, які б безпосередньо передували активізації засвоюваного на уроках [с.7,]. Найдоцільніше проводити прогулянки, організовувати рухливі ігри, розваги та забави на спортивному майданчику, стадіоні, у пришкольному парку чи сквері. Необхідно пам'ятати, що дитина не повинна стомитись, тому навантаження мають відповідати фізичним можливостям, бути різноманітними, а саме заняття - цікавим та емоційним.

Уся робота в ГПД планується відповідно до пів року. Плануючи прогулянку, педагог має використати весь можливий спектр інформаційного матеріалу, аби підтримати інтерес дитини до природних явищ, навчити її робити висновки та узагальнення під час спостережень, порівнювати, аналізувати побачене та почуте. Важливо, щоб дитина вчасно помітила, пояснила те чи інше явище, а не пройшла повз незрозуміле для неї.

Під час прогулянок можна організувати спостереження за тілами неживої і живої природи, за умовами, необхідними для живих організмів, за працею дорослих, за змінами у природі з приходом тієї чи іншої пори року.

Аби змусити дітей уважно розглянути об'єкт чи явище, самостійно знайти відповідь, сформувані в них чітке уявлення про це, бажано розпочати спостереження з порівняння: «Що змінилося? Яким він був раніше?» Варто проводити порівняння за подібністю і за відмінністю. Щоб спонукати дітей до роздумів, варто використовувати запитання-завдання: «Визначте, з якого дерева це листя. В яку пору року листя буває зеленим (жовтим)? Яке це насіння? З якого дерева ці плоди? Чиї це сліди?».

Під час спостережень можна зайнятись і збором природного матеріалу (листя, жолудів, каштанів, кори, мушель), який згодом стане незамінним під час виготовлення іграшок-саморобок, аплікацій. Великий інтерес викликають у дітей і камінці, які вони полюбляють збирати біля Дніпра. Помітивши це, варто ознайомити дітей з їхніми властивостями, застосуванням, при можливості порівняти річкові і морські камінці, попросити дітей знайти відмінності між ними. Також можна розповісти і про вугілля, і про крейду, адже це також камені, порівняти їх з річковим камінням. Не поспішайте з поясненнями, дайте можливість дитині включити різні сенсорні канали - нехай вона подивиться, торкнеться, погладить, послухає.

Необхідно привертати увагу до явищ і об'єктів неживої природи. Помітивши звичайний пісок, вихователь демонструє його властивості (легко пропускає воду, зберігає форму у вологому стані) через проведення простих дослідів. А потім пропонує розглянути сухий пісок під лупою і поміркувати, як він утворився (від тертя великих каменів), де його можна використати (для

виготовлення скла, у будівництві), де він знаходиться у природі, що таке пустеля, яку форму мають піщинки, чи однакові вони. Глина теж викличе у малюків інтерес, якщо провести простий дослід: порівняти суху і зволожену, показати, що з неї можна виліплювати фігурки, а висушивши їх у тіні, ще й розмалювати. Тут можна пустити в хід фантазію дитини: що можна зробити з цього природного матеріалу (цегла, керамічні вироби), яка пташка використовує глину при ліпленні свого гнізда (ластівка) тощо. Отже, спочатку надайте дитині можливість подумати, а потім пояснюйте. Велику зацікавленість викликає і вода.

Можна пояснити її властивості через занурення у неї предметів (прозора), переливання (набуває будь-якої форми), нюхання (без запаху). Аналізуючи попередні спостереження, діти зможуть дати відповідь і на такі запитання: коли утворюється веселка, туман, роса, іній, бурульки? Інтерес дітей знову ж можна підтримати дослідами: занести сніг у приміщення, винести воду на мороз. Можна також розглянути і підводних мешканців, запитати, чому риби схожі між собою (плавці, подовжене тіло і загострена голова, луска допомагають швидко плавати), чому водоплавні тварини мають на кінцівках перетинки (допомагають відштовхнутися від води і попливти швидко). Щоб ознайомити дітей з властивостями повітря, можна використати прості поліетиленові пакети (надути їх), мильні бульбашки (пружність і густина повітря), повітряного змія (щільність дозволяє змієві опиратися). Спостерігаючи за тим, як вітер колише предмети, можна розповісти і про те, як раніше людина використовувала силу вітру.

Вихователь може використати і народні прикмети, прислів'я і загадки, що сприятиме ознайомленню з народною творчістю та мудрістю українського народу. Систематичні спостереження навчать дітей встановлювати зв'язки між життям тварин та рослин, допоможуть зробити висновки та сприятимуть вихованню любові до рідного краю, бережливого ставлення до матінки-природи.

Під час прогулянки у парку необхідно звертати увагу на форму, колір листя, плоди тієї чи іншої рослини, звуки, які чує дитина. Аби дітям було цікавіше, варто використати різноманітні дидактичні і творчі завдання, які дадуть дитині можливість пофантазувати: «Звідки взялася хмаринка? На що вона схожа? Чому трава зелена(жовта)? Чому камінчик потонув у воді, а кришечка від пластикової пляшки ні?» Після таких творчих фантазувань можна провести нескладні досліди, доступні для виконання і зрозумілі дитині.

Оскільки гра є провідною діяльністю дітей молодшого віку, варто використати рухливі ігри та вправи. При цьому важливо, аби діти грали самостійно, але при необхідності педагог допомагає їм. Вихователь може бути і

ведучим, і учасником гри, що створює атмосферу довіри і доброзичливості. Так можна провести гру на розпізнавання дерев і кущів: називати дерево чи кущ, а дитині потрібно підбігти до нього; показувати листок рослини, а дитині назвати її чи підбігти до неї. Нагородою за правильну відповідь може бути жолудь, горіх, каштан.

Щоб розвивати в учнів працелюбність, можна використати під час прогулянки і короткотривалі трудові дії. Це може бути збирання гілочок, облаштування годівнички, заготовка корму для птахів.

Отже, прогулянка-це час,коли дитина може не тільки відпочити, а й прилучитись до непізнаних нею таємниць природи. Проте важливо, аби вихователь навчив дитину спостерігати за природою, щодня заглядати до неї у віконце, пізнавати її.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1.Байбара Т.М. Методика навчання природознавства в початкових класах.-К.: Веселка, 1998.

2.ЗабаштаН.О., ШматькоН.О. Шестирічні першокласники у групі продовженого дня.-Х,: Ранок,2010.

3.ЛопатінаО.О.,Скребцова М.В. Казки про природу для дошкільнят.-Х.: Основа,2014.

4.Морозова З.В.Група продовженого дня.Методичний посібник для вихователя.-Х.: Торсінг, 2006.

О. М. Проненко,
*вихователь ГПД Смілянської загальноосвітньої
школи I-III ступенів №10
Смілянської міської ради
Черкаської області*

ФОРМУВАННЯ ПРИРОДОЗНАВЧОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ВИХОВАНЦІВ ГПД ЧЕРЕЗ ІГРОВУ ДІЯЛЬНІСТЬ НА ПРОГУЛЯНКАХ

Актуальною проблемою сьогодення, особливо у початковій школі, є реалізація компетентнісного підходу у навчанні. Мета педагогічної діяльності вчителя – сформувати компетентну особистість молодшого школяра на основі розвитку пізнавального інтересу, навчити самостійно мислити, озброїти необхідними для цього знаннями, вміннями та навичками.

Ключові та предметні компетентності у молодших школярів формуються засобами всіх предметів, у взаємозв'язку урочної і позаурочної роботи, в умовах ГПД.

У групах продовженого дня формування природознавчої компетентності можливе за умови наповнення пізнавальним змістом дозвіллевої діяльності учнів під час прогулянки. Особливо дієвими є ігрові форми роботи, які дозволяють ефективно виробляти практичні навички школярів у взаємодії з природним середовищем.

Під час прогулянок важливо розвивати і вдосконалювати в молодших учнів уміння бачити, спостерігати, слухати, тобто уміння сприймати навколишній світ. Для розвитку процесів сприймання можна використовувати спеціальні ігрові прийоми, вправи, завдання.

Розвиваємо «чутливе вухо». Вухо дитини має бути чутливим до звуків природи. Для розвитку такої чутливості необхідно привчати школярів насамперед прислухатися й розрізнити найхарактерніші звуки природи. Скажімо, під час осінньої прогулянки пропонуємо послухати, як «співає» на вітрі тоненька берізка, тріпочуть листочки тополі, якимось металевим шерхотом озивається дуб... [2, с.34]

Розвиткові «чутливого вуха» сприяють ігрові вправи та завдання на сприймання та відтворення звуків природи. Наприклад,

1. Учням пропонується перелік: бабка, мурашка, метелик, муха, сонечко, колорадський жук, комар, бджола. Завдання: оберіть тих комах, які видають звуки; відтворіть ці звуки.

2. Послухайте спів пташок. Яких пташок ви «упізнали» за їхніми звуками?

3. Послухайте загадки про тварин. Запропонуйте звукові відгадки (звуконаслідування).

Не князівської породи,
А ходить в короні,
Не їздець, а зі шпорами,
Не сторож, а рано будить. (Півень)

***

В хаті я мишей ганяю,
Вуса ще з дитинства маю,
Лапками чешусь щодня.
Я пухнасте _ _ _ _ _ . (Кошеня)

***

Я великий, я красивий,
Як біжу, то в'ється грива.

Хвіст у мене довгий-довгий,
Хвіст у мене, мов шовковий. (Кінь)

***

Хто з вас цю тварину знає?

Хто скоріше відгадає?

Гладенький бочок,

Рожевий п'ятачок,

І хвостик – крючок! (Порося) [4]

4. Створіть музичні загадки «Що я чув у лісі?»

5. Оберіть одного представника з кожної групи тварин і відтворіть звуки, які характерні для нього.

6. Відтворіть голосом пісеньку бурульки, дощу, вітру.

Гра «Дощик»

Хід: учні прислухаються до звучання дощу. Вихователь пропонує відтворити звуки дощу.

На рахунок «раз, два, три, чотири» – вказівним пальцем правої руки вдаряти в долоню лівої руки. Тоді двома пальцями, трьома, чотирма, долонею, а потім долонями обох рук об стегна обох ніг і, наостанок, ступнями ніг об підлогу, щоб відтворити гуркіт грому. Щоб відтворити відхід дощової хмари, дітям потрібно ті ж самі рухи повторити у зворотному порядку [2, с.34].

Вихователі групи продовженого дня мають постійно поповнювати власні методичні скарбнички дидактичними іграми, які варто використовувати на прогулянках з метою формування природознавчої компетентності школярів

Із скарбнички природознавчих ігор для прогулянок

Рослини

Гра «Так – ні»

Хід. Вихователь називає твердження, учні мають сказати «так» чи «ні», за потреби пояснити.

1. Соняшник дає людям борошно. (Ні. Олію)

2. Цукровий буряк дає людям олію. (Ні. Цукор).

3. Пшениця дає людям цукор. (Ні. Борошно)

4. Кашу готують із гарбуза. (Так).

5. Томатний сік роблять із моркви. (Ні. З помідорів)

6. У салат вінегрет додають цибулю. (Так).

7. У борщ додають кабачок. (Ні).

8. Розсольник готують із солоного огірка. (Так).

9. Плов готують із гречаної крупи. (Ні. З рисової).

10. Кавун – це фрукт? (Ні, Ягода).

Загадки

1. Стоять коні на припоні, не їдять, не п'ють, а все гладшими стають.
(Огірки)

2. Я кругленька, червоненька, з хвостиком тоненьким. На городі мене рвуть і до столу подають. (Редиска).

3. Висить шапличок, а в тім шапличку сімсот козаків. (Соняшник).

4. Сидить баба серед літа в сто сорочок одіта. (Капуста)

Гра «Вірю! – Не вірю!»

– Листя рослин всмоктує з ґрунту воду. (Не вірю!)

– Вода від кореня рухається по стеблу. (Вірю!)

– Рослини утворюють цукор і крохмал. (Вірю!)

– Для утворення цукру і крохмалю рослинам потрібна енергія зірок. (Не вірю!)

– Рослини дихають і вдень і вночі. (Вірю!)

– Рослини дихають киснем. (Вірю!)

– Квітки у всіх рослин однакові. (Не вірю!)

– Тривалість життя рослин на Землі різна. (Вірю!)

Гра «Назви дерево»

1. Хвойне дерево з довгими голками та круглими шишками. (Сосна).

2. Вона й весну так зустрічає, схилившись над водою. Весь час у річку заглядає, милуючись собою. (Верба).

3. У зеленім козаку, косяній сорочці, я расту собі в ліску, всім зірвати хочеться. (Ліщина).

4. Серезки я повісила – тонесенькі такі – і радісно та весело готуюсь до весни. (Береза).

5. Навесні красується білим цвітом, а в жнива – червоним плодом.
(Вишня.)

6. І маленькі, і старенькі влітку, взимку, навесні. Всюди вдягнені гарненько у зелені сукні всі. (Ялинка).

7. Стрімко вибігли на гору дві подружки білокорі. Дощик їм полоще кіски. Звуть подружок цих ... (Берізки).

8. За хатою у садочку, у зеленому листочку, та в червоних намистах стоїть пава молода. І збігаються всі діти, щоб на неї поглядіти. За намисто кожен – смик! Та й укине на язик. (Калина).

Тварини

Вікторина

–Ця пташка лікує дерева у лісі. (Дятел)

–А ця – носить окуляри на носі. (Сова)

–А ця – по дереву весело скаче й скрекоче і має цікаву вдачу. (Сорока)

- У цього звіра є гострі колючки. (Їжак)
- А цей – весь пухнастий і любить грибочки. (Білка)
- А цей – у барлозі проводить всю зиму. (Ведмідь)
- Ця комаха – збирає нектар і запилює квіти. (Бджола)
- А ця – просто красень, яким милуються діти. (Сонечко)
- А ця – сюрчанням в траві всіх дивує. (Коник)

Гра «Це...»

1. Муха, оса, комар, джміль – це ..., тому що...
2. Журавель, горобець, синичка, курка – це..., тому що ...
3. Ведмідь, білка, борсук, вовк, коза – це ..., тому що...
4. Окунь, оселедець, сом, салака – це... , тому що...[3].

Гра «Ерудит»

1. Куди зайцю зручніше бігти: з гори чи під гору? (Під гору, бо у зайця передні ноги коротші, а задні довші).
2. Хто з лісових звірів розвішує гриби для сушіння на деревах і з якою метою? (Білка, запасється грибами).
3. Товстим чи худим залягає ведмідь у барліг і чому? (Товстим. Жир обігріває і годує ведмедя).
4. Що буде з бджолою, коли вона вкусить? (Бджола гине)
5. Чиї пташенята не знають своєї матері? (Пташенята зозулі)
6. Яка риба без луски? (Сом)
7. Якого птаха підтримує хвіст, коли той сидить на дереві? (Дятла)
8. Скільки років живе щука? (100 –120 років)
9. Найбільша риба у світі? (Китова акула)
10. Чому качки і гуси не тонуть у воді? (Їхнє пір'я, змащене жиром, не намокає) [1, с.18].

Гра «Так чи ні»

Хід: Учням читаються питання, на які треба відповісти «так» чи «ні». Виграє та команда, яка за 1 хвилину відповіла на більшу кількість запитань.

- Тварини, яких люди розводять у своєму господарстві, називають дикими. (Ні)
- Горобець – це перелітний птах. (Ні)
- Бджола – це комаха. (Так)
- Сорока – це зимуючий птах. (Так)
- Тварини, які самі добувають їжу і влаштовують житло називають дикими. (Так)
- Комахи мають 10 ніг. (Ні)
- Комахи мають 3 пари ніг. (Так)

–Перелітними називають птахів, які на зиму не відлітають у теплі краї.

(Ні)

–Травоїдні звірі – це тварини, які живуть у траві. (Ні)

–Зимуючими називають птахів, які на зиму не відлітають у теплі краї.

(Так)

–Жаби – це земноводні тварини. (Так)

–Істотна ознака комах – це 6 ніг. (Так)

–Риби дихають киснем, розчиненим у воді. (Так)

–Ведмідь – це всеїдна тварина. (Так)

–Тварини – це частина живої природи. (Так)

–Черепahi, крокодили – це плазуни. (Так)

–Риби можуть жити як у солоній, так і у прісній воді. (Так)

–Тіло вкрите пір'ям – це істотна ознака комах. (Ні)

–Тварини мають усі ознаки живих організмів. (Так)

–Найчисленніша група тварин – це птахи. (Ні)

–Найчисленніша група тварин – це комахи. (Так)

–Земноводні дихають киснем повітря. (Так)

–Тіло плазунів укрите вологими лусочками. (Ні).

Вікторина «У світі тварин»

1. Який хижий звір обожнює малину? (Ведмідь)

2. Чи росте дерево взимку? (Ні).

3. Пташенята якого птаха не знають своєї матері? (Зозуля).

4. У білочки було 7 горішків, вона з'їла всі, крім 2-х. Скільки залишилось?

(2).

5. Де живуть бджоли? (У вуликах).

6. Друга назва «травневого жука». (Хрущ).

7. Хто з мешканців лісу сушить собі на деревах гриби? (Білка).

8. Що стане з бджолою після того, як вона вжалить? (Умре).

9. На яку вудку треба ловити крокодила? (Не ловиться).

Гра «Відгадайте назви звірів за їх описом»

–У нього невелике тіло, носик витягнутий, лапки маленькі та короткі, замість хутра у нього голки, всеїдний.

–Він великий, бурий, тіло вкрите хутром, лапи великі, всеїдний. Він великий, замість лап - копита, на голові у нього роги.

–Вона невелика, хутро руде, на лапках хутрянні подушечки, хижак.

–Він великий, хутро сірого кольору, хижак, проживає в лісі.

–Вона маленька, вертлява, хутро коричнево-рудого кольору [2, с.35].

«Жива природа у задачах»

Задача 1. Доросла зозуля за 1 годину може з'їсти 100 гусениць. Скільки вона може з'їсти за 2, 3, 4 години?

Задача 2. Протягом дня шпак з'їдає 140 г корму. Скільки кілограмів їжі йому потрібно на тиждень?

Задача 3. Верблюди можуть випити відразу 10 відер води. В одному відері 10 л. Скільки літрів випиває верблюд відразу?

Задача 4. Щоб поїсти досхочу, леву потрібно 20 кг м'яса, причому він їсть 1 раз у 2 дні. Скільки кілограмів м'яса йому потрібно на 10 днів? [3]

Явища природи

Гра «Вірю! – Не вірю!»

Хід: Вихователь називає твердження. Учні мають сказати «вірять» вони чи «не вірять» та аргументувати відповідь.

1. Джерелом тепла і світла на Землі є Місяць.
2. Промені від Сонця падають прямолінійно.
3. Найдужче Сонце гріє зранку.
4. Без тепла не проростає насіння, не квітнуть рослини, не досягають плоди.

Загадки

1. Мене частенько просять, ждуть, а тільки покажусь – ховатися почнуть. (Дош)
2. Я вода і на воді плаваю. (Лід)
3. Вночі спить на землі, а вранці висихає. (Роса)
4. Невидимий дух зірвав капелюх. (Вітер)
5. Воно таке велике, що займає цілий світ, воно таке маленьке, що в найменшу щілинку зайде. (Повітря)
6. Сам не горить, а горіння підтримує. (Кисень)
7. Гарне, добре, на всіх людей дивиться, а людям на себе дивитися не дозволяє. (Сонце).

Екологічні ігри

Командна гра «На що скаржиться природа?»

Учні класу об'єднуються в дві команди. Перша команда подає сигнал тривоги, в якому йдеться про те, на що скаржиться природа, якої шкоди їй завдають люди. Друга команда – «лікарі природи». Вони повинні дати пораду, як допомогти природі, щоб вона не страждала.

Гра «Збережемо повітря чистим»

Визначте, що добре для повітря, а що погано. Якщо це добре для повітря, не забруднює його, кажіть «так», якщо погано – «ні».

- Використовуємо газове пальне. (Так)
- Будуємо хімічний завод без фільтрів на трубах. (Ні)

- Встановлюємо пиловловлювачі на підприємствах. (Так)
- Насаджуємо дерева і кущі. (Так)
- Продовжуємо випускати паровози. (Ні)
- Спалюємо листя з дерев і кущів восени. (Ні)
- Підпалюємо сухі трави на луках. (Ні)
- Обереігаємо ліси від пожеж. (Так) [1, с.14].

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Большакова І. Ігротека для першокласників /І. Большакова // . – Палітра педагога, 2005, – №1.
2. Проненко О.М. Розвиток процесів сприймання у молодших школярів на уроках природознавства / О.М. Проненко // Відкритий урок: розробки, технології, досвід. – 2013. – №01
3. Проненко О.М. Опис досвіду реалізації науково-методичної проблеми «Формування екологічної культури молодших школярів». // Методичний портал: Режим доступу – <http://metodportal.com/node/24439>.
4. Формування у молодших школярів уміння застосовувати природничі знання у нових навчальних ситуаціях // [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://referat.mirslovarei.com/d/153875/>
5. Загадки про домашніх тварин // [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://dovidka.biz.ua/zagadki-pro-domashnih-tvarin/>

Л. В. Бортнікова,

вчитель початкових класів

Уманської загальноосвітньої

школи I – III ступенів №14

Уманської міської ради Черкаської області

ФОРМУВАННЯ ПРИРОДОЗНАВЧОЇ ТА ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ ПІД ЧАС ПРОГУЛЯНОК У ГРУПІ ПРОДОВЖЕНОГО ДНЯ

Перед сучасною школою постає завдання виховати особистість, здатну до життєтворчої діяльності. Така особистість зуміє правильно обрати свій шлях у житті, зважаючи на власні можливості; буде ставити перед собою завдання самовдосконалення й саморозвитку, що стане запорукою успіху в різних сферах діяльності. Сучасний світ пред'являє високі вимоги до діяльності людини, конкурентоспроможною може бути лише по-справжньому компетентна особистість, здатна знаходити правильні рішення у конкретних життєвих

ситуаціях. Саме ці пріоритети лежать в основі реформування сучасної загальноосвітньої школи. Тому актуальним завданням є реалізація компетентнісного підходу в навчанні.

Компетентність - це здатність застосовувати набуті знання, вміння, навички, способи діяльності, власний досвід у нестандартних ситуаціях з метою розв'язання певних життєво-важливих проблем. Компетентність є особистісним утворенням, яке проявляється в процесі активних самостійних дій людини.

Група продовженого дня є однією із форм виховання дітей і допомагає організувати найсприятливіші умови для їхнього відпочинку, навчання і виховання, поєднання навчально-виховної роботи на уроках і в позаурочний час. Вона забезпечує, враховуючи вікові особливості, їхній розумовий, моральний, естетичний, фізичний, духовний розвиток, створює умови для організації продуктивної праці, відкриває можливості всебічного виявлення і розвитку індивідуальних, здібностей, запитів та інтересів дітей. Адже група продовженого дня за своєю ідеєю – дуже цінна форма виховання дітей. Саме тут створюються найсприятливіші умови для відпочинку дітей, їх навчання і виховання, поєднуються навчально-виховна робота на уроках і в позаурочний час. Саме в умовах групи продовженого дня забезпечується, враховуючи вікові особливості, всебічний розвиток дітей: розумовий, моральний, естетичний, фізичний, духовний; створюються умови для організації продуктивної праці, відкриваються можливості всебічного виявлення і розвитку індивідуальних здібностей та інтересів учнів.

Вихователь, який працює в групі продовженого дня, найчастіше виступає в ролі організатора всіх видів діяльності учнів як компетентний консультант і помічник. Тому професійні вміння вихователя повинні бути спрямовані не лише на контроль знань і умінь, а й на організацію навчання, праці й відпочинку, формування особистості як словом, так і вчинками. Вихователь продовжує роботу вчителя у формуванні ключових компетентностей. Однією з компетентностей є природознавча.

Природознавча компетентність молодших школярів вимагає певних умов для реалізації своїх завдань: природне розвивальне середовище; створення умов для спілкування дітей з об'єктами природи; організація активної діяльності дітей у природі. Головна з цих умов – природне розвивальне середовище у приміщенні на території навчального закладу, та у найближчих до території школи природних угрупованнях. Про значущість природного розвивального середовища у розвитку природничої компетентності молодших школярів свідчать різні види діяльності на них, як-от: спостереження; ігрова діяльність; практична діяльність, складовими якої є пошуково-дослідницька і

природоохоронна діяльність учнів; спілкування дітей з природними об'єктами живої природи; сприяння розвитку допитливості та творчої уяви.

Найбільшу насолоду і радість, найпалкішу любов до рідного краю, до життя викликає спілкування з природою. Пісня весняного струмочка, шепіт лісу, щебетання дзвінкоголосих пташок, пахощі квітів, срібні струни дощів – все це дорога серцю, ні з чим незрівнянна природа рідного краю.

Природа – це Батьківщина. Наш дім. Ми маємо навчитися жити у цьому домі так, щоб у ньому завжди вистачало місця всім: і пташці в небі, і звірям у лісі, і черв'ячку в землі, травинці і квітці, високому дереву і маленькій стеблинці, і, звичайно ж людині.

Дослідження свідчать про те, що спостереження розкриває перед дитиною реальний світ природи, дає багато знань про неї, розширює коло знань дитини, розвиває її розумові здібності і кмітливість, критичність і самостійність думки, цілеспрямовану увагу, аналізуючи сприймання, спостережливість.

Спостерігаючи, дитина вчиться зіставляти факти, аналізувати їх, робити висновки, тобто вчиться активно, творчо, самостійно мислити.

Всього цього може досягти вихователь у ГПД під час прогулянок. Адже прогулянка - це педагогічно організована форма активного відпочинку дітей. Вона розв'язує, передусім, завдання відновлення розумової працездатності, а також розширення світогляду дітей, розвитку їх пізнавальних інтересів, формування навичок моральних взаємин. Прогулянка - це рух за певними маршрутами з метою задоволення потреби організму у русі. Залежно від мети, умов та настрою групи прогулянка може перериватися зупинками для короткочасного, спокійного відпочинку, бути насиченою іграми і розвагами. Обов'язковою вимогою є дотримання встановлених на початку прогулянки правил, згідно з якими діти повинні перебувати в полі зору вихователя. Під час прогулянки вихователь: розвиває працездатність; організовує пізнавальну діяльність; здійснює спілкування між учнями і вихователем, моральне виховання дітей; навчає узгоджувати свою поведінку із загальноприйнятими формами поведінки.

Під час прогулянок формуються як природознавча компетентність так і здоров'язбережувальна.

Прогулянка повинна бути емоційною та фізично насиченою (у першу чергу, шляхом проведення рухливих ігор).

Як узимку, так і у весняно-осінній період шкільний спортивний майданчик - найбільш придатне місце для проведення прогулянки, організації спортивних та рухливих ігор, а також розваг і забав. Крім того, з цією метою можуть бути використані прилеглі сквери, парки, стадіони та ін.

Прогулянка повинна бути цікавою і змістовною завдяки. Через це до проведення прогулянки вихователіві ГПД необхідно обов'язково ретельно готуватися. Кожна прогулянка має свою мету, зміст та методику проведення. Вона має свої особливості залежно від пори року, погодних умов та особливостей місцевості. Узимку тривалість прогулянки слід скорочувати. Під час прогулянки необхідно постійно стежити за самопочуттям школярів, у жодному разі не допускати стомлення дитини.

Існує досить багато видів прогулянок, що дає можливість урізноманітнювати їх проведення протягом усього року. Кожен вид прогулянки обумовлений своєю метою і правилами, які необхідно дотримувати.

Прогулянки в групі продовженого дня можуть мати оздоровчу спрямованість, коли діти виконують певні фізичні вправи, рухи, грають в ігри, та пізнавальну спрямованість, такі прогулянки наближені до екскурсій.

Основні види прогулянок – це оздоровчо-виховні та пізнавально-виховні. Перша частина назви наголошує на меті прогулянки, що домінує, і визначає її зміст. Друга частина підкреслює керівну роль вихователя, який організовує прогулянки.

До оздоровчо-виховних прогулянок належать: ігрові; спортивні; поставні; темпові; вільні; маршрутні. Мета таких прогулянок задоволення потреби дітей у русі; позбавлення школярів стомлення; забезпечення вихованцям цікавого відпочинку; розвиток кмітливості, мислення, спостережливості дітей; навчання різних видів ходьби, бігу; ознайомлення з іграми; удосконалення вмінь орієнтування.

Пізнавально-виховні прогулянки повною мірою задовольняють потреби організму дитини у відпочинку; благодійно впливають на формування такої важливої для навчальної роботи якості як спостережливості; збагачують учнів новими уявленнями і поняттями про навколишній світ; розвивають позитивне ставлення до навчання; підвищують зацікавленість; привчають бути уважними до думки товаришів. Такі прогулянки можуть перериватися іграми розважального характеру.

Метою прогулянок є відновлення розумової працездатності; розширення світогляду дітей; розвиток пізнавальних інтересів; виховання моральних відносин, дисципліни у колективі.

Спостереження дітей відбувається довільно, без істотного впливу дорослого, причому об'єктами можуть стати будь-які предмети або явища, що зацікавили дітей. Безпосереднє спілкування з товаришами й учителем сприяє розвитку спостережливості й допитливості.

Під час прогулянок вихователь може дати завдання дітям поспостерігати за змінами в природі, зробити опис дня, рослини, яка найбільше сподобалась

дитині. Діти можуть скласти казковий діалог чи придумати казку. Можуть визначити напрям вітру, висоту сонця, знайти лікарську рослину, природний матеріал для уроків трудового навчання., скласти гарний букет або просто полюбуватися природою. Природа завжди залишає глибокий слід у душі дитини, впливає на її почуття своєю яскравістю, багатогранністю, динамічністю. Дитині здається, що вона першою відкрила скарби природи, вона дивується і радіє цьому. Їй здається, що вона першою почула голос цвіркуна, що саме для неї співає зяблик, що вона першою дізналася: сніг - це багато гарних сніжинок. Діти тягнуться до природи, вона збуджує їх цікавість.

Вони дивляться зацікавлено на навколишній світ,але не бачать усього, іноді не помічають головного. Якщо поряд перебуває вихователь, який дивується і милується разом із ними, учить їх не лише дивитися, але й бачити, діти бажають дізнатися ще більше.

Любов та інтерес дітей до природи вихователь має використовувати для їх усебічного гармонійного розвитку, навчати дітей берегти природу, насолоджуватися її красою, відтворювати її.

Прогулянки у природу будуть радісними, цікавими і досягнуть мети за умови, якщо вихователь на наочному матеріалі зуміє доповнити і збагатити знання дітей, отримані на уроках. Необхідно вміти не лише ознайомлювати дитину з таємницями природи, але й разом із нею радіти їй, шукати цікаве в житті рослин і тварин, насолоджуватися природою (пахощами квітів, красою метелика, загадковим шепотінням листочків, особливою тишею природи).

Правильне сприйняття природи допомагає розвивати такі моральні якості дитини, як життєрадісність, чутливість, шанобливу повагу до всього живого, співчуття. Дитина, яка полюбила природу, бездумно не рватиме квіти, не розорюватиме пташиних гнізд, не знущатиметься над тваринами.

Найголовніший спосіб пізнання природи - спостереження. Спостережливій дитині доступне почуття краси природи, що допомагає розвитку художнього смаку і розуміння прекрасного.

Під час прогулянок вихователь має показувати дітям колективну працю людей, формувати почуття поваги і значущість до будь-якої професії. Діти повинні знати, що людина може змінювати природу, впливаючи на неї

Під час прогулянок діти з задоволенням грають у запропоновані ігри та свої улюблені («Гуси - гуси», «Третій зайвий», «Заборонений рух», «Передача м'яча над головою», «Влучи в ціль», «Хто далі кине», «Садіння картоплі», «Бій півників», «До своїх прапорців» та інші). Обов'язково потрібно вихователям проводити бесіди валеологічного спрямування: «Як живеться твоїм речам?», «Подружися з розпорядком дня», «Охайність. Зв'язок здоров'я і краси», «Гігієна школяра», «Оздоровчі сили природи: сонце, повітря, вода »та інші. Періодично

проводити спортивні змагання на свіжому повітрі, бесіди по профілактиці грипу та ГРЗ, інших інфекційних захворювань. На заняття можна запросити медичну сестру школи.

У процесі сміхотерапії, під час проведення «хвилинок - веселинок», веселих розваг, які викликають позитивні емоції, діти усвідомлюють, що сміх – це здоров'я. Елементи сміхотерапії застосовують під час проведення фізкультхвилинок, фізкультпауз, на прогулянках тощо. Можна запропонувати учням подивитися діафільми, мультфільми, які стосуються теми здоров'я: «Смішарики», «Зелена аптека», «Зайченя мандрує в місто», «Мийдодир» та інші.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Байбара Т. Компетентнісний підхід в початковій ланці освіти: теоретичний аспект // Початкова школа. – 2010. – № 8. – С. 46-50.
2. Бібік Н. Компетентність і компетенції у результатах початкової освіти // Початкова школа. – 2010. – № 9. – С. 1-4.
3. Грицюк О. Інтерактивні технології навчання молодших школярів // Початкове навчання та виховання. – 2011. - № 8. С. 2 -10.
4. Державний стандарт початкової загальної середньої освіти // Початкова освіта. – 2011. - № 18.
5. Марецька Н. Компетенція чи компетентність: що ми формуємо у молодших школярів // Початкова школа. – 2007. - № 9. – С. 51-54.

Н. М. Крутько,

вчитель початкових класів

*Рацівської загальноосвітньої школи I-III ступенів
Чигиринської районної ради Черкаської області*

Л. Г. М'ялик,

психолог ДНЗ «Казковий теремок»

*Рацівської сільської ради
Чигиринського району Черкаської області*

ОРГАНІЗАЦІЯ ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПЕРШОКЛАСНИКІВ У ГРУПІ ПРОДОВЖЕНОГО ДНЯ (З ДОСВІДУ РОБОТИ)

Здорова дитина – багатство родини,

Здоров'я народу – багатство країни.

(Прислів'я)

Здоров'я – найперша необхідна умова успішного розвитку кожної людини, її навчання, праці, добробуту, створення сім'ї і виховання дітей.

Навчити дітей берегти і зміцнювати своє здоров'я- одне з найважливіших завдань сучасної школи, яке має стати атрибутом будь-якої освітньої діяльності у навчальному закладі і поза його межами.[3, с. 314-320]

В Рацівській загальноосвітній школі I-III ступенів весь педагогічний колектив працює над проблемою збереження здоров'я підрастаючого покоління і спрямовують позаурочну виховну діяльність на формування в дітей умінь і навичок, що забезпечують збереження і зміцнення здоров'я. І насамперед, це відбувається під час перебування учнів в ГПД. Вчителі і вихователі ГПД нашого навчального закладу вважають, що формування в молодших школярів навичок особистої гігієни допомагає попередити виникнення багатьох хвороб. Засвоєння й застосування учнями знань, пов'язаних зі збереженням зору. Та навичок правильної постави поза сумнівом, допоможуть запобігти виникненню та розвитку сколіозу і короткозорості. Важливо також привчати дітей дотримуватись режиму дня, що сприятиме збереженню й зміцненню їхнього здоров'я.

Оздоровчому навчанню і вихованню учнів, формуванню в них умінь і навичок здорового способу життя сприяють різні форми роботи в ГПД.

Правильно побудована робота в ГПД дає можливість гармонійно поєднати навчання і виховання, організувати поза навчальну діяльність та дозвілля дітей відповідно до їх інтересів і побажань.

Найкращим варіантом побудови такої роботи є комплектування «клас-група». Це комплектування має свої переваги:

- формування первинного учнівського колективу дає змогу об'єднати уроки та позаурочну навчально-виховну роботу в безперервний процес ;
- є умови для тісної співпраці вчителя-класовода і вихователя. [7, с.3-7]

Важливим завданням вихователя є збереження і зміцнення здоров'я шести річок. Насамперед це забезпечення безумовного дотримання режиму дня. Для першокласників обов'язковий щоденний двогодинний денний сон, кожен учень має постійне спальне місце.

Початок шкільного життя супроводжується для шестирічок значною кількістю стресових явищ, що може призводити не тільки до невмотивованого інтелектуального невстигання, а й до соматичних та психічних розладів здоров'я і тому потрібно створювати для першокласників такі умови, які б задовольняли їх [2, с. 5-7].

Однією з таких вікових потреб учнів першого класу є прагнення до пізнання дійсності й виявлення власної активності у формі гри. Гру називають «королевою дитинства», яка, ніби чарівниця, може, зробити дитяче шкільне життя цікавим, радісним, емоційно багатим, плідним.

Як дитина бігає та грається, так їй і здоров'я усміхається.

Обов'язковим елементом режиму дня першокласників є також перебування і проведення рухливих ігор на свіжому повітрі. З метою збільшення рухової активності учнів проводимо щоденні «години здоров'я». Їх значення полягає в раціональному чергуванні розумової та фізичної діяльності, зміцненню здоров'я дітей засобами фізичної культури. До складу «годин здоров'я» вводимо рухливі ігри. Ігри мають значне місце в організації активного відпочинку дітей. Вони вимагають від дітей певної кмітливості, фізичної загартованості та приносять неабияке задоволення. [5, с. 2-3]

На прогулянках можна проводити дидактичні й інтелектуальні ігри, що сприяють розвитку мовлення, ознайомленню з предметами, природою, працею і життям людей. («Що це?», «Що з чого зроблено?», «З якого дерева цей листочок?», допомагають уточненню та розвитку часових уявлень («Коли це буває?»)).

Учнів першого класу приваблюють ігри зі світлом, водою і вітром. Вони створюють запас вражень, необхідних для емоційного й сенсорного розвитку дітей. Це, зокрема, ігри з сонячним промінчиком «Дожили сонячного зайчика».

Під час прогулянок в холодну пору року з метою врегулювання теплообміну проводяться рухливі ігри з великим навантаженням. Сонце, вода і повітря – ліки найкращі у світі.

У режимі груп продовженого дня є ще один відрізок часу для ігор – це період роботи ігротеки та занять за інтересами. В ігротеці найкращі умови для організації сюжетно-рольових ігор, будівельно-конструкторських, різних видів дидактичних, театралізованих, а також інтелектуальних ігор, ігор з технічними іграшками.

Зігриває душу перемога кожна

Й підняти самооцінку допоможе

В організації ігрової діяльності першокласників потрібно орієнтуватися не тільки на актуальні, а на потенційні потреби школярів, забезпечуючи час для вільних дитячих ігор у режимі шкільного дня і комфортне ігрове спілкування [6, с. 3-5].

Першокласники, які відвідують групу продовженого дня, забезпечуються гарячим харчуванням (сніданок, обід, підвечірок), що має особливе значення в піклуванні про здоров'я дітей.

Водночас у першокласників формуються навички особистої гігієни, культури поведінки за столом, прищеплення корисних звичок: прибирати ліжко, мити руки перед їдою.

Чиста вода – для хвороби біда

Важливим напрямом оздоровчої діяльності вихователів ГПД і вчителів початкових класів є розширення уявлень учнів про здоров'я: від образного,

однопланового – до цілісного, що наближається до наукового і розкриває взаємозв'язок фізичного, психічного і морального здоров'я.

Практика свідчить, що процес формування здорового способу життя потребує обов'язкового поєднання інформаційного й мотиваційного компонентів із практичною діяльністю учнів, що сприятиме оволодінню ними необхідними здоров'язбережувальними уміннями і навичками. [7, с.3-7]

Психологічний аспект здоров'язбережувальної компетентності молодших школярів під час перебування їх у групі продовженого дня.

Здоров'я людини – цілісне, системне явище, механізми якого зумовлені низкою зовнішніх (природне й соціальне довкілля) і внутрішніх (емоційний стан, настрої, самопочуття, налаштованість мислення, самовираження, система взаємин та ін.) чинників, що визначають ставлення особистості до себе й тих обставин, в яких реалізується її життєдіяльність. Тож це не лише фізичне здоров'я, а й моральне, емоційне, духовне, психічне. Отже, виховання дитини буде лише тоді цілісним і повноцінним, коли кожен учасник освітнього процесу буде враховувати у системі всі вище зазначені аспекти здоров'я [1, с. 9].

Психічне здоров'я дитини характеризується її здатністю успішно регулювати свою поведінку і діяльність відповідно до загальноприйнятих норм, правил і активно розвиватись як особистість, воно тісно пов'язане із особливостями характеру, почуттями, емоціями, здібностями дитини, а проявляється воно у характері діяльності, потребах дитини, її мотивах, інтересах, цілях та установках [4, с. 216 - 217].

У формуванні психічного здоров'я досить суттєвим періодом є період навчання у початковій школі. Адже, навчальний процес вимагає від першокласника найрізноманітніших адаптаційних змін особистості. Школа, навчальна діяльність у колективі, спілкування дітей із учителем та один з одним – це вимоги, що відрізняються від тих вимог, що ставилися перед дитиною в дошкільний період. Нові умови навчання, нова обстановка, нові дорослі (учителі та вихователі), новий колектив, новий режим та ще багато чого нового, все це вимагає від першокласників великого напруження фізіологічних систем організму, що зумовлює високе навантаження на адаптаційні механізми, посилює нервово-емоційну напруженість. А на думку лікарів, довготривале психоемоційне напруження, що виникає в процесі навчання, може проявлятися симптомами перед невротичних станів. Якщо порушуються у дитини адаптаційні можливості організму, то це може призвести до розвитку різних патологічних станів чи психосоматичних хвороб. Для того, щоб цього не допустити, у групі продовженого дня, вихователь тісно співпрацює із психологічною службою школи.

Збереження психічного здоров'я у групі продовженого дня відбувається за рахунок створення сприятливого мікроклімату у класі, психогімнастичних етюдів, вправ на релаксацію, вправ, спрямованих на розвиток дрібної моторики рук, аутотренінгів, екскурсій на природу, виготовлення аплікацій з природніх матеріалів, рухливих ігор тощо. Також під час своєї роботи у групі продовженого дня психолог, з метою збереження та зміцнення психічного здоров'я дітей, використовує різні елементи арт-терапії. Позитивно впливає на дитячий організм музикотерапія, що здатна знімати стреси, допомагає розслабитись. Дітям дуже подобаються казкотерапевтичні заняття, під час яких вони можуть програти основні життєві ситуації, які їх турбують.

Прогулянки на свіжому повітрі – це найкраща терапія від перевтоми, тому їх бажано проводити в обов'язковому порядку незалежно від погоди. Адже свіже повітря благотворно діє на здоров'я та загартування організму. З великою зацікавленістю в природніх умовах діти виконують різні вправи, рухливі ігри, спостереження за природними явищами, елементами та предметами, а також самоспостереження.

Та, напевно, ніщо не приносить першокласникам такої насолоди під час перебування у групі продовженого дня, як виготовлення поробок та аплікацій із природніх матеріалів, які вони власноруч назбирали під час прогулянок на свіжому повітрі.

Важливою складовою здоров'язбережувальної діяльності першокласників у ГПД є – співпраця з батьками. В нашій школі є багато чудових традицій і свят до яких ми намагаємось залучити всю родину, адже ніщо так не зближує людей, як спільна діяльність. Проведення спільних родинних свят завжди залишають у серці дітей відчуття тепла, добра, гарний настрій та емоційне піднесення.

Таким чином, вся робота вихователів групи продовженого дня та психологічної служби націлена на допомогу дітям усвідомити те, що здоров'я – це найбільший скарб, дарований людині, який треба берегти та зміцнювати. При цьому обов'язково враховуються всі сфери здоров'я: фізичне, психічне, моральне, соціальне, емоційне, духовне, що дає можливість зберегти та зміцнити здоров'я всіх першокласників.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Богущ А. Екологія емоційно-психічного здоров'я у системі взаємодії дорослих і дітей/А.Богущ, -Дошкільне виховання; №5, 2014, с.9
2. Бех І.Д., Воронцова Т.В., Пономаренко В.С., Страшко С.В. Підручник для 1 класу «Основи здоров'я», - К: «Алатон». 2012.
3. Бойченко Т.Є., Воронцова Т.В., О.В.Гнатюк О.В., Гозак С.В.) Навчальні програми для загальноосвітніх навчальних закладів із навчанням українською

мовою.1-4 класи. - К.: Видавничий дім «Освіта». 2012. Основи здоров'я.(ст. 314-320.)

4. Головін С. Ю. Словник психолога-практика. – 2 – вид., перероб. і доп. – Мн.: Харвест, 2007. – 976 с.

5. Єфіменко Л. Особливості роботи з шести річками. - Початкова освіта. №22 (598) червень, 2011. с.2-3.

6. Морозова В.В. Група продовженого дня. Методичний посіб. - Х.: Торсінг Плюс, 2007. с.3-5.

7. Свириденко С., Ващенко О. Організація здоров'язберігаючої діяльності ГПД. Початкова освіта №8 (440) лютий 2008.

В. В.Майстер,

вчитель початкових класів

Черкаської загальноосвітньої школи

I-III ступенів № 32

Черкаської міської ради Черкаської області

СТВОРЕННЯ УМОВ, СПРЯМОВАНИХ НА ФОРМУВАННЯ ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ В УМОВАХ РОБОТИ ГРУПИ ПРОДОВЖЕНОГО ДНЯ

*Турбота про здоров'я – це найважливіша
праця вихователя. Від життєдіяльності,
бадьорості дітей залежить їхнє духовне
життя, світогляд, розумовий розвиток,
міцність знань, віра у власні сили...*

В. Сухомлинський

Найважливіші цінності суспільства – життя і здоров'я людини. Проблема збереження здоров'я школярів – одна з найактуальніших.

Стародавній лікар і філософ Авіцена стверджував: «Головним скарбом життя є здоров'я, і щоб його зберегти, потрібно багато що знати».

Переконана, що за роки навчання у початковій школі учні мають не тільки здобути глибокі і різнобічні знання про здоров'я людини, а й удосконалити уміння і навички, які допоможуть малюку підтримувати та зміцнювати власне здоров'я. На мою думку, педагогу слід працювати над формуванням мотивації учнів щодо здорового способу життя за такою траєкторією: знання – уміння – ставлення – життєві навички.

Вихователю слід розробити систему заходів, що спрямовані на формування здоров'язбережувальної компетентності. Формування навичок здорового способу життя педагог може реалізувати через різноманітні спортивні години («Веселі старти», спортивні розваги та свята, «Козацькі забави», «Олімпійськими шляхами до здорового майбутнього» та ін.), через щоденні прогулянки, екскурсії в природу, які мають тривати до півтори години, обов'язково включаючи рухливі ігри та забави. Всі виховні заходи мають бути цікавими, веселими, захоплюючими. Це сприятиме створенню гарного настрою, зміцненню здоров'я, виховуватиме в учнів найкращі риси характеру, розвиватиме інтелект.

Розвиток умінь і навичок по удосконаленню фізичної, соціальної, психічної та духовної складових здоров'я слід застосовувати практично, використовуючи ігрові ситуації, сюжетно – рольові ігри, практичні вправи, індивідуальну, групову діяльність. Обов'язковим є зв'язок із життєвим досвідом дітей, урахування умов, в яких вони перебувають у соціумі.

Навичку дбайливого ставлення до свого здоров'я (здорове харчування, розпорядок дня, гігієнічний догляд за тілом, загартування) можна формувати за допомогою тренінгових занять.

Пропоную орієнтовну розробку тренінгового заняття *«Здорове харчування – здоров'я дитини»*.

Мета: формування ключових компетентностей:

громадянської – бережливе ставлення до природи, до людей, до самого себе; здоров'язбережувальної – дбайливе ставлення до свого здоров'я (здорове харчування); соціальної – продуктивно співпрацювати з різними партнерами в групі та команді;

формування предметних компетентностей:

розширити поняття «культура харчування», «збалансоване та раціональне харчування»; формувати вміння правильно добирати їжу, знаючи її складові; встановлювати взаємозв'язок між харчовою цінністю продуктів та фізичним розвитком, самопочуттям дитини, виховувати бажання вживати корисну їжу.

Обладнання: стікери, 3 кошики, зображення різноманітних продуктів, чайна ложка, молоко, сметана, склянка гарячої води, йод.

I. *Вступна частина*. (Всі учасники сідають в коло таким чином, щоб бачити один одного).

1. Тренер повідомляє тему тренінгу.

«Ми живемо не для того, щоб їсти, але їмо для того, щоб жити». (вислів зашифровано)

- Їжа є одним із найважливіших чинників, що впливають на стан здоров'я, працездатність, розумовий і фізичний розвиток, а також на тривалість

життя людини. Харчування – це головний чинник, що забезпечує нормальний ріст і розвиток дітей, якість життя, творчий потенціал.

2. Знайомство.

Тренер пропонує учасникам назвати своє ім'я, а також назвати улюблену страву та страву, яка не подобається.

Тренер на дошці пише декілька прикладів того, що сказали.

Після аналізу списку страв, записаних на дошці, учасники роблять колективний підсумок: «Не все смачне – корисне для здоров'я!»

3. Очікування учасників.

Учасники пишуть на стікерах, чого хочуть навчитися на тренінгу, клеять їх на намальований пісочний годинник у верхню частину.

II. Основна частина.

1. Робота в групах «Вітамінчик», «Кефірчик», «Десертик».

Тренер. Вчені підрахували, що за 70 років життя людина з'їдає приблизно 8 тонн хлібобулочних виробів, 10-12 тонн картоплі, 6-7 тонн м'яса і риби, 10-12 тисяч яєць, випиває 10-14 тисяч літрів молока. На прийняття їжі людина витрачає 6 років життя.

Тренер пропонує учасникам об'єднатися у три групи та обрати корисні продукти у 3 кошики «Наші друзі – вітаміни», «Молоко корисне всім: і дорослим, і малим», «Домашня кухня». На столах розкладені зображення різних продуктів (переважно корисних та шкідливих, які можна бачити на полицях наших магазинів).

Після обговорення, представники кожної групи презентують та аргументують свій вибір. Шкідливі продукти, які не обрали представники кожної групи викидають у сміттєвий кошик.

2. Конкурс «Пекельна кухня».

Робота в групах «Сніданок», «II Сніданок», «Обід», «Полуденок», «Вечеря».

Тренер. Людина повинна їсти достатньо, при цьому не переїдати і не страждати від голоду. Якщо не можете харчуватися 5 разів на день, то робіть невеличкі перекуси (йогурт чи свіжий фрукт). Пропоную вам об'єднатися у 5 груп та розробити корисне меню для сніданків, обіду, полуденка та вечері.

3. Презентація різноманітних меню.

Руханка «Фруктовий салат»

(Мета: зняття фізичного та психологічного напруження, концентрація уваги)

Учасники, сидячи у колі, розраховуються на «яблука», «груші», «апельсини». Тренер пояснює, що він буде читати рецепт фруктового салату, учасники мають мінятися місцями з іншими, коли почують назву свого фрукту.

Тренер читає текст у повільному темпі, зупиняючись там, де учасники мають мінятися місцями: «Для салату вам потрібно три стиглі фрукти – яблука (яблука міняються місцями), груша (груші міняються місцями) та апельсин (апельсини міняються місцями). Спочатку візьміть яблуко (яблука міняються місцями), поріжте його невеличкими кубиками і покладіть у миску. Потім виберіть велику м'яку грушу (груші міняються місцями), поріжте її та додайте до порізаних яблук. Апельсин (апельсини міняються місцями), треба розрізати навпіл, вичавити з нього сік та додати його у миску до інших фруктів (усі міняються місцями). Смачного!

4. Практикум «Способи визначення якості молочних продуктів».

Тренер. Молоко та молочні продукти є цінними харчовими продуктами для дітей, так як в них найбільше міститься кальцію. Наприклад, нестача солей кальцію у харчуванні призводить до неправильного розвитку кісток, псування зубів, порушення центральної нервової системи.

Тренер пропонує об'єднатися у 3 групи «Молоко», «Сметана1», «Сметана2» та визначити якість молока та сметани запропонованими способами із записом результатів спостережень.

Таблиця для запису спостережень під час практикуму:

Завдання для практикуму   Поле для опису спостережень учасниками

Для визначення якості молока здійсніть такі дії:

- капніть на ніготь краплинку молока;
- опишіть, що ви спостерігаєте;
- як ви вважаєте, чи розбавлене молоко, чи ні? Чому?

Для визначення якості сметани здійсніть такі дії:

- нанесіть капельку йоду на сметану;
- прослідкуйте, як змінився колір сметани;
- як ви вважаєте, чи містить сметана крохмаль? Чому?

Для визначення якості сметани здійсніть такі дії:

- покладіть чайну ложку сметани у склянку з гарячою водою;
- прослідкуйте, чи утворився осад, опишіть його;
- як ви вважаєте, чи є у сметані домішки? Чому?

5. Представники груп повідомляють результати досліджень.

III. Заклучна частина.

1. Отримання зворотнього зв'язку.

Тренер. – Чи здійснилися ваші очікування від тренінгу?

Після відповідей учасники переклеюють стікери на пісочному годиннику в нижню частину.

2. Підсумок тренінгу.

Тренер. Треба правильно харчуватись, щоб до лікаря не звертатись!

Треба мудру голову мати,
Щоб всі хвороби здолати.
Про пости і свята пам'ятати,
Здоров'я своє оберігати.
Той менше хвороб має,
Хто мало м'яса споживає.
А хто в піст ще хоче м'яса,
Болячок у того маса.
Хто яблуко взимку споживає,
Той хвороб цілком не знає.
Гарбуз на зиму запасай
Та кашу з пшоном поїдай.
Олію кукурудзяну із ринку принеси –
Для сім'ї на зиму припаси.
Та оселедця не ховай,
Хоч зрідка на стіл подавай.
Перед сном - запам'ятай,-
Не злися й не переїдай
Чим їжа легша,
Тим сон міцніший.
Про здоров'я своє
Завжди пам'ятай.
Немиті овочі й фрукти
Ніколи не вживай!
БУДЬТЕ ЗАВЖДИ ЗДОРОВІ ТА ЩАСЛИВІ!

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Бродило Г.С. Дієтична кулінарія.-К.: «Здоров'я», 1999.
2. Будна Н.О., Тучапська Г.В. Основи здоров'я: 2 клас - посібник для вчителя. – Тернопіль: Навчальна книга –Богдан, 2013.
3. Ващенко О.М. Організація навчально-виховного процесу з «Основ здоров'я» в 1-4 класах. – К.: Генеза, 2010.
4. Навчання здоровому способу життя на засадах розвитку життєвих навичок через систему шкільної освіти. –К.: Державний інститут проблем сім'ї та молоді, 2009.
5. Свириденко С.О. Формування в учнів умінь і навичок здорового способу життя засобами навчально-виховної роботи /зб. Наукових праць. – К.: Волинь, 2003.-Кн.2 – с.161-166.
6. Снигур М.И. Питаниедетей. – К.: Волинь, 2004.

7. Шахненко В.І. Абетка здоров'я молодшого школяра. – К.: Магістр-S, 1999.

Л. І. Новіцька,
заступник директора з навчально-виховної роботи
Уманського навчально-виховного комплексу №1
«Дошкільний навчальний заклад – загальноосвітній
навчальний заклад I ступеня»
Уманської міської ради
Черкаської області

ФОРМУВАННЯ ЖИТТЄВИХ НАВИЧОК МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ДО ЗДОРОВ'ЯТВОРЧОЇ ОСВІТИ

В статті представлено досвід організації фізкультурно-оздоровчої роботи в ГПД, форми і методи формування у молодших школярів здоров'язбережувальної компетентності.

Проблема збереження та зміцнення здоров'я має виключне значення в системі роботи сучасної школи, в тому числі і груп продовженого дня, створених для організації навчально-виховного процесу з учнями в позаурочний час.

Проте, як свідчить практика, на сьогодні вже недостатньо просто здоров'язбережувальної освіти, вона має стати здоров'ятворчою. На мою думку, розвинути оздоровчі сили організму дитини, навчити її бути здоровою можна лише тоді, коли вона сама прагне цього.

З огляду на це, пріоритетними завданнями ГПД є набуття вихованцями знань, вмінь і навичок здоров'ятворення, формування у кожного вихованця цінностей здорового способу життя і потреби в ньому, свідомого ставлення та відповідальності за власне здоров'я і життя. Успішно реалізувати їх засобами лише інформаційно-просвітницького підходу неможливо. Одним із шляхів вирішення даної проблеми є запровадження вихователями ГПД компетентнісного підходу, який базується на основі формування та розвитку життєвих навичок.

До життєвих навичок, що складають здоров'язбережувальну компетентність у сфері фізичного здоров'я належать навички раціонального харчування, навички рухової активності, санітарно-гігієнічні навички, навички дотримання режиму діяльності та відпочинку.

З метою їх формування в групах продовженого дня використовуються різноманітні форми і методи роботи, чільне місце серед яких посідають заходи, спрямовані на забезпечення оптимального рухового режиму.

Відомо, що 40 хвилин щоденної фізичної активності підвищують життєдіяльність людини, посилюють компенсаторні можливості організму, збільшують його захисні сили. З цією метою під час роботи ГПД здійснюється комплекс заходів, таких як проведення фізкультхвилинок та фізкультпауз в процесі самопідготовки, гурткова та секційна робота, години рухової активності, прогулянки та спортивно-масові заходи.

Вихователям ГПД особливу увагу слід приділяти організації та проведенню годин рухової активності. Правильно організована спортивна година в групі продовженого дня допомагає вихованцям зняти розумову напругу після уроків, подолати втому, підвищити працездатність, рівень рухової активності, ознайомитися з новими рухливими іграми та естафетами, набути умінь організовано грати в колективі однолітків. Фізкультурні заняття проводяться здебільшого у формі гри і, як правило, на свіжому повітрі. Лише в разі негоди (дощ, сильний мороз, завірюха) їх переносять до спортивної зали.

Особливістю годин рухової активності в нашому закладі є те, що вони тематичні. Такі заняття поєднують рухову та пізнавальну діяльність та сприяють пізнавальному розвитку учнів, збагачуючи їх уявлення про навколишній світ. Тематика таких занять різноманітна: професії, казки, подорожі, ігри тощо. Зміст «спортивної години» підпорядковується певній темі.

«Спортивна година» має певну структуру:

I частина – підготовча (10 – 15 хв):

- А) шикування дітей;
- Б) ходьба та повільний біг майданчиком у колоні поодинці;
- В) загальнорозвивальні вправи під час ходьби, в крузі або грі.

II частина – основна (20 – 40 хв):

- А) рухливі ігри ;
- Б) естафети;
- В) спортивні розваги в парах, невеликих групах.

III частина – заключна (5 – 7 хв):

- А) загальне шикування школярів;
- Б) спокійна ходьба;
- В) кілька вправ на увагу.

Спортивна година починається з організації групи, повідомлення теми та пояснення змісту заняття. Після шикування в шеренгу, колону чи коло й усвідомлення завдань заняття діти роблять невеличкий пробіг у повільному темпі (можна чергувати з ходьбою), виконують загально-розвиваючі вправи

відповідно теми і переходять до вправлянь в основних рухах – бігові, стрибках, метанні тощо. В ході основної частини також використовуються короткі інформативні повідомлення, цікаві факти, що поглиблюють уявлення дітей з відповідної теми. Цій меті підпорядковані також рухливі ігри, що проводяться в цій частині заняття. Заклучна частина спрямована на організаційний кінець активного відпочинку учнів. Її основне завдання – привести організм дітей у відносно спокійний стан, при якому можлива ефективна наступна навчальна діяльність (самопідготовка).

Не останню роль у забезпеченні оптимального рухового режиму, розвитку фізичних якостей вихованців відіграє організація роботи спортивних гуртків і секцій.

У роботі з вихованцями ГПД доцільним є проведення сезонних турпоходів. Походи є одним із захоплюючих видів рухової діяльності, під час якої вирішують не тільки оздоровчі завдання, удосконалюють рухові навички та фізичні якості дітей, але й виховують любов та бережливе ставлення до природи. Вони насичені різноманітним змістом, як пізнавальним, так і розвиваючим. Туристська діяльність готує дітей до життя, навчає співіснуванню, розвиває позитивні моральні якості, пригнічує негативні.

Програми туристичних походів охоплюють самі різноманітні художньо-ігрові форми діяльності.

1. Виконання різноманітних завдань по дорозі на галявину, де проводитиметься свято.

2. Туристська смуга перешкод.

3. Організація та згортання біваку.

4. Змагання і конкурси природничого та екологічного напрямків.

5. Художньо-театральні ігри, співи, хороводи.

6. Туристський обід.

7. Відпочинок.

8. Конкурс на кращу «Маршрутну стрічку».

По закінченні всіх конкурсів і змагань підводяться підсумки. При підведенні підсумків свята обов'язково враховуються не тільки туристські навички і знання про природу, але й уміння поводитись на природі, спілкуватися одне з одним і дорослими. Як показує досвід, проведення турпоходів краще планувати у п'ятницю або напередодні канікул, коли не задаються домашні завдання.

Однією з умов самопідготовки є інтеграція пізнавальної та рухової діяльності учнів. Це – використання під час виконання домашнього завдання інтерактивних методів і прийомів, рухове відтворення його змісту у фізкультурній хвилині; проведення «оздоровчих» хвилин (дихальна,

пальчикова гімнастики, вправи для очей). Ефективним засобом стимулювання розумової діяльності вихованців ГПД є проведення віброгімнастики за методом А. Мішуліна: різке опускання на п'яти з положення стоячи навшпиньки. Виконання вправи 4-5 раз нормалізує тонус кров'яних судин головного мозку. З метою профілактики простудних захворювань

Науковцями встановлено, що здоров'я на 10% залежить від якості медичного обслуговування, на 40% - від генетичних факторів та екології і на 50% - від способу життя людини. Саме тому одним із важливих завдань вихователя ГПД є формування у вихованців мотивації на здоровий спосіб життя, яке ми реалізуємо у процесі проведення занять Школи санітарної просвіти молодших школярів.

Школа санітарної просвіти НВК працює за авторською програмою «Здоров'ятко», розробленою творчою групою вихователів ГПД з метою формування компетентностей молодших школярів щодо основ безпеки життєдіяльності, набуття елементарних вмінь і навичок у випадку виникнення різних видів травм, ознайомлення з нескладними оздоровчими технологіями, спрямованими на збереження психічного здоров'я, створення мотивації до здорового способу життя.

Зміст програми структуровано за чотирма розділами:

- I. Вивчаємо основи екстремальної медицини.
- II. Досліджуємо продукти здорового харчування.
- III. Опановуємо методи психотерапії.
- IV. Пропагуємо здоровий спосіб життя.

Кожен з розділів починається з дієслова, оскільки програма декларує діяльнісний підхід до опрацювання її змісту. Програма складена так, що більшість навчального часу відведено на практичні заняття, що дає змогу учню не лише здобути знання, а й навчитись практично діяти у тій чи іншій нестандартній ситуації та грамотно допомогти собі чи ближньому.

Особлива увага приділяється пропаганді здорового способу життя, а саме: формуванню уявлень про здорове харчування, наслідки шкідливих звичок та шляхи збереження і зміцнення здоров'я.

Програмою передбачено проведення акцій, міні-проектів, інтерактивних ігор та інших цікавих для молодших школярів форм роботи. Плануючи виховні заходи, намагаємось не залишити поза увагою жодну зі складових здоров'я. Так, на розвиток фізичного здоров'я спрямовані День здоров'я, Тиждень фізкультури і спорту, Місячник профілактики шкідливих звичок, День інформації з профілактики захворювань на туберкульоз, акція «Ні – шкідливим звичкам!», фотовиставка «Наші секрети здоров'я», конкурси «Сімейна газета» (популяризація сімейного досвіду зміцнення здоров'я), проекти «Гігієна

харчування». «Їжа корисна для здоров'я», «Вихованці НВК – проти паління», акція «Чистий берег», спортивні змагання з аеробіки, футболу, гра в шашки, роликові заїзди, «Веселі старти», фізкультурні свята і розваги.

Формуванню духовного та соціального здоров'я сприяють акції «Сходинок духовності», «Пам'ять», «Добро починається з тебе», «Ми – не байдужі», які проводяться щорічно, поповнюючи і збагачуючи духовну скарбничку кожного вихованця.

Ключовим щодо визначення поняття «психологічне здоров'я» є термін «гармонія». Насамперед, гармонія всередині людини, гармонія між нею та навколишнім довкіллям тощо. Виходячи з цього, в НВК було проведено фотовиставки «Я радію світові», «Мама і я - щаслива мить». Традиційним є проведення «Кольорового тижня», протягом якого дітям пропонується підбирати одяг, аксесуари, приладдя тощо відповідно кольору дня.

Організуюючи фізкультурно-оздоровчу роботу в ГПД, прагнемо, щоб кожен вихованець був фізично, психологічно, духовно та соціально здоровою особистістю, яка:

- володіє сумою знань, вмінь та навичок щодо збереження свого здоров'я;
- веде здоровий спосіб життя;
- вміє контролювати стан фізичного здоров'я;
- здатна управляти своїми почуттями, настроєм, жити в ладу з довкіллям;
- використовує нескладні оздоровчі методики і технології у повсякденному житті;
- здатна до фізичного, соціального, психічного, духовного саморозвитку та самовдосконалення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Борисенко А.Ф., Цвек С.Ф. Руховий режим учнів початкових класів: Навч.-метод. Посібник. – 2-ге вид., перероб. І доп. – К.: Рад.шк., 1989.- 190с.
2. Ващенко Олена. Години здоров'я в початковій школі. – К.: Шк. світ, 2007. – 128с – (Б-ка «Шк.світу»). – Бібліограф.: с.127.
3. Дубогай О. Інтеграція пізнавальної і рухової діяльності молодших школярів //Початкова освіта. – 2003. - № 29-30. - 46 с.
4. Єфремова В.В. Система роботи з психофізичного розвитку дитини. – Тернопіль.: Вид. „Мандрівець”, 2006. - 160 с.
5. Жиденко С. Модель школи сприяння здоров'ю // Директор школи . - 2012. - № 21. - С. 4-15.
6. Здоров'язберігаючі технології. // [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://liderorg.at.ua/index/zdorov_jazberigajuchi_tekhnologiji/0-942
7. Копитко Н. Сезонні турпоходи // «Палітра педагога», 2007. – № 4. –

8. Остапенко А. Здоров'язбережні технології// Директор школи . - 2012. - № 21. - С. 18-21.
с. 18-21.

В. І. Русаловська,
вихователь ГПД
Буцької загальноосвітньої
школи I- III ступенів
Маньківської районної ради
Черкаської області

ФОРМУВАННЯ ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ПІД ЧАС ФІЗКУЛЬТУРНО-ОЗДОРОВЧОЇ РОБОТИ В ГПД

Виховання дітей дошкільного і шкільного віку є одним із завдань у галузі народної освіти. Ефективною формою виховання молоді в системі народної освіти є школи і групи продовженого дня.

У Державній національній програмі «Освіта України ХХІ століття» зазначено, що початкова освіта забезпечує: загальний розвиток дитини, вміння впевнено читати, писати, знати основи арифметики, первинні навички користування книжкою та іншими джерелами інформації; формування загальних уявлень про навколишній світ; засвоєння норм загальної людської моралі та особистісного спілкування, основ гігієни; вироблення перших трудових навичок, а також упровадження нових підходів, виховних систем, форм і методів виховання, що відповідали б потребам розвитку особистості, сприяли розкриттю її талантів, духовно емоційних, розумових і фізичних здібностей.

Досягти цих завдань допомагає навчання і виховання дітей у групах продовженого дня, де колектив дітей міцнішає, згуртовується. Учителі мають можливість приділити належну увагу індивідуальній роботі з дітьми. До послуг групи – класні кімнати, навчальні кабінети, різне унаочнення. Група продовженого дня відкриває широкі можливості для органічного поєднання навчання і виховання учнів, проведення цікавих позакласних і позашкільних заходів усебічного виявлення і розвитку індивідуальних здібностей, запитів та інтересів дітей.

В умовах школи і групи продовженого дня активніше діють різноманітні гуртки, учнівські організації. Відпочинок дітей після уроків поєднують з різними видами розумової та фізичної праці: поряд з прогулянками, іграми,

спортивними і фізкультурними заняттями, екскурсіями, художньою самодіяльністю учнів виконують посильні трудові завдання.

Основна форма фізичного виховання в групі продовженого дня – щоденні групові заняття на зразок спортивної години. Вони є оптимальним співвідношенням між розумовою і фізичною активністю школярів, забезпечують їхній гармонійний і активний відпочинок, фізичний розвиток.

Особливістю цих занять є те, що їх проводять у невимушеній обстановці, здебільшого, у вигляді гри. Якщо на уроках фізичної культури провідне місце належить освітній меті, то на заняттях у групі продовженого дня на першому плані – оздоровчі й виховні завдання.

Оскільки перебування дітей на свіжому повітрі – це важливий фактор загартовування, зміцнення здоров'я, підвищення працездатності дітей, то, незалежно від пори року, ці заняття потрібно проводити на свіжому повітрі. До змісту кожного заняття можна включати не більше 4-5 основних видів фізичних вправ з ходьби, бігу, метання, лазіння

Світ ігор дуже різноманітний: рухливі, сюжетні, імітаційні, народні, спортивні, рольові, групові, ігри – забави, ігри – змагання, ігри – конкурси, ігри – естафети.[2]

Вихователь повинен знати, що для учнів 1-2-х класів широко використовують імітаційні вправи, дидактичні розповіді, сюжетні та рольові ігри («Кіт і миші», «Вудка», «Лисиця і курчата» та інші.). Для дітей 6-7 років краще використовувати знайомі ігри, зокрема ті, які вивчали на уроках фізичної культури, та найпопулярніші. Можна також використовувати і незнайомі ігри, але тільки з простими правилами.

Для учнів 3-4 класів характер і зміст рухливих ігор дещо відрізняється. Дітей цього віку вже більше цікавлять конкретні рухові завдання, ніж сам сюжет гри, тому для них необхідно проводити ігри, що наближаються до спортивних: ігри-змагання, ігри-естафети, у яких з одного боку вдосконалюються рухові вміння, а з іншого – у довільній формі розвиваються фізичні якості («Хто далі кине», «Снайпери», «Швидше по місцях»). У цьому віці на особливу увагу заслуговують вправи з м'ячем, що сприяють розвитку рухових якостей: швидкості, витривалості, спритності тощо.

Для молодших школярів цікаві також різні спортивні розваги й атракціони (катання на самокатах, велосипедах, гра у кеглі, кидання кілець та ін.).

Помітну роль у фізичному вихованні учнів у групі продовженого дня відіграють фізкультурні хвилини і фізкультурні паузи. Їх проводять, щоб запобігти розумовій втомі та підвищити працездатність.

Видатний педагог К.Д. Ушинський вважав такий вид відпочинку дуже важливим. Він зауважував, що змушуючи дітей підводитися і сідати, повертатися, піднімати руки й опускати їх, виходити з-за столу і знову сідати за нього спритно, без шуму, може сприяти не тільки зберіганню здоров'я дітей, але і кращому засвоєнню навчального матеріалу. Дійсно, науковими дослідженнями доведено, а практикою підтверджено, що виконання вправ під час навчальної діяльності сприяє збільшенню кількості добрих оцінок в 3-4 рази і зменшенню поганих удвічі. Фізкультхвилинки та фізкультпаузи не повинні втомлювати і збуджувати дітей.

У молодшому шкільному віці корисно використовувати тематичні завдання з елементами наслідування різних явищ, процесів, об'єктів навколишнього світу.

Учитель пропонує дітям показати, як вітер розкачує дерева, зриває листя, як вони падають, як ходить ведмідь, як летить літак і як сідає. Згідно з цією розповіддю діти нахиляються, кладуть руки на парту, розхитуються зі сторони в сторону, розводять руки в сторони і сідають за парти. Проводячи фізкультхвилинки з учнями, вчитель може використовувати також речитативи, що поєднуються з виконанням вправ. Добирання речитативів потребує певних творчих зусиль, натомість учні виконують вправи з великим задоволенням. Фізкультхвилинку може проводити як вихователь, так і учень.

Фізкультурні паузи - це активний відпочинок між уроками, що не тільки зменшує відчуття стомлення, але й збагачує добрими емоціями, підвищує працездатність учнів. Тривалість фізкультпаузи залежить від віку учнів, їхньої фізичної підготовленості, часу, відведеного на самопідготовку, місця занять, інвентаря та обладнання. Фізкультпаузи – це передусім рухливі колективні ігри, проте не змагальної спрямованості та фізичні вправи, що виконують на свіжому повітрі.

Формою фізкультурно-оздоровчої роботи з учнями в режимі групи продовженого дня є прогулянки на свіжому повітрі. Цінність їх значно підвищується, якщо вони також поєднані з рухливими іграми і різноманітними фізичними вправами на місцевості.

У зимовий період корисно організувати лижні прогулянки до парку, скверу, лісу. Дистанція таких прогулянок для учнів 2-4 класів не повинна перевищувати 2,5 км в обидва кінці. Наприкінці навчального тижня, семестру замість прогулянок можна здійснити невеликі туристичні походи (маршрут можна збільшити вдвічі). Вихователь повинен детально продумати маршрут походу, передбачити рухливі ігри та змагання, фізичні вправи. У цей час доцільно навчати дітей елементарних туристичних навичок, орієнтування на

місцевості. Значну увагу слід приділяти вихованню у дітей дбайливого ставлення до природи, її флори і фауни.

У режимі групи продовженого дня бажано застосовувати й такі ефективні форми фізичного виховання учнів початкових класів, як змагання, вікторини, спортивні ранки, фізкультурні свята.

Отже, організація і проведення спортивних заходів у групі продовженого дня з урахуванням методичних особливостей надасть вихователю можливість ефективно розв'язати всі завдання навчання і виховання школярів.

Групи продовженого дня відіграють важливу роль у розв'язанні вагомого державного завдання – виконання закону про всеобуч. Практична робота групи продовженого дня свідчить, що дитячий контингент повністю зберігається протягом навчального року. Зміцнення матеріальної бази цих шкіл значною мірою сприятиме підвищенню рівня навчально-виховної роботи, забезпеченню всебічного розвитку особистості.

Вивчення й узагальнення досягнень кращих шкіл і результати експериментальних досліджень дають змогу визначити основні напрями для підвищення ефективності навчально-виховного процесу:

- 1) забезпечення зв'язку вивчення основ наук з життям на уроці та в процесі позакласної роботи;
- 2) повсякденний дієвий взаємозв'язок у роботі вчителя і вихователя забезпечує глибоке вивчення кожної дитини, диференціальний підхід до учнів, своєчасне подолання допомоги, тим хто не встигає, створення необхідних умов для розвитку нахилів і здібностей дітей та виявлення їхніх обдарувань;
- 3) усунення непродуктивних витрат часу на уроці, збільшення його на самостійну роботу учнів завдяки скороченню та перевірці домашнього завдання, з'ясування ступеня самостійності учня в процесі виконання домашньої роботи і засвоєння нового матеріалу.

Основні вимоги до ефективної організації режиму групи продовженого дня:

- ефективне використання часу для виконання домашніх завдань і систематичного повторення вивченого матеріалу під час самопідготовки;
- педагогічно правильне керівництво самопідготовкою з боку вчителя та вихователя;
- максимальне використання наочних посібників і устаткування навчальних кабінетів;
- подання допомоги з боку педагога, диференційований підхід до кожного учня, різноманітність видів і форм занять з самопідготовки;

• сувора регламентація занять з самопідготовки, привчання учнів до систематичної самостійної роботи, створення сприятливих умов для виконання домашніх завдань.

Пропоную вашій увазі добірку ігор, що допоможуть організувати дозвілля дітей з максимальним результатом за мінімальних моральних, фізичних та матеріальних витрат.

Рухливі ігри

«Земля, вода, повітря»

Учасники гри стають у коло. У центрі – ведучий. Кидаючи м'яч кому-небудь з учнів, він вигукує одне з трьох слів: «земля», «вода», «повітря». Якщо ведучий скаже «земля», той, хто спіймав м'яч, має назвати якусь свійську тварину, якщо «вода» - рибину, якщо «повітря» - птаха. Якщо ведучий вигукне при цьому «вогонь» - усі учасники гри мають розмахувати руками. М'яч тоді ніхто не ловить. Ведучий сам піднімає м'яч і гра триває. Неуважні виходять із кола.

«Заборонений рух»

Усі гравці стають у коло. Керівник – у центрі. Він пропонує гравцям виконувати за ним усі рухи, за винятком «забороненого», що встановлюється заздалегідь. Хто з учасників гри помилиться та виконає його, той робить крок уперед або штрафується.

«Відгадай, чий голос»

Діти, взявшись за руки, утворюють коло. У центрі кола – ведучий із заплющеними очима. Діти в колі співають:

- Дружно, діти: раз, два, три, разом вліво поверни!

А як скаже: «Скок, скок, скок», - відгадай, чий голосок!

Слова «Скок, скок, скок » промовляє тільки один із гравців. Ведучий розплющує очі і намагається відгадати. Якщо відгадав, то цей гравець стає ведучим.

«Хто далі на одній нозі?»

Учні шикуються у дві або три колони. За сигналом керівника учасники, які стоять першими в колонах, починають стрибати на одній нозі (без зміни ніг). Після того, як вони виконають 8-10 стрибків, дається сигнал для початку руху гравцям, які стоять наступними в колоні. Оголошується переможець – учасник, який найдалше стрибнув. Цю гру можна провести одночасно з усім класом, якщо всіх учасників вишикувати в одну шеренгу з певним інтервалом.

«Вовк у канаві»

Упоперек майданчика креслять дві паралельні лінії на відстані 1,5-2 кроки одна від одної. Це – «канава». З обох боків майданчика – ще дві паралельні лінії, які відокремлюють два «будинки». У «канаві» перебувають

два гравці, призначені вчителем. Це -«вовки». Решта гравців, що розташовуються в одному з «будиночків» - «кізоньки». За сигналом вчителя «кози» перебігають у другий бік, перестрибуючи при цьому канаву. «Вовки» намагаються спіймати «кіз». Після 3-х перебіжок вибирають нових «вовків».

«Вудочка»

Гравці стають у коло обличчям до центру. Відстань між ними 1-2 кроки. Керівник стоїть у центрі і крутить мотузку з мішечком на кінці (вудочку) так, щоб вона, ковзаючи по підлозі, проносила під ногами гравців. Діти стрибають, а якщо когось вудочка зачепить – гравець вибуває.

«Гігантські кроки»

Учні стають у дві колони. За вказівкою вчителя по черзі долають «канаву» завширшки 6-8м. Виграє той, хто зробить менше кроків, долаючи «канаву».

«Бігуни і скакуни»

Участь беруть дві команди – «бігуни» і «скакуни». Позначають стартову лінію, де стають «скакуни». За 15-20 м від неї накреслюють зону, завширшки 1,5-2 м- «канаву». За першим сигналом обидві команди займають певне положення старту, за другим – прямують уперед. «Скакуни» намагаються швидко досягти канави і перестрибнути через неї, а «бігуни» – наздогнати і схопити «стрибунів». Кому вдається це зробити – отримує бал. Потім команди міняються ролями.

«Горобчики – стрибунчики»

На майданчику креслять коло, посередині якого -«кішка». Решта гравців - «горобчики», які перебувають за межами кола. «Горобчики» весь час стрибають у коло і вистрибують із нього. «Кішка» намагається спіймати того, хто затримався у колі. Спійманий гравець стає «кішкою», і гра продовжується.

«Влучно в ціль»

Гравці шикуються у дві шеренги (команди) обличчям один до одного на відстані 12 -15м. Посередині майданчика проводять лінію, уздовж якої ставлять 10 городків. Учасники однієї команди намагаються за домовленою кількістю кидків збити городки, а потім міняються. Виграє команда, яка зіб'є більше городків.

«Захист фортеці»

Гравці стають у коло. У центрі його - «фортеця» - м'яч. Біля «фортеці» стоїть «захисник». Гравці, перекидаючи м'яч один одному, намагаються влучити в «фортецю». Захисник відбиває м'яч. Гравець, який влучає у «фортецю», стає захисником.

«Перекинь швидше»

На майданчику натягують мотузку або волейбольну сітку на висоті 1,5 – 2 м. Гравців поділяють на дві команди, які стоять збох сторін сітки. Кожна команда отримує м'яч. Після умовного сигналу треба перекинути м'яч на поле суперника. Кожна команда намагається, щоб обидва м'ячі опинилися на боці суперника.

«Вибий ведучого»

Гравці утворюють два кола (одне – хлопчики, друге - дівчатка) діаметром 12 – 15м. У кожному – по одному волейбольному м'ячу, а в центрі кола розташовується ведучий, якого потрібно вибити м'ячем. Гравець, який виб'є ведучого, займає його місце.

«До своїх прапорців»

Усі гравці діляться на групи з 8 – 10 осіб кожна та стають у коло, розташовуючись по всьому майданчику. Прапорці різного кольору. Усі гравці, крім тих, що стоять з прапорцями, за сигналом керівника розбігаються і заплющують очі. У цей час гравці, які стоять із прапорцями, тихо та швидко змінюють свої місця за вказівкою учителя. За сигналом учителя «до своїх прапорців» гравці розплющують очі, шукають свої прапорці і стають у коло біля них.

«Невід»

На одному боці майданчика -«дім рибалок». Там перебувають двоє ведучих - «рибалки». Інші гравці - «риби» - розбігаються по майданчику. За сигналом учителя ведучі, взявшись за руки, вибігають із «дому», щоб зловити намічену «рибку», намагаючись «взяти» її у коло. Спіймавши, повертаються «додому» і зі зловленими «рибками» спільно ловлять решту «рибок».

«Швидко по місцях»

У цій грі шиккування можуть бути різноманітні: у дві шеренги, у дві колони, в коло. За сигналом керівника: «На прогулянку!» усі діти розбігаються в різні боки. За другим сигналом: «Швидко по місцях!» усі гравці мають вишикуватися у вихідне положення.

«Лінійна естафета з бігом»

Дітей ділять на 2 – 3 команди. Вони розташовуються за лінією старту паралельно, у колонах по одному. На однаковій відстані (15-20 м) від лінії старту перед кожною командою ставлять прапорець. За сигналом перші в колонах біжать до прапорців, оббігають їх, повертаються до своєї команди, торкаються рукою долоні гравця, який стоїть першим, а самі стають у кінець команди. Чергові гравці негайно вибігають уперед і повторюють те саме, що й попередні. Перемагає команда, яка раніше закінчить естафету.

«На прогулянку»

Гравці розміщуються по всьому майданчику, стоячи в накреслених колах. Лише ведучий не має кола. Він говорить: «На прогулянку!», усі вибігають зі своїх кіл і рухаються по майданчику. За командою: «Дощ!» усі стараються зайняти кола. Коли не вистачить – той стає ведучим.

«Квач,ноги від землі!»

Обирають одного ведучого. Гравці вільно бігають по майданчику. За сигналом учителя ведучий намагається наздогнати когось із гравців та «поквачити». Гравці рятуються від ведучого і займають таке положення, щоб ноги не торкалися підлоги (землі). Як тільки гравець бачить, що загроза минула, він одразу ж має стати на підлогу (землю). «Заквачений» гравець стає ведучим.

«Лисиця і курчата»

На одному боці майданчика за лінією ставлять перешкоду. Це - «курник». На протилежному боці позначають нору для «лисиці». Середина майданчика – це «підвір'я». Із гравців обирають ведучого – лисицю, а решта дітей - «курчата». Вони ходять по майданчику, шукають собі їжу. На сигнал учителя: «Лисиця!»- «курчата» тікають до «курника», ховаючись від «лисиці». Гра закінчиться, коли «лисиця» спіймає визначену кількість «курчат».

Комплекс дихальної гімнастики «Морські хвилі»

Діти тримають зчеплені руки перед собою, уявляють, що їхні руки –це хвилі на морі. На уявному морі тихо, спокійно – діти рухають руками повільно, промовляючи звук «С». Далі починається шторм –діти здійснюють швидкі рухи, хвилі підіймаються над головою, діти голосно промовляють звук «Ш». Потім знову вийшло сонечко і море заспокоїлося.

Далі діти обирають і обговорюють подальші ігри, домовляються про дотримання правил.

Правила дружньої гри

- Ухвалювати правила гри гуртом.
- Чесно дотримуватися правил гри.
- Якщо хтось порушив правила, не можна вважати,що він виграв.
- Не слід гніватися й битися, якщо ти програв.

Підчас обговорення правил дружньої гри використовується український фольклор, зокрема прислів'я і приказки:

- Договір дорожчий за гроші.
- Сам себе губить,хто інших не любить.
- Хто даремно сердиться, у того голова болить.

Таким чином, підвищення рухової активності в режимі продовженого дня, чергування розумових і фізичних навантажень – важливі способи збереження і поліпшення здоров'я школярів, що сприяють їхньому гармонійному розвитку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Абрамова Т. Н. Школа з продовженим днем. 1986. -143 с.
2. Борисенко А. Ф. Організація і проведення фізичного виховання у групах продовженого дня. \ Початкова школа -1990. -№ 10 -53с.
3. Бондар А. Д., Кобзар Б. С. Навчально – виховна робота в школах, інтернатах і групах продовженого дня. – К. : Вища школа, -1985. -303с.
4. Лист Міністерства освіти і науки України від 29. 10. 07. № 1/9 – 651 «Про обсяг і характер домашніх завдань учнів загальноосвітніх навчальних закладів.
5. Ушинський К. Д. Вибрані педагогічні твори. – К.: Радянська школа, 1982. – 360 с.

Л. А. Форостяна,
вихователь групи продовженого дня
Уманської загальноосвітньої школи
I-III ступенів № 1 ім. О.С. Пушкіна
Уманської міської ради Черкаської області

ФІЗКУЛЬТУРНО-ОЗДОРОВЧА РОБОТА В ГПД

«Турбота про здоров'я – це найважливіша праця вихователя
Від життєдіяльності, бадьорості дітей залежить їхнє
духовне життя, світогляд, розумовий розвиток, міцність
знань, віра у власні сили».
В.О. Сухомлинський

Найважливіше завдання освіти в Україні – це створення умов розвитку підростаючого покоління, виховання освіченої, творчої особистості, формування її фізичного, психологічного і духовного здоров'я.

Над проблемою здоров'я людина починає замислюватись серйозно тільки у зрілому віці, після звертання до лікаря. Щоб дитина піклувалась про своє здоров'я, слід виробити в неї свідоме ставлення до життя, як найвищого дару Природи.

Здоров'я населення є одним із головних показників суспільного розвитку країни, відображення її соціального-економічного та морального стану. Сьогодні стан здоров'я українського народу є дуже плачевним, особливо підростаючого покоління.

Дослідження вчених показують, що здоровими можна назвати лише 27% дітей шкільного віку, а, як відомо, цей період розвитку є одним із головних. На

цей час встановлено, що здоров'я людина втрачає у віці до 2-х років, а 40-60 % хвороб розпочинаються у віці 5-7 років. [1, с. 2,3]

До школи приходять лише 20-27% здорових дітей, а закінчують її здоровими 2,0-5,7%. За даними міністерства охорони здоров'я України та Держкомстату у 42% дітей шкільного віку спостерігаються різні хронічні захворювання, а у 50% школярів - функціональні відхилення різних систем організму, частота онкозахворювання у дітей збільшилася у 5 разів, зросла втричі частота суїцидів серед молоді, на 25,4% зріс рівень загальної інвалідизації серед дітей, на 52,5% збільшилася захворюваність дітей на туберкульоз. З кожним роком навчання в освітньо-виховних закладах зростає частота захворювань органів травлення, дихання, зору, порушення постави, нервово-психічних відхилень. [3, с. 2]. Тому, проблема здоров'я дітей привертає увагу та перебуває на першому плані.

Як зазначається в Державному стандарті базової і повної загальної середньої освіти, здоров'язбережувальна компетентність - це здатність учня застосовувати в умовах конкретної ситуації сукупність здоров'язбережувальних компетенцій, дбайливо ставитися до власного здоров'я та здоров'я інших людей.

В свій час видатний письменник Василь Олександрович Сухомлинський у своїй педагогічній діяльності на перший план завжди ставив проблему фізичного розвитку і здоров'я дітей. Ось що він писав з цього приводу: «Я не боюся ще й ще раз повторювати: турбота про здоров'я – це найважливіша праця вихователя. Від життєрадісності, бадьорості дітей залежить їхнє духовне життя, світогляд, розумовий розвиток, міцність знань, віра в свої сили. Якщо виміряти всі мої турботи й тривоги про дітей протягом перших 4 років навчання, то добра половина їх – про здоров'я».

Турбота про здоров'я неможлива без постійного зв'язку з сім'єю. Переважна кількість бесід з батьками – це бесіди про здоров'я малюків. [2, 1с.].

Для того, щоб здоровий спосіб став частиною життя, необхідно формувати на нього міцну орієнтацію.

Здоров'я – всьому голова, воно на 45% залежить від способу життя. По виробленню здорового способу життя вихователь досягне успіху в тому випадку, якщо:

1. Застосовується системний підхід до вирішення проблеми збереження і зміцнення здоров'я дітей.

2. Роботу по формуванню у дітей ціннісного ставлення до власного здоров'я та здоров'я оточуючих потрібно проводити як на уроках, так і в позакласній діяльності, в повсякденному житті.

3. Постійне залучення дітей до дотримання норм здорового способу життя, співпраця школи та сім'ї.

4. Санітарно-гігієнічна просвіта батьків.

5. Постійно підкреслювати, що дитина може бути фізично здоровою лише тоді, коли в неї здорові стосунки з друзями, батьками, педагогами, оточуючими.

Завдання, які стоять перед вихователями групи продовженого дня, є не лише забезпечення сучасної якості навчання та виховання, зміцнення розумового, естетичного розвитку дитини, а й фізичного.

Фізкультурно-оздоровчі заходи в режимі групи продовженого – складова оздоровчої роботи з учнями загальноосвітніх навчальних закладів. Коли систематично проводити такі заходи, то учні фізично розвиваються, підвищують свою розумову працездатність, виховують в учнів дисциплінованість і взаємодопомогу, організованість.

Формуючи здоров'язбережувальну компетентність у молодших школярів під час фізкультурно-оздоровчої роботи в ГПД вихователь повинен допомогти усвідомити, що здоров'я – це дар не тільки для людини, а й для суспільства. Ми маємо розширювати уявлення про способи відтворення та збереження своїх фізичних, інтелектуальних, психоемоційних, творчих ресурсів. Вихователь ГПД планує роботу так, щоб підтримувати всі структурні складові здоров'я:

- фізичне здоров'я, що розглядається як поточний стан функціональних органів і систем організмів;

- психічне здоров'я – стан психічної сфери людини, який характеризується загальним душевним комфортом, забезпечує адекватну регуляцію поведінки й обумовлений потребами біологічного і соціального характеру;

- соціальне здоров'я – система цінностей, настанов і мотивів поведінки в соціальному середовищі.

На сьогодні стає очевидним потреба зміни ставлення до здоров'я дитини в системі освіти. Здоров'язбережувальна педагогіка, з одного боку, має сформувані в учнів спеціальні знання, уміння, навички збереження і зміцнення свого здоров'я, створення індивідуального здорового способу життя, а з іншого – передбачати в педагогічних технологіях можливість здійснення самостійних спроб удосконалення себе, свого тіла, емоцій, працювати над розвитком своїх комунікативних здібностей, виховувати гуманне ставлення до світу, до оточення, до самого себе.

Формування здоров'язбережувальної компетентності відбувається поетапно:

I етап – інформаційно-когнітивний (розширення та поглиблення знань про енергетичні властивості живої природи);

II етап – діяльнісно-практичний (оволодіння методикою спілкування з релаксаційними природними об'єктами);

III етап – оздоровчо-релаксаційний (особистісно-зорієнтований підхід у спілкуванні з релаксаційними об'єктами);

IV етап – підсумково-результативний (сенсорно-вербальні педагогічні спостереження впливу релаксаційної дії природних об'єктів на екологовалеологічну свідомість та здоров'я вихованців);

V етап – опосередковано-корегуючий (користування нетрадиційних методів оздоровлення).

На групі продовженого дня використовують таку фізкультурно-оздоровчу роботу:

1) фізкультхвилинки;

Фізкультхвилинки - це фізичні вправи, спрямовані на відновлення працездатності учнів, поліпшення їх самопочуття, підвищення їхньої уваги, попередження порушень постави, виконуються для оздоровлення організму дитини.

2) дихальна гімнастика;

Дихання - це основа нашого життя, саме тому оздоровчі системи будуються на принципах правильного дихання. Важливість правильного дихання для здоров'я давно доведена сотнями досліджень і спостережень. [8, с. 1,3]

Дихальні вправи можна проводити в будь-який час, але краще відвести для занять щодня певні години.

1. Постаратися затримати дихання, до появи відчуття браку повітря і як можна довше залишатися в цьому стані, роблячи дрібні неглибокі вдихи. При появі зробити глибокий вдих – почати вправу знову.

2. Затримати дихання і ходити по кімнаті, до нестачі повітря, потім подихати і повторити вправу знову.

3. Поверхнево дихати протягом 3 хвилин, поступово збільшуючи час до 10 хвилин. [8с. 3]

4. Лежачи на спині, руки вздовж тіла. виконувати 4- 6 разів. 1-3 права нога зігнута в коліні. Обхопивши руками до грудей, вдих.

5. Лежачи на животі, руки під плечима. Виконувати 4 - 6 раз. 1, 2, 3, 4- вдих через ніс, піднятися, не спираючись на руки. 5, 6, 7, 8 - видих з шипінням крізь стиснуті зуби через рот. [4, с. 45]

3) хвилинки релаксації;

Для того, щоб досягти високої ефективності роботи учнів на групі продовженого дня необхідно проводити хвилинки релаксації. Релаксаційні вправи найкраще проводити під спокійну музику. Регулярне виконання цих вправ робить дитину більш спокійною, врівноваженою, а також дозволяє дитині краще зрозуміти свої почуття. В результаті дитина володіє собою, контролює

свої деструктивні емоції і дії. Релаксаційні вправи дозволяють дитині опанувати навички саморегуляції та зберегти більш рівний емоційний стан.

Релаксація – це універсальний процес відновлення не лише м'язів, але й нервової системи. Психологічне розвантаження полягає у використанні яскравих вражень. Позитивних емоцій. Для цього в процесі навчання можна використовувати такі психотерапевтичні прийоми як звукотерапія, музикотерапія, казкотерапія, ігротерапія, кольоротерапія. Це сприяє всебічному розвитку дитини, стимулює роботу мозку.

4) вправи-енергізатори;

Вправа «Муха»

Мета: зняти напруження з м'язів обличчя.

Потрібно зручно сісти: руки вільно лежать на колінах, плечі та голова опущені, очі заплющені. Уявити собі, що на обличчя намагається сісти муха. Вона сідає їй на ніс, то на ротик, то на лоб, то на очі. Завдання дитини – не розплющити очей, відігнати набридливу комаху.

Вправа «Лимон»

Мета: досягти стану спокою.

Потрібно сісти зручно: руки вільно розмістити на колінах (долонями вгору), плечі та голова опущені, очі заплющені. Уявити собі, що у правій руці – лимон. Починати повільно стискати його до тих пір, поки не буде відчуття, що «вичавили увесь сік». Розслабитися. Запам'ятати свої відчуття. Після цього виконати вправу одночасно обома руками. Розслабитися. Насолодитися станом спокою.

5) пальчикова гімнастика;

6) самомасаж;

Масаж – одна з найдавніших методів лікувального масажу, за допомогою якого відновлюються всі функції організму, покращується кровообіг.

7) рухливі ігри;

Рухливі ігри – це важливий засіб всебічного виховання дітей. Правильно підібрані ігри сприяють гармонійному розвитку дитини. Рухливі ігри задовольняють потребу організму дитини в русі. Ігри: «Третій зайвий», «Скарб», «Хустинка», «У річку, гоп», «Білки, жолуді, горіхи», «Влуч у мішень», «Наздожени дзвіночок», «Не переплутай», «Знайди місце», «Марафон», «Хто найспритніший», «Клубочок», «Вгадай, хто».

8) прогулянки;

Прогулянки – педагогічно організована форма активного відпочинку дітей на свіжому повітрі в тісному спілкуванні з природою.

Оздоровча робота на групі продовженого дня дуже необхідна. Завдяки їй учні активно відпочивають, мають можливість багато рухатися, стають

життєрадісними, бадьорими, в дітей виробляється правильна постава, добре розвиваються всі органи, учні, які ведуть здоровий спосіб життя стають успішними людьми.

Здорові діти – це чудово,
Здорові діти – вищий клас,
Живіть щасливо і багато,
Любов до спорту бережіть,
Хай кожен день вам буде святом,
Життям упевнено ідіть.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Початкова школа № 9, 2006, с. 29. «Здоров'я дитини – національна проблема».
3. Здоров'язберігаючі технології в навчальному закладі. / упоряд. О.Колонькова, О.Литовченко – К.:Шкільний світ, 2009. 128 с.
4. Фізкультхвилинки у початковій школі.- 2-ге вид., зі змін. Та доповн. / Упор.: Т.В.Решетуша, Т.Б.Ухіна, О.В.Лабашук. Тернопіль: Мандрівець, 2011. – 128с.
5. В.О.Сухомлинський. Вибрані твори в 5т., - Київ. Радянська школа, 1977.
6. Початкова школа №11, 2010, с. 43. «Здоров'я дітей – багатство нації».

А. В. Кабанець,
*вчитель початкових класів Драбова – Пристанційної
загальноосвітньої школи I – III ступенів
Драбівської районної ради
Черкаської області*

ПЛАНУВАННЯ ЗАНЯТЬ З ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ В ГРУПІ ПРОДОВЖЕНОГО ДНЯ

Початкова освіта – це основа подальшого навчання. Саме в цьому віці діти дуже сприйнятливі до всього що бачать і пізнають. Важливу роль у закріпленні життєво необхідних навичок у спілкуванні з дітьми, у вмінні працювати і відпочивати, пізнавати нове відіграє група продовженого дня. У наш час, коли батьки майже цілими днями перебувають на роботі, діти

молодшого шкільного віку залишаються не лише не доглянутими фізично, але й позбавленими належної допомоги у навчанні, правильному сприйнятті світу, життєвих ситуацій. Тому вчитель початкових класів і вихователь групи продовженого дня мають контролювати, розвивати, спрямовувати й організовувати вільний час дітей, робити їх відпочинок насиченим. Саме в цей період у дітей формуються міцні основи ставлення до себе і навколишнього світу.

Незалежно від конкретного змісту і методів занять із дітьми, усі вони спрямовані на прищеплення кожній дитині любові до пізнання, формування вміння самостійно мислити і перемагати труднощі, виховання почуття відповідальності, справедливості, доброти, розуміння прекрасного. Адже важливо надати дітям можливість відчувати радість свого руху вперед, задоволення від успішно виконаної роботи, від доброго вчинку.

Зацікавленість самих дітей в організації роботи ГПД – дуже важливий фактор. Друга половина дня має кардинально відрізнитися від першої, адже крім навчальної, потрібні й інші види діяльності. Дитина не має бути психологічно травмованою тим, що деякі діти повертаються додому, а вона залишається в школі. Необхідно вміло протистояти цій ситуації, організовуючи цікаву діяльність дітей, задовольнити їх потреби у спілкуванні. Саме у розвитку такої діяльності зароджується колективна творчість, розвиваються комунікативні здібності, виникають дружба і взаємодопомога, бажання пізнавати і творити.

Якісний рівень фізичного виховання в групах продовженого дня значною мірою залежить від правильного планування. Правильно спланувати роботу – це значить передбачити її умови, зміст, форми, засоби і методи, враховувати індивідуальні особливості дітей, рівень їх фізичної підготовленості, стан здоров'я, чітко визначити завдання на кожне конкретне заняття та на перспективу.

Основною формою фізичного виховання учнів молодших класів у групах продовженого дня є щоденні групові фізкультурні заняття. Їх мета – активний відпочинок дітей засобами фізичної культури, аби підвищити розумову і фізичну активність, зміцнити здоров'я, удосконалювати рухові уміння і навички, фізичні якості, підвищити рівень фізичної підготовленості учнів початкових класів. Тобто, формується здоров'язбережувальна компетентність молодших школярів під час фізкультурно-оздоровчої роботи в ГПД. Ці заняття – важлива форма і невід'ємний руховий момент у загальному шкільному режимі для молодшого школяра. Згідно з науковими висновками, а також досвідом роботи груп продовженого дня, їх доцільно планувати перед обідом і приготуванням домашніх завдань.

Планувати заняття з фізичної культури в групах продовженого дня треба з урахуванням пів року. Так, в осінній і весняний періоди заняття, як правило, проводяться на свіжому повітрі. Спортивний майданчик – найбільш придатне місце для проведення занять, організації спортивних та рухливих ігор, а також розваг і забав. Крім того, з цією метою можуть бути використані прилеглі ліс, сквери, парки, стадіони. Тому планувати на цей період варто такі види вправ, які потребують багато місця для їх проведення. Листопад характеризується нестійкою погодою і заняття на відкритому повітрі часто опиняються під загрозою зриву. Тому в цей період можна проводити заняття у приміщенні, але при найменшій нагоді їх слід переносити на відкрите повітря. В зимовий період до змісту занять треба включати вправи, характерні для цієї пори року: катання на лижах, санчатах, рухливі ігри на снігу.

Щоб заняття проходили цікаво, варто методично правильно добирати і планувати практичний матеріал. Крім цього, треба дотримуватись принципів доступності, систематичності, послідовності.

На відміну від уроків фізичної культури фізкультурні заняття в групах продовженого дня не так суворо регламентуються в часі. Їх тривалість залежить від багатьох обставин – погодних умов, зацікавленості дітей, рівня їх фізичної підготовленості, самопочуття тощо. Однак треба добиватися, щоб ці заняття тривали не менше 45хв (для першокласників – 35хв).

Другою особливістю цих занять є те, що їх основна спрямованість – оздоровча, і ці заняття слід розглядати як послідовну зміну діяльності учнів, тобто активний відпочинок в перервах між розумовою діяльністю. Але звичайно сенс цих занять не тільки в цьому. В процесі їх проведення за умови правильного поєднання цих занять з іншими формами фізичного виховання молодших школярів та за умови науково обґрунтованого добору засобів вирішуються виховні та розвиваючі завдання, спрямовані на досягнення мети фізичного виховання школярів – всебічного розвитку особистості, підготовки її до життя, високопродуктивної праці.

Структурно заняття складаються з трьох взаємопов'язаних частин: підготовчої, основної і заключної. Завдання підготовчої частини – підготувати організм дітей, їх дихальну, серцево-судинну системи та опорно-руховий апарат до фізичних навантажень. Для цього застосовують вправи загальнорозвивального характеру, різні варіанти ходьби, повільний біг тощо. Можна застосовувати рухливі ігри з елементами загально-розвиваючих вправ, сюжетні ігри, вправи імітаційного характеру.

В другій частині вирішуються конкретні завдання: наприклад, формувати навички правильної постави, вдосконалювати навички у виконанні вправ з бігу,

стрибків, метань тощо, сприяти розвиткові рухових якостей (сили, швидкості спритності, витривалості, гнучкості).

Завдання заключної частини – приведення організму учнів у відносно спокійний стан. Це досягається завдяки застосуванню вправ загальнорозвивального характеру, вправ на увагу, дихання.

Вихователю слід пам'ятати таке правило: дозувати навантаження під час занять треба, зважаючи на конкретних учнів, характер попереднього і наступного виду діяльності, рівень фізичної підготовленості учнів, стомлюваності, погодні умови тощо. Всі ці ознаки визначаються у процесі спостереження за поведінкою учнів, їхнім ставленням до виконуваних вправ, настроєм, самопочуттям. Діти молодшого шкільного віку схильні до переоцінки своїх можливостей і тому можуть бігати і стрибати майже до повного виснаження, тож дуже важливо стежити за їхнім самопочуттям для запобігання перевтоми, яка характеризується такими ознаками: підвищення частоти серцевих скорочень, почервоніння обличчя, інтенсивне потовиділення, апатія, зниження уваги, збільшення частоти дихання, зниження зацікавленості під час проведення рухливих ігор.

Для забезпечення високої щільності заняття варто ширше застосовувати фронтальний метод організації учнів під час заняття, цьому ж сприяє і такий фактор, як наявність в достатній кількості спортивного та ігрового обладнання.

Рухливі ігри – важливий засіб всебічного виховання дітей. Вони задовольняють потребу організму дитини в русі, сприяють збагаченню її рухового досвіду. За допомогою ігор у учнів закріплюються та вдосконалюються різноманітні вміння і навички з основних рухів (ходьби, бігу, стрибків, рівноваги), розвиваються такі важливі фізичні якості, як швидкість, спритність, витривалість. Значний вплив мають рухливі ігри на виховання морально – вольових якостей. Свої дії учасники гри підпорядковують її правилам. Правила регулюють поведінку, сприяють вихованню свідомої дисципліни, привчають відповідати за конкретні вчинки, розвивають почуття товарищескості. У колективних іграх у дитини формується поняття про норми громадської поведінки, виробляються організаційні навички, виховується прагнення до перемоги, сильна воля, стійкість, витримка. Спільний інтерес, викликаний грою, об'єднує дітей в дружний колектив

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Борисенко А. Система фізичного виховання учнів початкових класів: // Початкова школа. – 2001. – № 5.

2. Манке Г.Г. Навчально – виховна і оздоровча робота в школах і групах продовженого дня. – М.: Освіта, 2000.

3. Ротфорт Д.В. Прогулянки в ГПД. – Харків Видавнича група «Основа», - 2014. – 191с.

О. В.Русанова,
*вчитель початкових класів
Смілянської загальноосвітньої школи I-III ступенів №1
Смілянської міської ради
Черкаської області*

КОЛИ ЗРОБЛЕНІ УРОКИ (ВПРАВИ НА РОЗВИТОК УВАГИ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ)

Розвиток інтелекту залежить від природних нахилів, можливостей мозку, а також соціальних чинників – активної діяльності та життєвого досвіду (людина використовує не більше ніж 5–10 % своїх інтелектуальних можливостей). Мислення, увага, пам'ять, сприймання, мовлення – складові частини інтелектуального розвитку. Вважається, що увага – одна з найбільш складних психічних функцій мозку людини [2, с. 71].

Увага – психічний процес створення людиною на основі її попереднього досвіду образів, об'єктів, які вона безпосередньо не сприймає і не сприймала. Основною функцією уваги є забезпечення зосередженості й спрямованості психічної діяльності. Разом з пам'яттю та мисленням вона є основою будь якої діяльності, визначаючи її ефективність та якість [4, с. 25]. Сьогодні дуже часто можна почути від батьків і вчителів про те, що в більшості молодших школярів зустрічаються прояви нестійкої уваги. Дорослі, які спілкуються з молодшими школярами, відмічають їхнє невміння переключити увагу з одного процесу (предмету) на інший, або розподілити увагу на 2 чи 3 об'єкта (явища). В цих випадках вчитель може порадити батькам грати з дитиною вдома в ігри на розвиток переключення та розподіл уваги. В подібні ігри можна пограти і на групі продовженого дня. Наведемо приклади таких вправ для розвитку різних типів уваги [1; 3; 5].

Стійкість уваги [1, с. 30–34]

1. Що чути?

За сигналом ведучого увага дітей звертається почергово то на двері, то на вікно. При цьому їм пропонують послухати і запам'ятати те, що відбувається за дверима й за вікном. Потім кожен учень розповідає, що там відбувалося.

2. Будь уважним!

Діти крокують під мелодію маршу. На слово «зайчики», вимовлене ведучим, діти повинні почати стрибати; на слово «коники» – ніби бити

«копитами» об підлогу; «раки» – задкувати; «пташки» – бігати, розкинувши руки; «лелека» – стояти на одній нозі.

3. Слухай оплески!

Учні йдуть по колу. На один оплеск ведучого діти зупиняються і набувають пози «лелеки» (стояти на одній нозі, руки в сторони); на два оплески – в позу «жабки» (присісти, п'ятки разом, носки і коліна у сторони, руки між колінами на підлозі). На три оплески гравці відновлюють ходіння.

4. М'ячик з числами.

Гравці стоять у колі. Ведучий кидає комусь м'ячик невеликого розміру (наприклад, тенісний) і називає будь-яке число від 1 до 19. Той, кому кинули м'ячик, повинен миттєво відгукнутися, назвавши число на одиницю більше, і знову кинути комусь м'ячик, назвавши при цьому нове число. Забороняється називати число, що йде за тим, на яке відгукнулися.

5. Які звуки повторюються.

Варіант 1. Ведучий зачитує 4–5 слів, у кожному з яких зустрічається якийсь один звук (голосний чи приголосний). Наприклад: хліб – відро – пролісок – камінь. Учні визначають звук, який повторюється у кожному слові.

Варіант 2. Пропонується набір слів, у яких повторюються два звуки. Наприклад: книжка – нитка – тканина – нирка – ноги.

6. Вправа «Числа»

Учні стають у коло. Потім по черзі лічать від 1 до 30, не називаючи числа, що містять 3 або діляться на 3. Хто припустився помилки – залишає гру (математика).

7. Вправа «Алфавіт»

Діти утворюють коло. Між ними розподіляють літери алфавіту. Учитель говорить слово, а учні повинні «видрукувати» слово (кожна літера – оплеск того учня, за яким закріплена літера). Той, хто помилився, залишає гру, його літера передається найуважнішому (мова).

8. Вправа «Лабіринт»

Учні повинні швидко знайти вихід із запропонованого лабіринту (трудове навчання, образотворче мистецтво).

9. Вправа «Муха»

Для гри необхідна класна дошка з розкресленим на ній ігровим полем із дев'яти клітинок (3 3) і невелика присоска (або шматок пластиліну), що виконує роль «дресированої мухи». «Муха» може пересуватися за командою з однієї клітинки на іншу (вгору, вниз, праворуч, ліворуч). Стартове положення «дресированої мухи» – центральна клітка ігрового поля. Команди подаються учасниками гри по чергово. При цьому потрібно стежити, щоб «муха» не вийшла за межі поля. Після цих пояснень починається сама гра. Вона

відбувається на уявному полі, яке кожен з учасників уявляє перед собою. Якщо хтось із гравців припускається помилки гри або бачить, що «муха» вийшла за межі поля, він подає команду «Стоп!» і, повернувши «муху» на центральну клітинку, починає гру спочатку.

10. Вправа «Суперувага»

І команда – «Уважні» – розташовані посередині. Кожен обирає «роль», на якій зосереджується і показує. II команда – «ті, хто заважають» – вигукують лозунги, розповідають смішні історії, імітують хворих, тобто відволікають (фізичне виховання).

Розвиток зосередженості уваги [3, с. 92]

1. Вправа «Знайди предмет»

Учитель описує предмет, що знаходиться у класі. Учні повинні знайти його (учень має право ставити питання, що стосуються ознак предмета, але таким чином, щоб учитель відповів «Так» або «Ні») («Я і Україна», трудове навчання).

2. Вправа «Знайди помилку»

Учитель готує тексти, в яких допущено багато помилок. Учень повинен швидко знайти їх (мова).

3. Вправа «Знайди розбіжності»

Учитель готує комплекти малюнків (по 2), в яких є до 10 відмінностей. Учні повинні їх знайти (образотворче мистецтво, «Я і Україна»).

4. Вправа «Коректура»

Пропонується текст із помилками. Дозволяється тільки один раз прочитати цей текст, відразу ж виправляючи помилки кольоровим олівцем. Потім аркуш передається іншому учневі, який перевіряє помилки іншим кольором (мова).

5. Вправа «Однакові предмети»

Учням пропонується розглянути малюнок, на якому зображена певна кількість предметів (метеликів, м'ячів, годинників, тарілок та ін.), серед яких лише 2 предмети – ідентичні. Учні повинні їх знайти (математика, образотворче мистецтво).

6. Вправа «Малюнок»

Учням пропонується бланк, що поділений на сектори. У кожному секторі – певна цифра. Кожній цифрі відповідає певний колір. Учень повинен розфарбувати кожен сектор відповідним кольором таким чином, щоб вийшов сюжетний малюнок (образотворче мистецтво).

7. Вправа «Мозаїка»

Учням пропонується сюжетний малюнок (листівка), розрізаний на частини (можна не симетричні). Учні повинні на швидкість скласти зображення (образотворче мистецтво, «Я і Україна»).

8. Вправа «Закресли швидко»

Пропонується закреслити у тесті якомога швидше і точніше будь-яку літеру, що часто зустрічається (наприклад о або е) (читання).

9. Вправа «Пальці»

Переплести покладені на колінах пальці рук, залишивши вільними великі. За командою «Почали» повільно обертати великі пальці один навколо одного. Зосередити увагу на цьому русі. Мета – незвичність об'єкта зосередженості (фізичне виховання, фізична хвилинка).

10. Вправа «Що змінилося?»

Покладіть на стіл 10 різних предметів. Учні запам'ятовують їх і заплющують очі. Учитель змінює місце окремих предметів або замінює один із предметів на інший. Завдання: визначити, що змінилося (трудове навчання, «Я і Україна»).

11. Вправа «Геометрія – навколо»

Уважно огляньте кімнату і знайдіть шість предметів, що містять коло. Потім шість предметів, що містять квадрати, трикутники, прямокутники (математика).

12. Вправа «Відгадай за ознакою»

Ведучий об'єднує людей за певною ознакою (наявність однакового взуття, колір волосся). Одна дитина залишає приміщення і повертається, коли гравці обрані. Вона повинна відгадати, за якою ознакою об'єднані люди («Я і Україна», фізичне виховання).

13. Вправа «Слово заховалось»

Знайти і підкреслити у таблиці слова (до 20 слів) (мова, читання).

М А К Т Р О К В І Т К А Ь О С І М Т
О С Я Б Л У К О Ї Ж У К І Х Л І Б И
Щ О К А Ю Б В І Д Р О Е Р П А П І Р
Г Г А Н О К З Т Ю Р А А В Е Ч І Р М

14. Вправа «Знайди спільне»

Розкладіть на три групи картки зі словами таким чином, щоб у кожній групі було щось спільне: опеньки, дуб, малина, лисички, полуниця, верба, тополя, підберезник, ожина, чорниця, підосичник, маслюк, смородина, ясен, береза (мова, «Я і Україна»).

15. Вправа «Чого бракує?»

Домалювати на малюнку деталі, яких бракує (образотворче мистецтво).

16. Вправа «З'єднай цифри»

З'єднай послідовно цифри на малюнку таким чином, щоб утворився певний предмет (образотворче мистецтво).

17. Вправа «Полічи»

Полічи на малюнку, скільки разів зустрічається певна цифра чи геометрична фігура (математика).

18. Вправа «Скільки?»

На малюнку зображений один і той самий предмет різного розміру і у різних позах. Зображення накладається одне на одне. Завдання: полічити кількість зображень.

Розподіл уваги [4, с. 22–27]

1. Вправа «Дві справи»

Клас об'єднаний у 2 команди. Учитель підвішує маятник і надає йому руху. Одночасно показуються три репродукції картин (одна за одною). Учні повинні підрахувати кількість коливань маятника і переказати зміст кожної репродукції. У трьох учнів із кожної команди вчитель запитує, скільки раз коливався маятник. Потім по одному учневі з кожної команди розповідають зміст репродукцій. Виграє команда, в якій більше правильних відповідей («Я і Україна», читання).

2. Вправа «Передай зміст вірша»

Учні об'єднують у три команди. Учитель і двоє його помічників читають три вірші, але по черзі по 1 строфі вірша. Учні кожної команди повинні передати зміст «свого» вірша. Вірші повинні бути сюжетного характеру (читання).

3. Вправа «Водночас»

Учень одночасно розповідає вірш, який добре йому відомий, і пише у рядок оооо (читання).

4. Вправа «Селектор»

Один учасник гри — «приймач», решта — «передавачі», які зайняті тим, що кожен лічить уголос, починаючи від різних чисел і в різних напрямках. «Приймач» тримає в руці жезл і мовчки слухає. Він повинен по черзі налаштуватися на кожного «передавача». Якщо йому важко когось почути, він рухом жезлу змушує говорити голосніше, або навпаки — знизити звук (математика, фізичне виховання).

5. Вправа «По черзі»

Покладіть перед собою два тексти і читайте по черзі з кожного по реченню. Перевірте, чи вдається вам сприймати тексти без спотворення змісту (читання).

Розвиток обсягу уваги

1. Вправа «Додай слово»

Перший учень називає слово, другий називає слово першого учня і своє слово, третій - називає слова першого і другого і своє слово і т.д. (мова, читання).

2. Вправа «Запам'ятай»

Учні об'єднані у 2 команди. На карточці у горизонтальному ряду написані 4 цифри в будь-якому порядку. Учні (представники двох команд) записують те, що запам'ятали. Вправа триває кілька хвилин. Виграє команда, в якій виявиться більше правильних відповідей (математика).

3. Вправа «Спостережливість»

Учням пропонується детально описати подвір'я школи, шлях із дому до школи - те, що бачили безліч разів. Такі описи робляться усно чи письмово, потім порівнюються з реальністю.

4. Вправа «Найуважніший»

Ведучий запам'ятовує дітей, які стоять перед ним по порядку. Згодом відвертається і намагається назвати імена дітей по порядку.

5. Вправа «Відгадай»

Ведучий залишає кімнату на 20 с. За той час решта обирає «об'єкт» пошуку. Повернувшись, ведучий повинен відгадати, хто був загаданий (дається можливість поставити 5 запитань про зовнішність людини).

6. Вправа «Маленькі мавпочки»

Кожен, хто стоїть у ряді (до 6 осіб), набуває якоїсь пози. Один із гравців, подивившись на них 40–50 с (за сигналом), копіює позу кожного, у той час решта гравців стоять (фізичне виховання).

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Богданова Г.П. Ігри та розваги в групах продовженого дня. – М., 1985.
2. Вікова та педагогічна психологія: навч. посібник / О. В. Скрипченко [та ін.]; Національний педагогічний ун-т ім. М.П.Драгоманова. – К. : Просвіта, 2001. – 416 с.
3. Минский С.М. Ігри та розваги в групі продовженого дня. – М., 1985.
4. Розвиток інтелектуальних здібностей молодших школярів / Упоряд. Яворська О. Л. – Х. : Вид. група „Основа”, 2009. – 176 с.
5. Співак О.Л. Навчально-виховні заняття в групі продовженого дня. – Х.: Ранок – НТ, 2007.

Н. М. Чмиренко,
вчитель початкових класів Смілянського НВК
«Загальноосвітня школа I ступеня – гімназія ім. В.Т. Сенатора»
Смілянської міської ради Черкаської області

ІНТЕЛЕКТУАЛЬНА ГРА „НАЙРОЗУМНІШИЙ” ДЛЯ УЧНІВ 2 КЛАСУ НА КЛУБНІЙ ГОДИНІ В ГПД

Клубна година – особлива форма роботи в групі продовженого дня, коли діти знаходяться у менш регламентованих умовах, ніж на уроках. Вони відносно вільно, за власним інтересом і бажанням обирають справу, роботу на занятті: одні можуть малювати, інші – ліпити, треті – робити аплікацію і т. п. При цьому заняттями керує вихователь групи продовженого дня, визначаючи їх зміст, складаючи програму. Для цих занять створюються умови, несхожі на урок, обстановка, що розташовує до задушевної бесіди, веселим іграм, до дружньої спільної роботи. У першій частині таких годин вихователь проводить з дітьми різні бесіди, метою яких є етичне та естетичне розвиток і розширення емоційного досвіду учнів. Для цього проводять художнє читання і розповідання, слухання музики, перегляд відеофільмів. [1].

Друга частина клубного години – це гра. Моральне виховання та інтелектуальний розвиток учнів в іграх досягається досить ефективним і природним для дітей шляхом. Усвідомлення власних прав і прав інших, залежно один від одного, значення організованих і узгоджених дій, необхідності підпорядкування і прояву ініціативи – це тільки частина тих якостей, які виховує гра. Можна проводити різноманітні ігри: рольові, сюжетні, рухливі, ігри-змагання, ігри-подорожі.

Наведемо конспект інтелектуальної гри «Найрозумніший», яку з успіхом можна провести під час клубної години в ГПД.

Клубна година для учнів 2 класу

Інтелектуальна гра «Найрозумніший»

Мета.

Формувати ключові компетентності:

вміння вчитися: розвиток навичок організації свого робочого місця, орієнтування у часі та збереження його, планування своїх дій, вчити доводити роботу до кінця; розвиток умінь розв’язувати логічні головоломки, ребуси, кросворди, розвиток уяви, мислення, швидкості реакції, пам’ять, увагу;

соціальну компетентність: розвиток умінь продуктивно співпрацювати з різними партнерами у групі, виявляти ініціативу;

комунікативна: формування вмінь користуватися різними джерелами інформації; поширювати словниковий запас новими термінами та поняттями.

Формувати предметні компетентності: розвивати швидкість мислення і пізнавальні інтереси; виховувати бажання здобувати додаткові знання з різних джерел.

Обладнання: ребуси, закодовані слова, табло для фінального етапу.

Хід гри

I. Організаційний момент

Вихователь. Сьогодні ми проводимо гру «Найрозумніший» серед учнів других класів. У відбірній грі братимуть участь 10 учасників.

II. Представлення учасників. Кожен коротко розповідає про себе.

I тур. Відбірна гра

Вихователь. Правила відбіркової гри такі. Зараз вам всім одночасно буде поставлено 10 запитань. До них запропоновано декілька відповідей, одна з яких є правильною. На роздуми вам дається 5 секунд, за які ви повинні обрати правильну відповідь. Ви всі одночасно письмово будете відповідати на ці питання. П'ятеро учасників, які наберуть найбільшу кількість балів, продовжать боротьбу за звання «Найрозумніший» у півфінальній грі. За кожну вірну відповідь ви отримуєте 1 бал. У разі, якщо під час гри не вдалося одразу відібрати 5 півфіналістів, ставляться додаткові запитання.

Запитання відбіркової гри [1 – 5]:

1. Яку рослину з шипами називають «королевою квітів»?

а) Шипшину; б) троянду; в) терен; г) барбарис.

Відповідь: б) троянду.

2. Як називається ансамбль із трьох співців?

а) Хор; б) квартет; в) тріо; г) дует.

Відповідь: в) тріо.

3. Що знаходиться у центрі Сонячної системи?

а) Сонце; б) Земля; в) Місяць; г) галактика.

Відповідь: а) Сонце.

4. В якого слона більші вуха?

а) в індійського; б) в африканського.

Відповідь: б) в африканського.

5. Як називаються коливання Землі?

а) Вулкани; б) землетруси; в) цунамі; г) урагани.

Відповідь: б) землетруси.

6. Хто в казці «Ріпка» взявся за собачку?

а) Кицька; б) мишка; в) внучка; г) бабка.

Відповідь: а) кицька.

7. Автором вірша «Рече та стогне Дніпр широкий...» є:

а) Іван Франко; б) Леся Українка; в) Максим Рильський; г) Тарас Шевченко.

Відповідь: Тарас Шевченко.

8. Який важливий вітамін міститься в лимоні?

а) Вітамін А; б) вітамін С; в) вітамін Д; г) вітамін В.

Відповідь: б) вітамін С.

9. Хто з героїв казки про Вінні-Пуха знайшов хвостик Іа?

а) Вінні-Пух; б) Кролик; в) П'ятачок; г) Сова.

Відповідь: г) Сова.

10. Людина відрізняється від інших представників живої природи тим, що вона...:

а) здатна мислити і говорити; б) змінює довкілля;

в) уміє ходити; г) може спати і вдень, і вночі.

Відповідь: а) здатна мислити і говорити.

Додаткові питання:

1. На руках 10 пальців. Скільки пальців на 10 руках?

а) 100; б) 50; в) 20; г) 40.

Відповідь: б) 50.

2. У колесі 12 спиць. Скільки проміжків між спицями?

а) 12; б) 13; в) 10; г) 11.

Відповідь: а) 12.

3. Найвищий військовий керівник козацького війська.

а) Отаман; б) гетьман; в) сотник; г) козак.

Відповідь: б) гетьман.

4. Ребус

а) сіно; б) куля; в) овес; г) ніж.

Відповідь: г) ніж.

Підведення підсумків відбірного туру.

II тур. Півфінал

Вихователь. За більшою кількістю балів у півфіналі гратимуть такі учні (5 осіб)... Щоб установити черговість наступного туру гри школярів у півфіналі, проводиться гра «Шифрувальник».

Правила гри: необхідно якнайшвидше розшифрувати слово. Учень, який перший відгадав слово, гратиме першим, другий – другим та ін. Принцип шифрування слова: кожна цифра означає декілька літер, як на телефонному апараті.

Наприклад: 1 – А, Б, В, Г; 2 – Д, Е, Ж, З тощо.

Зашифроване слово – назва дерева – 1, 2, 6, 2, 3, 1.

Відповідь: береза.

Після гри «Шифрувальник», коли встановлено послідовність виступів, учні змагаються за вихід у фінал. Їм пропонується 5 тем. Кожен обирає собі тему, яку він найкраще знає: держава, математика, природознавство мова і література, здоров'я.

1 – А, Б, В, Г   2 – Д, Е, Є, Ж   3 – З, И, І, Ї

4 – К, Л, М, Н   5 – О, П, Р, С   6 – Т, У, Ф, Х

7 – Ц, Ч   8 – Ш, Щ   9 – Ю, Я

За одну хвилину потрібно відповісти на якнайбільше запитань. Якщо гравець не знає відповіді, він говорить: «Далі». За найбільшою кількістю набраних балів троє учасників виходять у фінал.

Мова і література [5]

1. Жанр твору «Коник-стрибунець». (Байка)
2. Продовж прислів'я: «Книга вчить, як на... (світі жить)».
3. Автор вірша «Заповіт». (Тарас Шевченко)
4. Скільки звуків позначає буква ї? (Два)
5. Як звали київську княгиню, яка дістала звання «мудрої володарки»?

(Ольга)

6. «Кобиляча голова» за жанром —... (казка).
7. Чим на письмі позначаються звуки? (Буквами)
8. Людина, яка пише казки, — це... — (казкар).
9. Періодичне друковане видання у вигляді книжки — це... (журнал).
10. У народній творчості людина-велетень із надзвичайною силою.

(Богатир)

11. Продовж прислів'я. Хто багато читає, той... (багато знає).
12. Як називають людину, яка складає байки? (Байкар)
13. Книжчин дім —... (бібліотека).
14. Скільки складів у слові „речення”? (Три)
15. Кого зустрів Колобок після зайчика? (Вовка)
16. Строфа пісні, вірша — це... (куплет).
17. Старовинна різдвяна пісня — це... (колядка).
18. Науковий довідник у формі словника — це... (енциклопедія).
19. Хто зніс золоте яєчко для діда і баби? (Курочка Ряба)
20. З якого приголосного починається слово „камінь” (з твердого).

Природознавство [3, с. 34-36]

1. Пори року між літом і зимою. (Осінь або весна)
2. Лігво ведмедя. (Барліг)
3. Великий сосновий ліс – це... (бір).
4. Який третій місяць весни? (Травень)

5. З приходом весни на деревах набрякають ... (бруньки).
  6. Як називаються ранньоквітучі трав'янисті рослини? (Первоцвіти)
  7. Як називається явище, коли опадає листя? (Листопад, падолист)
  8. Як називаються рослини, які живуть один рік? (Однорічні)
  9. Як поширюється насіння кульбаби? (Вітром)
  10. Як називаються птахи, які восени відлітають у теплі краї? (Перелітні)
  11. Відваром якої рослини миють голову? (Кропива)
  12. Який місяць передує вересню? (Серпень)
  13. Явище природи, яке частіше буває восени. (Дощ)
  14. Як називаються крапельки води, які утворюються на траві після холодної ночі? (Роса)
  15. У якого птаха раніше всіх з'являється навесні яйце? (У ворони)
  16. Яка небезпека підстерігає тварин навесні? (Тала вода)
  17. Стукіт цього строкатого птаха ми можемо чути цілий рік. (Дятел)
  18. Птах, який першим прилітає на батьківщину з вирію, вісник весни. (Грак)
  19. Яка лікарська рослина росте вздовж шляхів, а її листочками лікують рани? (Подорожник)
  20. Якої пори року Сонце зігріває найсильніше? (Влітку)
- Математика [1]
1. Скільки вершин у п'ятикутника? (5)
  2. Периметр квадрата 24 см. Якою є довжина сторони? (6 см)
  3. Вилучи «зайве слово». Ромб, коло, куб, трикутник. (Куб)
  4. Як називаються числа при додаванні? (Доданки)
  5. Який день йде за серединою? (Четвер)
  6. Скільки секунд у п'яти хвилинах? (300 секунд)
  7. Скільки вийде, якщо число 100 збільшити на 35? (135)
  8. Скільки дециметрів складає 10 см?
  9. $\frac{2}{3}$ від 300 становить... (200).
  10. Які остачі можуть бути при діленні на 4? (1, 2, 3)
  11. Чому дорівнює $54 : 6$? (9)
  12. Яким знаком позначають дію додавання? (Плюс)
  13. Скільки вийде, якщо число 20 збільшити в 5 разів? (135)
  14. Як називаються числа при множенні? (Множник, множник, добуток)
  15. Скільки діб у тижні? (7)
  16. Чому дорівнює різниця чисел 87 і 36? (51)
  17. Одна сторона трикутника 30 см, а дві інші по 20 см. Чому дорівнює його периметр*р? (70 см)
  18. Чому дорівнює 5×8 ? (40)

19. Скільки буде 86 – 54? (32)

20. Суму чисел 34 і 23 зменшити на 6. (51)

Держава [4]

1. Як називається наш Герб? (Тризуб)

2. Як називається столиця України? (Київ)

3. Скільки областей в Україні? (24)

4. Які гори розміщені на території України? (Карпати і Кримські гори)

5. Якого року проголошено незалежність України? (1991 року)

6. Який кущ є символом України? (Калина)

7. Яка найбільша річка, що тече по території України? (Дніпро)

8. Президент України –... (Петро Порошенко).

9. Які державні символи України? (Державний Прапор України, Державний Герб України і Державний Гімн України)

10. Які кольори Прапора нашої держави? (Синій і жовтий)

11. Як називається наша область? (Черкаська)

12. Яка державна мова України? (Українська).

13. Як називається Основний Закон держави? (Конституція)

14. Скільки жителів проживає в Україні? (50 млн.)

15. Як називається виріб, зроблений з глини? (Гончарний виріб)

16. Народний символ України – найулюбленіша прикраса дівчат. (Віночок)

17. Національний оберіг. (Рушник)

18. Українська національна сорочка. (Вишиванка).

19. Українська національна страва. (Борщ, вареники, пампушки)

20. Яке найбільше місто України? (Київ)

Здоров'я [4]

1. Чому слід більше вживати овочів і фруктів? (Тому, що в них багато вітамінів)

2. Для чого потрібно мити руки з милом? (Щоб очистити їх від бруду і мікробів).

3. Скільки раз на день слід чистити зуби? (Два – зранку і ввечері)

4. Скільки годин потрібно спати? (8-9)

5. Скільки часу протягом дня необхідно перебувати на свіжо-му повітрі? (2-3 години)

6. Чим покрите тіло людини? (Шкірою)

7. Скільки разів на тиждень необхідно митися? (Щодня)

8. Що ми повинні мити перед їжею? (Руки)

9. Що ми повинні вчасно обрізати? (Нігті)

10. Що треба завжди мати у кишені? (Носовичок)
11. Як називають бруднулю іншим словом? (Замазура)
12. Якою росте дитина, що мало рухається? (Кволюю, слабкою, хворобливою)
13. Для чого потрібно загартовуватись? (Щоб менше хворіти)
14. Який ваш основний обов'язок у школі? (Гарно вчитися, дотримуватися правил поведінки в школі).
15. В якому документі зазначені права всіх дітей на планеті Земля? (Конвенція про права дитини).
16. Чи можна відчиняти двері незнайомцям? (Ні, ні в якому разі)
17. За яким номер слід телефонувати у випадку пожежі? (101)
18. Де пішоходи переходять дорогу? (На пішохідних переходах)
19. Скільки очей у світлофора? (Три: червоне, жовте, зелене)
20. Чим слід обробити рану? (Йодом)

III тур. Фінал

У фіналі гратимуть такі учні (3 особи)... Щоб з'ясувати послідовність гри у фіналі, знову проводиться гра «Шифрувальник». Зашифроване слово – назва геометричного тіла – 5, 6, 7, 2. Відповідь: круг. Отже, за жовтим столом гратиме..., за червоним –..., за синім –...

Правила фінальної гри такі. Перед вами – табло, на якому 36 віконечок із номерами від 1 до 36. Ви повинні запам'ятати свої номери, що зафарбовані у ваш колір. Для цього у вас є 20 секунд. Якщо обираєш своє запитання і даєш правильну відповідь, то отримуєш 2 бали, якщо відповідаєш на запитання суперника, – 3 бали, а якщо на питання, що зафарбовані у білий колір, то отримуєш 1 бал. Кожному учасникові буде запропоновано 10 запитань. Хто набере найбільшу кількість балів, той стане переможцем сьогоднішньої гри.

Запитання фінальної гри

1. Як називаються частини тіла людини, що виконують певну роботу? (Органи)
2. Перерва у заняттях у навчальних закладах, яка надається учням, студентам для відпочинку. (Канікули)
3. Що надає руху кісткам? (М'язи)
4. Де працював листоноша Печкін? (На пошті)
5. Якщо м'яз тягне кістку, до якої прикріплений, то він у цей час... (стає твердим і скорочується).
6. Скільки хвилин триває урок у першому класі? (35 хвилин)
7. Скільки років триває навчання у школі? (11 років)
8. Як називають артистку балету? (Балерина)
9. Як звати стару, яка постійно набридала крокодилові Гені? (Шапокляк)

10. Як називають людину, яка вивчає й досліджує природу? (Натураліст)
11. Що придбала Муха-Цокотуха на базарі? (Самовар)
12. Як називають людину, яка витісує, ліпить, різьбить із різних матеріалів предмети мистецтва? (Скульптор)
13. Ребус
(Круг)
14. Яку тварину називають «вусатий-полосатий»? (Тигр)
15. Як називають мандрівних співців? (Кобзарі)
16. Навіщо павуки плетуть павутиння? (Щоб ловити свою жертву.)
17. Як називають кісткові нарости на голові в самця оленя? (Роги)
18. Попередники сучасних поколінь, люди, які жили задовго до теперішніх часів, – це... (предки).
19. Заміни вислів «тримати язик за зубами» одним словом. (Мовчати)
20. Ребус.
(Голка)
21. Заміни вислів «прокидатися разом із півнями» одним словом. (Рано)
22. Заміни вислів «як сніг на голову» одним словом. (Несподівано)
23. Чим годують усі звірі своїх немовлят? (Молоком)
24. З яких плодів рослин виготовляють томат? (Помідори)
25. Спортивна гра двох команд, під час якої гравці намагаються загнати м'яч у ворота противника? (Футбол)
26. Ребус.
(Кухар)
27. Як визначити вік зрубаного дерева? (Полічити кільця на зрізі.)
28. Командна гра на льоду з ключкою та шайбою. (Хокей)
29. Спортивна гра двох команд у м'яч, який перекидають руками через сітку. (Волейбол)
30. Якою є тривалість цілої ноти? (Раз і, два і, три і, чотири і)
Проводиться підбиття підсумків гри, переможці нагороджуються.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Богданович М.В. Математика: підруч. для 2 кл. загальноосвіт. навч. зал. / М. В. Богданович, Г. П. Лищенко. Рекомендовано Міністерством освіти і науки, молоді та спорту України. – К.: Генеза, 2012. – 160 с.
2. Клубні година в ГПД. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ped-kopilka.com.ua/nachalnaja-shkola/vneklasnjaja-rabota-v-nachalnoi-shkole/klubnyi-chas-v-gpd-3-4-klas.html>

3. Москаленко Л. М. Планування роботи другого позаурочного періоду школи повного дня в 1-4 класах: Методичний посібник.–К.: КМПУ ім. Б.Д.Грінченка, 2005. – 56 с.

4. Розвиток інтелектуальних здібностей молодших школярів / Упоряд. Яворська О. Л. – Х. : Вид. група „Основа”, 2009. – 176 с.

5. Савченко О. Я. Літературне читання: підруч. для 2 кл. / О. Я. Савченко. – К.: Видавничий дім „Освіта”, 2012. – 160 с.

Ї

Видання підготовлено до друку та віддруковано
редакційно-видавничим відділом КНЗ «ЧОППОП ЧОР»
Зам. № 1457 Тираж 100 пр.
18003, Черкаси, вул. Бидгощська, 38/1